

LASTEN OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ

Lapset osallisena Laukaan lasten ja nuorten
hyvinvointisuunnitelman laadinnassa

Anne Huovinen
Tatu Tossavainen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2010

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaali- ja terveysala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) HUOVINEN, Anne TOSSAVAINEN, Tatu	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 10.05.2010
	Sivumäärä 106+29	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi LASTEN OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ Lapset osallisina Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinnassa		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) HINTIKKA, Timo		
Toimeksiantaja(t) Laukaan kunta		
Tiivistelmä <p>Vuonna 2007 uudistettu lastensuojelulaki velvoittaa laatimaan suunnitelman hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Laukaassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta aloitettiin toukokuussa 2009. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia laukaalaisten alle kouluikäisten lasten kokemuksia hyvinvoinnista ja edistää lasten osallisuutta heitä koskevan hyvinvointisuunnitelman laadinnassa. Tutkimus oli osa Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaa.</p> <p>Lasten hyvinvointikokemuksien tutkimista ja osallisuuden edistämistä varten suunniteltiin laadullisen tutkimuksen periaatteita noudattava toiminnallinen teemahaastattelu, jossa aineiston keruumenetelminä käytettiin sadutusta ja piirtämistä. Tutkimus perustui Erik Allardtin klassisen hyvinvoinnin määritelmän ja Kuntaliiton arki- ja kokemustiedon -lomakkeiston pohjalta suunniteltuun yhdeksän tuokiota sisältävään tuokiosarjaan. Tuokiosarjat koostuivat kolmesta pääteemasta; perustarpeet ja turvallisuus, sosiaaliset verkostot ja yksilö yhteisössään sekä minäkuva ja itsensä toteuttaminen.</p> <p>Tutkimukseen osallistui yhden päiväkodin kolme lapsiryhmää, yhteensä 43 lasta. Lapset olivat iältään 4-6-vuotiaita. Kussakin lapsiryhmässä toteutettiin yksi tuokiosarjan pääteemoista. Tutkimustuloksissa lasten kokemuksista korostuivat erityisesti perheen, sosiaalisen verkoston, itsensä toteuttamisen tilojen, kiusaamiskokemusten, pelko- ja turvattomuuskokemusten sekä osallisuuden merkitys lapsen hyvinvoinnille.</p> <p>Opinnäytetyö antaa arvokasta tietoa lasten hyvinvointikokemuksista ja lasten hyvinvointiin liittyvistä ajankohtaisista tarpeista. Lasten ääni Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa edistää lasten osallisuuden mahdollisuuksia. Samalla lasten ääni tuo arvokasta lapsinäkökulmaa hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi tarkoitettuun Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, osallisuus, hyvinvointi, lapsilähtöisyys, Laukaan kunta		
Muut tiedot		

Author(s) HUOVINEN, Anne TOSSAVAINEN, Tatu	Type of publication Bachelor's Thesis Pages 106+29 Confidential () Until	Date 10052010 Language Finnish Permission for web publication (X)
Title EDITING THE PARTICIPATION OF CHILDREN Taking part of LAUKAA children and youth welfare planning		
Degree Programme Degree Programme in Social Services		
Tutor(s) HINTIKKA, Timo		
Assigned by Municipality of Laukaa		
Abstract <p>The child welfare act reformed in 2007 obliges municipalities to devise a plan for welfare promotion and also for organizing and developing child welfare. The making of the welfare plan for children and youth began in Laukaa in May 2009. The aim of this study was to research children's own experiences considering welfare and to promote their participation in the making of Laukaa's welfare plan for children and youth. Consequently, this study was part of Laukaa's welfare plan for children and youth.</p> <p>In order to study the welfare experiences and to promote children's participation a functional theme interview, which complied with the principles of qualitative research, was planned. Story-crafting and drawing were used as the methods of data collection. The study was based on a process consisting of nine sessions. The sessions were based on Erik Allardt's classical definition of welfare and Kuntaliitto's forms for collecting data on everyday life and experiences. The sessions consisted of three main themes: basic needs and safety, social networks and individual in community and also self-image and self-fulfillment.</p> <p>Three groups from one day care center took part in the study, altogether 43 children. Children were between 4 to 6 years of age. Each group carried out one of the main themes. The results stressed the significance of family, social networks, self-fulfillment spaces, experiences of bullying, experiences of fear and insecurity and participation for children's welfare.</p> <p>The study gave valuable information about children's experiences of welfare and consequently valuable information about children's needs today considering their welfare. Children's voice in Laukaa's welfare plan for children and youth promotes the opportunities for children's participation. It also brings a valuable child perspective in Laukaa's welfare plan for children and youth.</p>		
Keywords Welfare plan for children and youth, participation, well-being, Child-orientedness, Municipality of Laukaa		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 LASTEN VUOKSI	3
2 NÄKÖKULMIA LAPSUUTEEN.....	4
2.1 Lapsuuden määrittelyä.....	5
2.2 Lasten aseman muutos	8
3 LAPSIPOLITIikka.....	12
3.1 Lapsipolitiikan lähtökohtia.....	12
3.2 Lapsi kansalaisena.....	16
4 LASTEN OSALLISUUS.....	20
4.1 Osallisuuden määrittelyä.....	20
4.2 Lähtökohtia lasten osallisuuteen	22
4.3 Lasten osallisuus asiakirjoissa.....	26
4.4 Osallisuuden edistäminen.....	30
4.5 Lapset päätöksentekijöinä.....	32
5 LASTEN HYVINVOINTI.....	35
5.1 Mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan?.....	35
5.2 Hyvinvointipolitiikka.....	42
5.3 Lasten hyvinvointi tänään.....	44
6 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA	50
6.1 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman lähtökohtia.....	50
6.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Laukaassa.....	53
7 LAUKAALAISTEN LASTEN OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ.....	54
7.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävät.....	54
7.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	58
7.3 Aineiston analysointi.....	64
7.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	67
8 LAPSET KERTOVAT.....	72
8.1 Perustarpeet ja ympäristön turvallisuus.....	72
8.2 Sosiaalinen verkosto ja yksilön suhde sosiaaliseen verkostoon	77
8.3 Minäkuva ja itsensä toteuttaminen.....	80
8.4 Osallisuuden edistämisen haaste.....	83

9 TULKINTOJA LASTEN HYVINVOINNISTA.....	84
9.1 Perheen hyvinvoinnin merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	85
9.2 Sosiaalisen verkoston merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	87
9.3 Lapsen itsensä toteuttamisen tilojen merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	89
9.4 Kiusaamiskokemusten merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	90
9.5 Lapsien pelko- ja turvattomuuskokemusten merkitys lapsen hyvinvoinnille....	92
9.6 Osallisuuden merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	94
10 RETORIIKASTA KOHTI TOIMINTAKULTTUURISTA MUUTOSTA.....	96
LÄHTEET	98
LIITTEET.....	107
Liite 1. Arki- ja kokemustiedon kyselylomake pienille lapsille.....	107
Liite 2. Nalle Nepposen tarina.....	112
Liite 3. Perustarpeet ja ympäristön turvallisuus (Teema 1).....	118
Liite 4. Sosiaalinen verkosto ja sen laatu (Teema 2).....	124
Liite 5. Minäkuva ja itsensä toteuttaminen (Teema 3).....	130
Liite 6. Lupa-anomus vanhemmille.....	136

KUVIOT

KUVIO 1. Osallisuuden asteet (Oranen2009).....	21
KUVIO 2. Lasten hyvinvointikolmio (Vornanen 2001, 26).....	36
KUVIO 3. Allardtin käsitejärjestelmä (Allardt 1976, 32–33).....	39

KUVAT

KUVA 1. Perheen yhteinen ruokailuhetki. (Poika 4v.).....	73
KUVA 2. Äiti ja aamu. (Tyttö 4v.).....	74
KUVA 3. Yhdessä mummon kanssa. (Tyttö 5v.).....	76
KUVA 4. Sosiaalinen verkostoni. (Poika 7v.).....	78
KUVA 5. Oma kuvani. (Tyttö 6v.).....	80
KUVA 6. Haave lemmikkini. (Tyttö 6v.).....	82

1 LASTEN VUOKSI

Vuonna 2007 uudistettu lastensuojelulaki velvoittaa kuntia laatimaan toimintaansa ohjaavan suunnitelman lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi. Laukaassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta aloitettiin syksyllä 2009. Aloitimme työskentelyn suunnitelman laadintaa varten kootussa työryhmässä marraskuussa 2009. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kerätä Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan alle kouluikäisten lasten kokemuksia hyvinvoinnista.

Lasten hyvinvoinnista, oikeuksista ja osallisuudesta käydään tällä hetkellä hyvin paljon yhteiskunnallista keskustelua ja se osaltaan hallitsee myös lainsäädännön, ohjelmien laadinnan, palvelujen järjestämisen ja kehittämisen sekä tutkimuksen ja hankkeiden ympärillä vallitsevaa retoriikkaa. Tänä päivänä lapsen oikeuksien ja hyvinvoinnin arvo ainakin retoriikan suhteen tunnustetaan yhteiskunnassamme varsin laajasti. Alle kouluikäisten lasten kokemuksia on kuitenkin kunnallisia suunnitelmia laadittaessa kuultu hyvin vähän ja osallisuus ei käytännössä toteudu sillä tasolla, mihin yhteiskunnallinen arvoperusta, lainsäädäntömme ja poliittiset ohjelmamme ovat sen nostaneet. Tätä taustaa vasten halusimme omalta osaltamme olla edistämässä alle kouluikäisten lasten osallisuutta yhteiskunnan arvokkaina jäseninä.

Tutkimuksen tarkoituksena ja tutkimustehtävänä oli kysyä lapsilta heidän omia kokemuksiaan hyvinvoinnista. Samalla halusimme edistää lasten osallisuutta kansalaisina, heidän oman hyvinvointinsa edistämiseen rakennettavan suunnitelman laadinnassa. Tutkimus pohjautui kuntaliiton arki- ja kokemustiedon keruulomakkeeseen ja Erik Allardtin klassiseen hyvinvoinnin määritelmään. Hyvinvointi käsitetään työssämme Allardtin kolmijaon (having, loving, being) pohjalta. Allardtin kolmijako tulee esiin myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen rakenteessa suojeluun (protection), voimavaroihin (provision) ja osallisuuteen (participation). Tutkimusmenetelminä käytimme sadutusta ja piirtämistä,

joita sovelsimme lapsilähtöisellä tavalla teemahaastattelun periaatteiden mukaisesti. Analysoimme aineiston laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysillä fenomenologis-hermeneuttisen metodin näkökulman pohjalta. Tutkimustuloksia ja johtopäätöksiä käytimme tuomaan Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan lasten oma näkökulma heidän itsensä kertomana.

Pyrimme opinnäytetyömme kautta olla edistämässä sitä arvokasta toimintakulttuurista muutosta, jossa periaatteellisen tason ja retoriikan lisäksi lapsen oikeudet ja arvo näkyisivät myös käytännössä lapsen eri kehitysympäristöissä.

2 NÄKÖKULMIA LAPSUUTEEN

2.1 Lapsuuden määrittelyä

Lähestyttäessä lapsuutta ja sen moninaisuutta, taustalla vaikuttaa hyvin voimakkaasti oma ihmiskäsityksemme, se millaisena koemme ihmisen ja ihmisyden. Parviaisen (2005, 18) mukaan ihmiskäsityksemme koostuu uskomusten, tiedon ja arvojen luomasta järjestelmästä, jonka pohjalla vaikuttaa myös eettinen näkökulma. Voidaan ajatella, että ihminen tai ihmisuus on lähtökohtaisesti problemaattinen ja se vaati tietynlaisen käsityksen tai määrittelyn, jotta sitä voidaan ylipäätään ymmärtää. Parviainen tuokin esiin Patrikaisen (1997) näkemyksen siitä, kuinka muodostettu ihmiskäsitys ohjaa kaikkea toimintaamme suhteessa muihin ihmisiin. (Parviainen 2005, 18.) Tätä ajatusta voidaan hyvin soveltaa myös puhuttaessa lapsikäsityksestä ja toiminnastamme suhteessa lapsiin.

Myös Karlsson (2001, 29) tuo esiin sen, kuinka lapsesta ja lapsuudesta muodostetut käsitteet ja etenkin niistä muodostetut tulkinnat vaikuttavat joko tietoisesti tai tiedostamattomasti toimintaamme. Lapsi ja lapsuus siis rakentuvat näkemyksistämme ihmisestä, tiedosta, toiminnasta ja oppimisesta. (Karlsson 2001, 29.) Tärkeä havainto on myös se, että lasten omat käsitykset itsestään vaikuttavat heidän toimintaansa. Lasten itsestään muodostamiin käsityksiin vaikuttaa puolestaan vahvasti se, kuinka heitä kohdellaan. Parviainen (2005, 14) tuo esiin Brofenbrennerin näkemyksen sosialisatiosta, kasvatuksesta yhteiskunnan jäseneksi. Tässä sosialisatioprosessissa yhteiskunnan arvot, normit ja tavat toimia ohjaavat lapsen kokemuksen rakentumista itsestään ja ympäristöstään.

Lapsuus on voimakasta kehittymisen aikaa niin biologisesti, psykologisesti kuin sosiaalisestikin. Lapsuuteen on tarjolla yllättävän monia lähestymistapoja, jotka ohjaavat käsityksiämme. Esimerkiksi yksilöllisenä ilmiönä, lapsuus voidaan ajatella olevan sosiaalisten suhteiden ja henkilökohtaisten tapahtumien kokemuksellinen kokonaisuus. Lapsuuden rakentuminen riippuu myös paljon siitä, kuinka se kerrotaan. Yksilöstä tarkasteltuna yksilön lapsuus muodostuu omien kokemusten ja sosiaalisten suhteiden kokemusten symbioosina. Vuorovaikutuksessa rakentuvat suhteet itseen, läheisiin, yhteisöön, yhteiskuntaan ja maailmaan. Lapsuus ensimmäisenä elämänvaiheena rakentaa myös perustan aikuisuudelle. Lapsuudessa muodostetaan ne ihmisyyden syvärakenteet, joilla on suuri vaikutus myöhempien elämänvaiheiden aikana. (Bardy 2009, 18.)

Lapsuus on myös sekä kulttuurinen että yhteiskunnallinen ilmiö. Lapsuus, kuten aikuisuuskin määritellään lapsuuden ja aikuisuuden keskinäisissä suhteissa. Lapsuuden määritelmät muuttuvat kulttuurin muutosten ja aikakauden mukaan. Lapsuudella on kuitenkin oma paikkansa sosiaalisessa järjestyksessä, vaikka lapsuutta edustavat yksilöt vaihtuvatkin. Lapsuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista ja sitä voidaan kuvata esimerkiksi jakamalla lähestymistavat neljään eri ulottuvuuteen. Ensiksi lapsuus on ihmisten elämää lapsuuden iässä, toiseksi lapsuus on lapsiväestöä edustaville jäsenille varattu tila yhteiskun-

nan rakenteissa, kolmanneksi lapsuus on yksi osa aikuismielen rakenteita ja neljänneksi lapsuus on myös vanhempien sukupolvien lapsuuksien rakennelma kulttuurisessa muistissa. Lapsuudella voidaankin olettaa olevan suhde, paikka ja syvyys. Lisäksi aikuisten oma lapsuus vaikuttaa heidän lastensa lapsuuteen ja lapsuus vaikuttaa puolestaan aikuisuuteen. Yhteiskunta ja lapsuus vaikuttavat toisiinsa siis molemmin puolin. (Bardy 2009, 18–19.)

Karimäki (2008, 1) tuo artikkelissaan esiin Bardyn (1996) hieman samankaltaisen kuvauksen lapsuuden ulottuvuuksista. Bardy jakaa lapsuuden lasten lapsuuteen, lapsuuteen yhteiskunnallisena rakenteena, lapsuuteen aikuisen ajattelun rakenteissa ja lapsuuden kulttuurisena rakenteena sukupolvien lapsuuksissa. Karimäki kuitenkin täydentää Bardyn määritelmää Riihelän (2008) lisähuomiolla, joka tasoittaa lapsuuden määritelmää verraten lasten ja aikuisten näkökulmaa. Riihelä täydentää Bardyn neljää ulottuvuutta kahdella lisäulottuvuudella, jotka ovat lapsuus rakenteena lasten ajattelussa sekä lapsuus kulttuurisena rakenteena lapsisukupolvien lapsuudessa. (Karimäki 2008, 1-2.)

Haluamme tuoda lapsuuden ilmiöön vielä yhden merkittävän näkökulman, joka on vahvasti läsnä tämän päivän yhteiskunnassa. Lapsuutta voidaan katsoa myös psykologis-pedagogisen määrittelyn kautta. Psykologis-pedagoginen määritelmä sitoo useita edellisiä määritelmiä yhteen. Lapsuus nähdään psykologis-pedagogisessa näkökulmassa yksilöllisenä ilmiönä, elämänvaiheena, joka on suurelta osin väliaikainen, jossa korostetaan kasvua, kehitystä ja oppimista. Tässä käsityksessä lasta ohjataan, opetetaan, suojellaan ja kasvatetaan. Lasta sosiaalistetaan yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. (Alanen 2001, 178.)

Toisin sanoen lapsuus ihmisen ensimmäisenä elämän vaiheena on hyvin monipuolinen, voimakkaasti muuttuva ja kehittyvä. Lapsuutta voidaan tarkastella niin yksilön, yhteisön, kulttuurin, historian, aikuisen kuin lapsen näkökulmasta. Voidaan todeta, ettei se ole mikään erillinen prosessi, vaan ainutkertainen, yksilölle, yhteisölle ja yhteiskunnalle tärkeä elämänvaihe, joka olemassaolollaan

vastaanottaa rakennusaineita näistä kaikista ja vastaavasti vaikuttaa ympäristöönsä eri ulottuvuuksilla. (Karlsson 2001, 13.) Opinnäytetyömme perustalla vaikuttaa lapsikäsitys, joka painottaa psykologis-pedagogista, yhteiskunnallista ja kulttuurista orientaatiota, joka tunnustaa yksilön arvon tuoden lapsinäkökulman tasavertaisena aikuisnäkökulman rinnalle. Tässä työssä lapsi nähdään kasvavana, kehittyvänä ja oppivana yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä. Lapsi on juuri tällä hetkellä arvokas, omassa elämässään toimiva aktiivinen subjekti.

Lapselle on tärkeää, että hän saa mahdollisuuksia kokea itsensä aktiiviseksi subjektiksi. Tämän hetken lapsitutkimus monista tieteen eri näkökulmista painottaakin lapsikäsitystä, jossa lapsi koetaan osaavana, kyvykkäänä ja taitavana toimijana. (Karlsson 2001, 13.) Lapsuuden määrittelyn tarkastelulla halusimme tuoda esiin, kuinka monitahoisesta ja syvällisestä ilmiöstä puhumme. Eri näkökulmien esiin tuominen valottaa myös sitä, kuinka monella tavalla voimme ajatella lapsuuden rakentuvan. Tämä ajatus auttaa myös ymmärtämään, kuinka monissa eri ulottuvuuksissa tai tiloissa lapsuutta rakennetaan ja kenen näkökulmasta. Lasten keskeneräisyys tai kyvyttömyys ei monestikaan ole syy lasten aktiivisen osallistumisen esteeksi, vaan syynä on useasti aikuisten toimintakulttuuri. Aikuisten toimintakulttuuri ja sen tapa organisoida toimintaa heikentää lasten asemaa sekä heidän mahdollisuuksiaan aktiiviseen ja aloitteelliseen osallistumiseen ja osallisuuteen (Karlsson 2001, 13).

2.2 Lasten aseman muutos

”Pienen lapsen itkusta, jonka luulisi ansaitsevan niin vähän huomiota, syntyy ihmisen ensimmäinen suhde kaikkeen siihen, mikä sitä ympäröi; siinä taotaan sen pitkän ketjun ensirengas, joka muodostaa yhteiskuntajärjestyksen.” (Bardy 2009, 20)

Keskiajalla lapsuus oli hyvin näkymätön yhteiskunnallinen rakenne. Lapset ja koivatkin aikuisten vierellä samat toimintakentät, niin sosiaalisessa kuin julkisessa elämässä. Lapset olivat tuolloin niin sanottuja kasvatuksesta vapaita pieniä aikuisia. (Wais 2005, 28–30.) Lapsuus heräsi Euroopassa yhteiskunnallisesti henkiin 1700-luvun lopulla valitusajan hengen ja Jacques Rousseau'n *Émile* -teoksen myötä. Émilessä Rousseau toi julkisuuteen tarkkaa tietoa lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta sekä lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Rousseau katsoi, että kaikki ihmiset ovat ensiksi lapsia ja lasta pitäisi kunnioittaa jo sen vuoksi. Hänen päämääränään oli vapauttaa lapsi elämään omaa lapsen elämäänsä. Lapsi tulisi kohdata ihmisenä. On tärkeää hahmottaa lapselle ominainen ”lapsen asema”. Lasta autetaan, ei käsketä ja lasta rakastetaan, ei pelätä. (Bardy 2009, 20–21.) Rousseau'n jälkeen 1800-luvulla jo useat pedagogit ja aatteet nostivat esiin ajatuksia aktiivisesta lapsesta. Näitä olivat muun muassa pedagogit, kuten Pestalozzi, Fröbel, Montessori, Freinet, Dewey ja Fraire. (Lapsiasiavaltuutettu 2008, 74.)

Émile alkoi luoda tilaa lapsuudelle tutkittavana ilmiönä ja tämä antoi lähtölaukauksen lapsitutkimukselle. Lapsuuden tutkiminen eteni voimakkaasti nousevana trendinä pääasiassa kaunokirjallisuuden keinoin, hyvin monenlaisten teemojen kautta aina 1900-luvulle asti. Kuitenkin vasta 1900-luvun alussa lapsitutkimus tieteenä alkoi kehittyä voimakkaasti. 1900-lukua onkin kutsuttu lapsen vuosisadaksi lähinnä Ellen Key'n *Barnets Århundraden* (1900) innostamana. Key visioi, että seuraavan sukupolven kasvattaminen loisi ne keskeiset lapsia koskevat yhteiskuntakysymykset, joiden yhteyteen lasten eri tilat järjestäytyisivät. Key loi tällöin lapsilähtöisen hyvinvointiyhteiskunnan vision. (Bardy 2009, 22–23.)

1900-luku oli siis voimakkaan rakentamisen aikaa myös lapsinäkökulmasta. Lasten oikeuksia alettiin painottaa yhä enemmän ja heidän velvollisuuksiaan esimerkiksi vanhempiaan kohtaan vähennettiin. Samalla vanhempien velvollisuuksia lapsiaan kohtaan lisättiin. Yleisen yhteiskunnallisen kehityksen vierellä, muun muassa miesten ja naisten tasa-arvon kehittyminen, lapsinäkökulmaa koskevat tulonsiirrot, kuten lapsilisät, lapsen oikeusturvan vankentumi-

nen, avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten eriarvoisuuden poistaminen lainsäädännöstä, kasvatustilavuuksien ja turvakotien perustaminen, ensimmäinen lastensuojelulaki, ensimmäinen oppivelvollisuutta koskeva laki ja subjektiivinen oikeus päivähoitoon nostivat lasten asemaa huomattavasti. Lisäksi terveydenhuollon kehittyminen vähensi lapsikuolleisuutta ja lisäsi lasten terveyttä. 1900-luvulla myös isät olivat yhä enemmän läsnä perhe-elämässä ja lasten kasvatuksessa ja tämä vaikutti positiivisesti lasten asemaan ja hyvinvointiin. 1900-lukua voidaan siis oikeutetusti kutsua *Lasten vuosisadaksi*. (Bardy 2009, 26; Lapsiasiavaltuutettu 2008, 74; Luumi 2008.)

Kuitenkin 1900-luvun lopulla heräsi tietoisuus lapsitiedon aikuiskeskeisyydestä. Alettiin kaivata myös tilastollista tietoa lapsen asemasta ja näkökulmasta. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä tarvitsi käsitteellisesti uutta lähestymistapaa. Lapsi oli nähty tähän asti aikuisuutta odottavana hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kohteena. Lasten erityisyys noteerattiin, mutta se korosti lasten haavoittuvuutta, avuttomuutta ja kohteena olemisen asemaa. Kriittisyyden herättäessä lapsuuden näkökulma niin sukupolvien välisissä suhteissa kuin lapsista aktiivisina toimijoina alkoi hiljalleen rakentua. Ryhdyttiin siis tarkastelemaan sitä, miten aikuisten ja lasten suhde toisiinsa sukupolvisena suhteena vaikuttaa lapsuuteen. Samalla herättiin ajatukseen, että lapset eivät ole vain kohteita, vaan itsenäisinä aktiivisesti toimivia yksilöitä. (Bardy 2009, 26–27.)

Alanen (1992) tuo esiin tämän saman ambivalentin ilmiön omassa sosiologisen tutkimuksen raportissaan. 1900-luvulla, varsinkin loppupuolella, yhteiskunnassa esiintyi paljon paatoksellista puhetta ”lasten vuosisadasta” ja siitä, kuinka me elämme lapsiystävällisessä yhteiskunnassa. Kuitenkin samaan aikaan oli paljon todisteita välinpitämättömyydestä, kaltoin kohtelusta ja alistamisesta, jotka hämärsivät lapsikeskeisyyden retoriikkaa. Tämä retorinen yhteiskunnallinen puhe oli kuitenkin se, joka laittoi liikkeelle taas yhden muutoksen yhteiskunnassa. Kuten edellä viittasimme ajatukseen aktiivisista toimijoista, myös Alanen tuo tutkimuksessaan esiin saman ajattelun heräämisen, jossa lapsi nähdään herkkänä ihmisenä erityistarpeineen, voimakkaine tunteineen ja monimutkaisine ajatteluprosesseineen. Perheiden elämä kääntyi kohti lapsi-

keskeisyyttä, jossa perhe toimi yhteiskunnan välineenä lapsen sosiaalistamisessa. (Alanen 1992, 9,139.)

Alanen ja Bardy (1990) tarjoavat myös muita mielenkiintoisia näkökulmia 1900-luvun lopun lapsuuden kertomuksen kehittymiseen. Ensiksi he tuovat esiin Ariès'n (1962) ajatuksen siitä, kuinka lapsuuden syntyminen yhteiskunnallisena ilmiönä tarkoitti lapsien ja nuorten autonomian ja vapauden vähene mistä ja riippuvuuden kasvamista suhteessa aikuisiin. Toiseksi he nostavat esiin teoksen DeMause (1975) tuoman näkökulman siitä, kuinka 1900-luvulla kehittynyt lapsikeskeinen perhe ja vanhemmuus vastaavat parhaiten lasten todellisia tarpeita. Tämä länsimaiden moderni lapsuus oli tähän asti parasta lapsuutta kautta historian. Kolmanneksi he nostavat esiin lapsuuden ohimenevänä kulttuurisena ilmiönä. Aikuisten maailman tunkeutuessa lasten maailmaan lapsuus häviää. Alasen ja Bardyn mukaan lapsuuden on nähty katoavan myös lapsia varten rakennetuista sosiaalisista tiloista, kuten perhe, päiväkotit ja koulu. (Alanen & Bardy 1990, 9-10.)

Lapsuuden ilmiötä ja lapsien elämän merkitystä onkin voimakkaasti määritelty aikuisuuden näkökulmasta. Lasten paikkaa suomalaisessa yhteiskunnassa ei nähty osana varsinaista yhteiskuntaa, vaan se sijoitettiin erilaisiin ”odotushuoneisiin”, kuten kotiin, päivähoitoon ja kouluun, muusta yhteiskunnasta irrallisena. Nähtiin, että näissä odotushuoneissa ollessaan lapset kypsyvät kohti aikuisuutta ja valmistuttuaan heidät voidaan siirtää ”oikean yhteiskunnan” täysivaltaisiksi jäseniksi. Modernissa sukupolvisopimuksessa määriteltiin siis lapsille ja aikuisille erilaiset yhteiskunnalliset merkitykset, jotka asettivat lapset marginaaliin ja romantisoivat lapsuuden. Toisin sanoen lapsen paikkaa ja asemaa määrittelevä kulttuurinen ja poliittinen kansalaisopimus tehtiin aikuisten näkökulmasta lasten yli. (Alanen & Bardy 1990, 10–11,15)

Sukupolvisopimuksella tarkoitetaan käytännössä aikaan sidottua kulttuurista käsitystä siitä, kuinka lasten ja aikuisten tulee käyttäytyä toisiaan kohtaan. Vanha sukupolvisopimus korosti lasten tottelevaisuuskulttuuria. Tämän päivän uusi sukupolvisopimus korostaa puolestaan keskustelu- ja neuvottelukulttuuria. Lasten näkökulmasta vähintä mitä voidaan tehdä, on lasten kuunteleminen heitä koskevien asioiden suhteen. (Korhonen 2007, 2-7.)

Suomessa 2000-luvulla lapsi yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä on noussut uudelleen keskiöön. On jälleen keskityttävä yhä voimakkaammin perheen ja yhteiskunnan välillä vallitseviin suhteisiin. Esimerkiksi väestön ikääntymisen vuoksi syntyvä rakenteellinen välinpitämättömyys ohjaa huomiota vanhuuteen ja lapsikysymykset saattavat jäädä pimentoon. Kansainvälisellä tasolla onkin ryhdytty puhumaan sosiaalisen investoinnin strategioista. Panostaminen lasten hyvinvointiin lisää tulevaisuudessa hyvinvointia aikuisuudessa ja näin myös välillisesti luo edellytyksiä huolehtia vanhuudesta. Lisäksi lapsipolitiikan merkitystä korostaa myös se, että lapsiväestö on jatkuvasti pienentynyt. 1960-luvulla väestöstä 35 prosenttia oli lapsia. Vuonna 2005 osuus oli enää 20 prosenttia. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta pienenevästä väestöryhmästä eli tulevaisuuden hyvinvoinnin takaavasta vähenevästä joukosta, on pidettävä entistä parempaa huolta. Tätä näkökulmaa on kuitenkin kritisoitu sen vuoksi, että se määrittää lapsuuden siirtymävaiheeksi ja näin ollen mitätöi lapsuuden ja lasten arvoa itsessään. Lisäksi se mitätöi myös ajatusta lapsista aktiivisina toimijoina. Näkökulmat tulisi kuitenkin nähdä toisiaan täydentävinä ja tukevinä, ei vastakkaisina. (Bardy 2009, 28–29.)

Karlssonkin (2005) kuvaa yhteiskuntamme lapsikuvan muutosta 2000-luvulta tultaessa. Lasten osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia on uudella vuosituhanella pyritty parantamaan korostamalla lapsen aktiivisuutta ja subjektiivuutta. Kun kykenemme huomiomaan lapsuuden ja löytämään lapselle ominaiset tavat toimia, löydämme lapsesta samalla hyvin monipuolisia osaamisen alueita. Toiminnan suunnittelussa lapsien osallisuuden mahdollisuudet on kuitenkin vähäisiä, koska lapset nähdään hyvin monesti enemmänkin toiminnan kohteena kuin sen rakentajana. Tietoa lapsesta ja lapsuudesta on tänä päivänä

nä hyvin paljon, mutta tieto lasten kertomana on kuitenkin vielä tiukasti marginaalissa. (Karlsson 2003, 13–14, 29–37.)

3 LAPSIPOLITIIKKA

3.1 Lapsipolitiikan lähtökohtia

Lapsipolitiikka ja lapsipoliittiset ohjelmat ovat yksi kuntapolitiikan ulottuvuuksista, joilla pyritään takaamaan hyvä tulevaisuus. Lapsipolitiikka ja lapsipoliittiset ohjelmat luovat suunnan, tavoitteet ja määrittävät myös toimenpiteet ja voimavarat tehtävälle työlle lasten hyväksi. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2010.) Lapsipolitiikan lähtökohtina vaikuttavat niin kansalliset kuin kansainväliset asiakirjat ja lait. Suomen lapsipolitiikan perustalla toimivat YK:n lapsen oikeuksien sopimus, johon syvennymme myöhemmin, sekä Suomen perustuslain takaamat oikeudet lapsille. Lapsuuden elämänvaiheessa rakennetaan vankkaa perustaa aikuisuudelle. Vastuulliseen kansalaisuuteen ja aikuisuuteen kasvamisen ja kehittymisen tukeminen on koko yhteiskunnan yhteinen tehtävä. Hyvä lapsuus koetaan yhteiskunnallisena itseisarvona. Lapsuudessa rakennetaan perustaa terveydelle ja hyvinvoinnille koko elämän ajaksi. Lapsi- ja nuorisopolitiikan tuleekin vaikuttaa kaikilla hallinnon aloilla. Vaikka ongelmat ja haasteet esimerkiksi lapsuuteen muodostuvatkin vahvasti myös globaalisti, niihin vastaavat ratkaisut tuotetaan kansallisesti ja toteutetaan paikallisesti. (Opetusministeriö 2007, 10.)

Lapsien yhdenvertaiset mahdollisuudet kasvuun ja kehittymiseen ovat keskeisiä tavoitteellisen ja tulevaisuuteen katsovan yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon tehtäviä. Yhteiskuntapoliittisen päätöksenteon kautta YK:n lapsen oikeuksien sopimus ohjaa hyvin keskeisesti lapsiystävällisen Suomen rakenta-

mista. Suomi joutuukin ottamaan politiikassaan entistä enemmän huomioon myös kansainvälisen ja globaalin näkökulman. Kansainvälistymisen myötä lasta ja lapsuutta arvostavalla ja kunnioittavalla päätöksenteolla on entistä suurempi merkitys. Perhe ja vanhemmat ovat lasten hyvinvoinnin kannalta merkittävin tekijä. Suuri vaikutus lasten elämään ja heidän hyvinvointiinsa on kuitenkin myös yhteiskunnallisilla järjestelmillä ja näiden järjestelmien tavalla kohdella lasta. Varhaiskasvatus ja sen merkitys voidaan nostaa esiin esimerkiksi merkittävästä lapsiin kohdistuvasta yhteiskunnallisesta järjestelmästä. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 23.)

Julkisen hallinnon tärkeä tehtävä on rakentaa edellytykset lapsen hyvinvoinnille. Keskeisimpiä keinoja ovat esimerkiksi lapsiperheiden asemaa edistävät tulonsiirrot, työ- ja perhe- elämää koskeva lainsäädäntö. Lisäksi julkisella hallinnolla nähdään olevan keskeinen rooli myös kasvatuksen tukijana ja kasvatuksen yhteiskunnallisen näkökulman esiin tuojana. Kunnat ovatkin hyvin olennainen osa demokraattista toiminta- ja päätöksentekokenttää. Kunnat pyrkivät edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja alueen kestäväää kehitystä, missä yhteisvastuu, yhteisöllisyys ja laadukkaat palvelut ovat keskeisimpiä hyvinvoinnin keinoja. Yhteisöllisestä ja yhteisvastuullisesta näkökulmasta kuntalaki edellyttää vuorovaikutusta ja osallisuutta kaikkien väestöryhmien kanssa. Tässä kontekstissa myös lasten sosiaalistuminen kehittyy juuri osallisuuden ja lasten kuulemisen kautta. (Kuntaliitto 2000, 7.)

Lainsäädäntöä ja politiikkaa on perustettu jo 1980-luvulta lähtien lapsen itseystä, lapsen subjektiivutta ja lapsen etua korostavaksi. Suomi on pitkään sitoutunut vaalimaan kansainvälisiä lapsen etua ajavia asiakirjoja. Kuitenkaan lasten oikeuksista ei vielä keskustella aivan samalla tasolla kuin aikuisten oikeuksista ja aikuisnäkökulma on jopa voimistunut. Siksi onkin tärkeää, että lapsipolitiikkaan vaikuttavat ratkaisut resursoidaan tarpeeksi kattavasti, jottei kyse olisi vain retoriikasta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen henkeä ja tietoa tulee entistä enemmän tuoda näkyväksi poliittisessa päätöksenteossa. Yhteiskunnallisella keskustelulla lasten hyvinvoinnista on tärkeä poliittista päätöksentekoa ohjaava rooli. (Lastensuojelun keskusliitto 2004, 25.)

Lapsipolitiikka voidaan ymmärtää kokonaisvaltaisena lapsilähtöisenä toimintana ja siinä tarkastellaan yhteiskunnallista toimintaa lasten näkökulmasta. Lapsipolitiikan ytimessä elävät kunkin ajan yhteiskunnalliset lapsikäsitteet ja siihen kiinnittyvät asenteet ja arvot. Sen tulisikin olla lapsiperheiden ja lasten aktiivista osallistumista asioidensa kehittämiseen ja hyvinvointinsa luomiseen. (Willamo & Väyrynen 2001, 3.)

Lapsipolitiikka voidaan jakaa kolmeen eri kokonaisuuteen. Lapsipolitiikalla:

- *Varmistetaan turvallinen lapsuus. Tällöin puhutaan mm. vanhemmuudesta ja sen tukemisesta myös yhteiskunnan toimin, lasten kanssa työskentelevien kasvatustyöstä, yhdyskunnan ja liikenteen turvallisuuden edistämisestä ja haavoittavissa elämäntilanteissa kasvavien lasten erityisestä suojelusta.*
- *Huolehditaan lapsuuden voimavaroista lapsen eri kehitysvaiheissa ja perheen elämäntilanteissa. Tällöin tarkasteltavina asioina ovat mm. työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen, tulonsiirrot, tuet, palvelut omalla äidinkielellä, kasvun mahdollistuminen erilaisissa avoimissa voimavarakeskuksissa, kuten kouluissa, päiväkodissa ja vapaa-ajan toiminnoissa.*
- *Edistetään lapsen mahdollisuutta toimia aktiivisena osallistuvana kuntalaisena. Tällöin tarkasteltavana ovat mm. yhteisöjen toimintatavat ja osallistumisen kanavat sekä mahdollisuudet tasa-arvoiseen koulutukseen. Sosiaaliset valmiudet eivät synny itsestään, vaan osallistumisen ja kuulluksi tulemisen kautta.*

(Kuntaliitto 2000, 8.)

Lisäksi lasten asemaa koskevia keskeisiä lakeja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen lisäksi ovat tällä hetkellä perustuslaki (731/1999), Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki (361/1983), Lastensuojelulaki (417/2007), Nuorisolaki (72/2006), Perusopetuslaki (628/1998) ja Lasten päivähoidosta annettu laki (36/1973). (Lapsiasiavaltuutettu n.d.a)

Lapsipolitiikka erityisenä politiikan osa-alueena nousi esiin 1990-luvun lopulla. Ennen kansallisia tai kunnallisia lapsipoliittisia ohjelmia Mannerheimin lastensuojeluliitto laati jo 1980-luvulla laajan lapsipoliittisen ohjelman. Vuonna 2006 tehdyn kuntaselvityksen mukaan lapsipoliittinen ohjelma oli tehty 107 kunnassa ja ohjelmaa suunniteltiin tai se oli sisällytetty kuntien hyvinvointistrategiaa 174 kunnassa. Lapsipoliittiset suunnitelmat kattoivat tuolloin siis 83 prosenttia maan lapsiväestöstä. (Kuntaliitto 2000, 7; Kuntaliitto 2008b.)

Nyt vuonna 2010 lapsia koskevia valtakunnallisia politiikka- ja kehittämisohjelmia on puolestaan hyvin runsaasti. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011 keskittyy 0-29 vuotiaisiin ja toimii perustana hallituksen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia ja terveyttä edistäville politiikkaohjelmille. Kaste-ohjelma (2008–2011) koskee muun muassa lapsipalveluiden laajempaa kehittämistä. Lastensuojelun kehittämisohjelma (2004–2008) pyrki kehittämään lastensuojelua. Lasten hyvinvoinnin näkökulma on innoittanut myös Suomen akatemian aloittamaan erityisen tutkimusohjelman vuosille 2009–2011. (Lastensuojelun ytimissä 2009, 3-4.) Lisäksi 2000-luvulla keskeisimpiä kehittämis- ja politiikkaohjelmia ovat tai ovat olleet Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma - eläköön lapset, jossa on rakennettu lapsipolitiikan suuntia kohti seuraavaa kymmenlukua 2000-luvulla. Lapsen hyvä elämä 2015 on puolestaan lastensuojelun keskusliiton toimintalinjaus lapsipolitiikkaan, joka pohjautuu lapsen edun näkökulmaan. Vuosina 2006–2008 toteutettiin LapsiArvi – kehittämissanke, jonka tarkoituksena oli kehittää lapsipolitiikan ja lastensuojelun arviointia. (Bardy 2009, 3-4; Kuntaliitto 2000, 5; Lastensuojelun keskusliitto 2004, 5; Kuntaliitto 2008a.)

Ohjelmilla nähdään olevan suuri vaikutuksellinen merkitys. Suunnitelmat edistävät poikkihallinnollista yhteistyötä ja tuovat julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin lähemmäs toisiaan. Lisäksi ne toimivat hyvänä tukena kunnalliselle päätöksenteolle ja suunnittelulle sekä ovat konkreettisesti parantaneet palveluiden laatua ja saatavuutta. Ohjelmat lisäävät myös kehittämisen voimakkuutta. Kunnissa, joissa oli kehittämisohjelma, oli selvästi enemmän myös muuta kehittämis- ja hanketoimintaa. (Kuntaliitto 2008b.)

3.2 Lapsi kansalaisena

Kunnallisessa päätöksenteossa vaikuttaminen oman elämän toimintaympäristöjen rakentamiseen jakautuu hyvin eriarvoisesti. Toimintakulttuurin lisäksi lainsäädännön merkitys on hyvin suuri lapsen osallisuuden kannalta. Psykologi Mary Johnin mukaan lasten oikeus vaikuttaa, on erittäin tärkeä osa lasten oikeuksia. Jotta lapsilla on tulevaisuudessa paremmat mahdollisuudet kasvaa kohti täysivaltaista kansalaisuutta, tulee heillä olla vallan käytön ja vaikuttamisen kokemuksia jo varhaislapsuudesta asti. Ei voida ajatella, että todellinen kansalaisuus vain yksinkertaisesti annetaan lapsille jossain tietyssä vaiheessa. Ei voida myöskään olettaa, että he oppisivat siihen myöhemmin, jos heidän kansalaisuuttaan ei jo alun alkaen kunnioiteta ja arvosteta. Lapsi tulee siis nähdä alusta asti kansalaisena, jolla on näkemyksiä, mielipiteitä ja innokkuutta toimia. Samoin lapset tulee nähdä kansalaisina, joilla on oma ääni. (Lapsiasiavaltuutettu 2008, 85.)

Lapsinäkökulma tai lapsiystävällisyys päätöksenteossa ei vielä takaa lasten aktiivisen toimijuuden toteutumista. Lapsi ei ole vain suojelun ja huolenpidon objekti. Lapsi on toimija, joka on itse aktiivinen ja osallistuu yhteisten asioiden hyväksi. Tavoitteena pitäisikin olla subjektius. Lapset olisivat pysyviä ajattelijoina ja toimijoina heitä koskevien asioiden suhteen ja he olisivat myös itse tietoisia siitä. Olennaista on siis, että lapset itse kokevat olevansa toimijoina. Lapsi käsittää jo hyvin varhaisessa oman minuuden ja käsityksen omasta toimijuudesta. Pienelle lapselle voi jo hyvin varhaisessa vaiheessa muodostua käsitys omasta äänestä ja sen merkityksestä. (Lapsiasiavaltuutettu 2008, 85–87.)

Kun osallisuus kiinnitetään osaksi toimijuutta, voidaan hyvin puhua myös kansalaisuudesta. Kansalaisuus mahdollistuu silloin, kun tuetaan lapsen ja nuoren kykyjä käydä vuoropuhelua omasta tilastaan ja pätevyydestään merkittävänä yhteisönsä jäsenenä. Kansalainen on siis todellisesti kansalainen vasta silloin, kun vuorovaikutus luo edellytykset sen toteutumiselle. Kansalaisuus

voidaan T. H Marshallin (1950) mukaan jakaa kolmeen pääulottuvuuteen, joissa kansalaisuus jaetaan perusoikeudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen kansalaisuuteen. Tässä määritelmässä esimerkiksi juuri sosiaalinen kansalaisuus sisältää ulottuvuuden, jossa yksilöllä on oikeus hyvinvointivaltion järjestämiin palveluihin. Roth (2000) laajensi tätä määritelmää hyvin olennaisella lisäyksellä, jossa kansalaisuus irrotettiin sen ”objekti-hengestä” ja staattisuudesta subjektiuteen, aktiiviseen kansalaisuuteen. Anu Gretschel korostaa kansalaisuudessa sen tunneulottuvuutta. Kansalaisuus lapsen tai nuoren kohdalla syntyy, kun hänen on mahdollista olla onnistuneessa vuorovaikutuksessa omaan yhteisöönsä. Osallisuuden onnistuessa myös lapselle tai nuorelle syntyy halu vaikuttamiseen ja vastuunottoon. Nämä lapsuuden ja nuoruuden kokemukset voivat myöhemmin luoda pysyvää kansalaisuutta eli pysyvää henkistä jäsenyyttä omassa yhteisössä. (Gretschel 2002, 50–51.)

Jokaisella lapsella on oikeus kansalaisuuteen. Kansalaisuus saadaan heti lapsen synnyttyä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 1999, 5; L 1999/731.) Kansalainen toimijana tarkoittaa aktiivista yksilöä, joka omalla panoksellaan osallistuu yhteiseen päätöksentekoon. Demokratiassa kansalaiset edustavat valtaa. Demokratian yksi perusajatuksista on se, että jokaiselle on luotava mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja mahdollisuus saada äänensä kuuluville. Kansalaiseksi kasvattamisen tärkeä edellytys on edistää lasten ja nuorten moraalista tietoisuutta. On tärkeää, että aikuiset vahvistavat lasten ja nuorten kokemuksia siitä, että osallistumalla ja ilmaisemalla mielipiteensä on mahdollista vaikuttaa omaan elämäänsä ja saada aikaan muutosta. Näin ollen olisikin tärkeää, että jokainen lapsi kasvaisi ympäristössä, joka vahvistaisi hänen kokemuksistaan siitä, että hänen ajatuksensa ovat arvokkaita ja niillä on merkitystä hyvien muutosten aikaan saamiseksi. (Vesikansa 2002, 15–17.)

Demokratiassa on tärkeää, että vahvistetaan ruohonjuuritasolta kohti ylemmäs nousevia vaikuttamisprosesseja. Kansalaisuuden voimaannuttamiseksi vapaan vuorovaikutuksen edellytyksiä tulisikin tukea voimakkaasti. Oskar Negt (1999) pitkääkin erittäin tärkeänä sitä, että kasvatuksesta puhuttaessa pedagogisissa yhteisöissä rakennettaisiin tiloja lasten ja nuorten vapaalle ja avoi-

melle toiminnallisuudelle ja keskustelulle. Aikuisten kohdalla tämä tarkoittaisi sitä, että dialogisessa hengessä aikuiset tukevat lapsia ja nuoria kohtaamaan, käsittelemään ja nostamaan esille kokemuksiaan päivittäisestä elämästä. Demokraattisten perusoikeuksien mukaan kansalaisilla on oikeus ja vapaus nostaa esiin erilaisia tapoja toimia. Tuomalla julkisesti esiin kriittisiä ajatuksia toimintavaihtoehtoista myös lapsi voi alkaa poliitikoksi käynnistämällä muutoksen tähtäävän prosessin. Tällaisella toiminnalla annetaan suunta yhteisen toiminnan ja yhteisön kehitykselle. Näin ollen aktiivisessa kansalaisuudessa toteutuu demokraattinen oikeus vaikuttaa. Aito demokraattinen prosessi mahdollistaa sen, että kaikki asianosaiset voivat halutessaan vaikuttaa osallisuudella alusta saakka. (Vesikansa 2002, 18–19.)

Lasten ja nuorten kyvyt sosiaalistua yhteiskuntaan johtuvat suurelta osin heidän myönteisistä kokemuksista perheessä, koulussa, päiväkodissa ja niiden kautta kokemuksista omissa vertaisryhmissään. Kasvatus demokratiaan ja kansalaisuuteen alkaakin jo varhaislapsuudessa. Kaikki sosiaalinen toiminta eri tiloissa kehittävät ja vahvistavat lapsen ja nuoren taitoja ja valmiuksia, joita demokraattinen osallistuminen vaatii. Keskeistä on arjessa luotavat mahdollisuudet aktiiviselle ja myönteiselle osallistumiselle. Demokratian toteutuminen on yleensä hyvin asenteellinen kysymys. Aikaisemmin tuotiin esiin aikuisten merkitys lasten osallisuuden mahdollistajana ja myös tässä kohtaa on ensisijaisen tärkeää aikuisten itse asettamat merkitykset demokratialle eli kuinka tärkeää todellinen demokratian toteutuminen käytännössä on. Haaste ammatillisuuden näkökulmasta on pikemminkin se, millä pedagogisilla keinoilla parhaiten edistämme lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä aktiiviseksi kansalaiseksi. Demokratiaan kasvattamisen ydin onkin mahdollisuus osallisuuteen ja hyväksytyksi tulemiseen sekä mahdollisuus toimia aktiivisena kansalaisena. (Vesikansa 2002, 21–22.)

Demokraattinen toimintakulttuuri on aktiivisen osallistumisen kulttuuria. Tässä ajattelutavassa nähdään, että kaikki ovat potentiaalisia osallistujia ja yhteisen asian toteuttajia. Tällainen myönteinen yhteisöllisyys vapauttaa toimijat toimimaan vapaasti ja luovasti omana itsenään. Se edistää myös yksilön osallisuut-

ta yhteisölliseen dialogiin. Jokaiselle annetaan mahdollisuus ja oma tilansa. Näin syntyy myös kokemus osallisuudesta yhteisen elämän rakentamisessa. Toimintatapa vaati kuitenkin paljon aikaa ja vaivaa. Kyseisen näkökulman toteuttamisen arvotus näkyikin juuri siinä, että yhteiseen demokraattiseen toimintaan luodaan aikaa, tilaa ja tarvittavia voimavaroja. Osallistumisen kulttuuri syntyykin arjen toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Aikuisten on luotava tilaa lasten ja nuorten omalle toimijuudelle ja tiukan kontrolloimisen sijaan tilaa lapsista ja nuorista lähteville ajatuksille. (Suomen kuntaliitto 2002, 25–27.) Aktiivinen kansalaisuus liittyy voimakkaasti myös sosiaaliseen osallistumiseen ja yhteisöllisyyteen (Niemi 2009, 274).

Miksi lasten ja nuorten osallistumista tulisi edistää? Osallistuminen voidaan nähdä inhimillisenä, moraalisenä ja demokraattisena oikeutena, mutta myös hyvinvointivaltioajattelun asettamana velvollisuutena. Arza Churchman (1987) toi tutkimuksessaan esiin viisi syytä osallistumiselle; demokraattisten arvojen edistäminen, muutostarve henkilökohtaisesta, sosiaalisesta tai poliittisesta näkökulmasta, suunnittelupäätösten laillistaminen, väestön kouluttaminen ja ympäristön muokkaaminen osallistujien tarpeita vastaavaksi. Nämä syyt osaltaan selittävät myös lasten ja nuorten halun ja kiinnostuksen parantaa omia toimintaympäristöjään, jos siihen annetaan mahdollisuus. (Horelli, Kyttä & Kaaja 2002, 32.)

4 LASTEN OSALLISUUS

4.1 Osallisuuden määrittelyä

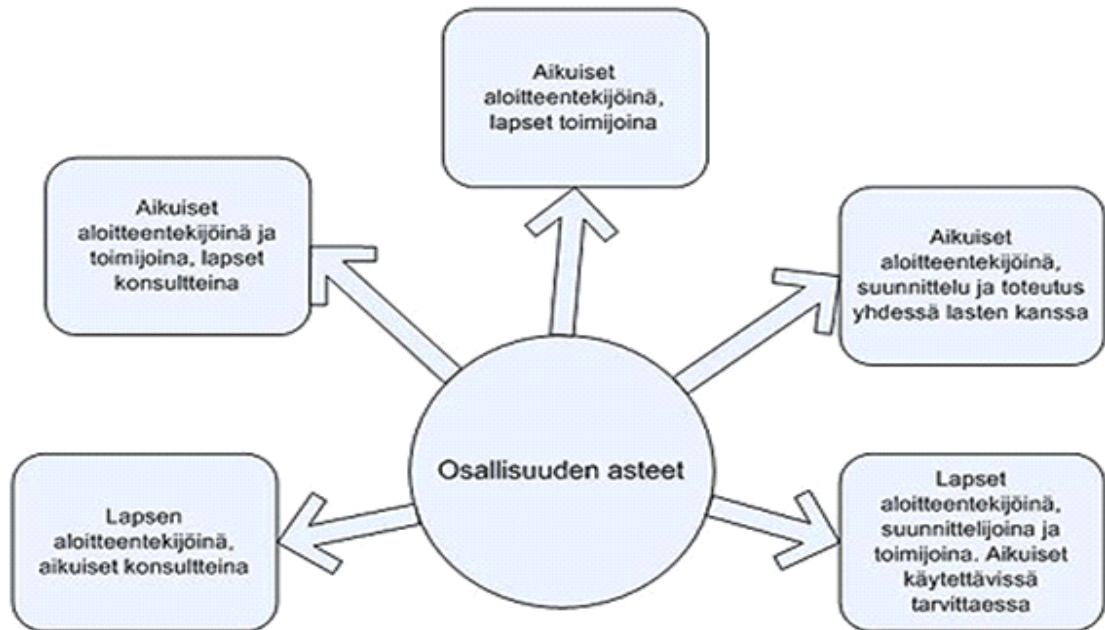
Osallisuudella tarkoitetaan toimijan täysivaltaista ja aktiivista osallistumista. Lasten osallisuus voidaan esimerkiksi nähdä niin, että lapset otetaan mukaan oman arkensa luomiseen. Osallisuudessa painotetaan nimenomaan toimijan aktiivista luonnetta. Osallisuutta voidaan tarkastella myös osallisuuden ja osallistumisen erottelulla. Osallistuminen on toimimista tilanteessa, jonka puitteet on luonut joku toinen, osallisuus on puolestaan sitä, kun toimija itse on ollut aktiivisesti mukana myös tilanteen luomisessa. (Tiira 2000, 42–43.)

Viirkorpi (1993) näkee osallisuuden perustuvan toimijoiden tietämiseen, vastuunottoon ja vaikutusvaltaan. Tietäminen Viirkorven määritelmässä tarkoittaa riittävään tilannekohtaista tietoa, mutta myös sitä, että toimijoiden tieto tulee kuulluksi ja ymmärretyksi toisten osapuolien toimesta. Vastuunotolla tarkoitetaan vastuunottamista vaikutettavien asioiden kulusta ja niiden seuraamuksista. Vaikutusvallalla tarkoitetaan puolestaan kirjaimellisesti kykyä vaikuttaa valitseviin prosesseihin. Anu Gretschel korostaa osallisuuden tunnenäkökulmaa. Osallisuuden tunne liittyy voimakkaasti englannin kielen käsitteeseen *empowerment*, joka suomen kielessä kuvaa voimaantumisen ja valtautumisen ulottuvuuksia. Nämä osallisuuden määreet kertovat syvemmin pätevyyden ja oman roolin merkityksellisenä kokemisen tunteesta. (Suomen kuntaliitto 2002, 50.)

Osallisuus käsitteenä yksiselitteisesti on kuitenkin hyvin haastava. Osallisuuden keskiössä määrittelystä riippumatta on kuitenkin aina toiminnan subjektiivisuuden käsite. Toiminnan subjektiivisuus konkreettisemmin tarkoittaa sitä, että yksilö kykenee vaikuttamaan, osallistumaan ja ottamaan vastuun itseään koskevissa asioissa. Subjektiivisuus tässä tarkoittaa ensisijaisesti kontrollia ja vaikutusvaltaa

omasta elämästään. Subjektius tarkoittaa myös asiantuntijuutta omasta elämästään. (Suomen kuntaliitto 2002, 97.)

Osallisuutta voidaan myös havainnollistaa seuraavalla kuviolla osallisuuden asteista (Oranen 2009).

KUVIO 1. Osallisuuden asteet (Oranen 2009)

Tärkeää on muistaa myös se, että osallisuuteen kuuluu vahvasti valinnanvapaus haluaako osallistua vai ei. Tämän valinnan mahdollisuus on olennainen osa osallisuuden ideologiaa. Tämä on syytä muistaa sen hyvin ilmeisen seikan vuoksi, että kaikki lapset ovat erilaisia. Kaikki eivät halua vaikuttaa samalla tavoin. Kiili (2006) jakaakin lapset muutoshaluisiin, kriittisiin, toiminnallisiin ja lapsikeskeisiin. Muutoshaluisilla ja kriittisillä lapsilla on tarve yhdessä aikuisten kanssa vaikuttaa asioihin sekä arjen tasolla että laajemmalla näkökulmalla lähiyhteisön suurempiin kokonaisuuksiin. Toiminnalliset lapset kirjaimellisesti haluavat toimintaa ja tekemistä. Lapsikeskeiset puolestaan kaipaavat enemmän lasten seuraa ja pitävät tiettyä etäisyyttä aikuisiin. Osallistumisessa ja osallisuudessa tuleekin ottaa huomioon myös lapsien erilaisuus. (Lapsiasia-vaikutettu 2008, 68–69.)

4.2 Lähtökohtia lasten osallisuuteen

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta lapsuuden institutionalisoitumisen myötä, lasten asemaa niin perheessä kuin yhteiskunnassa on vahvistettu voimakkaasti lainsäädännön avulla. Erilaisten kulttuurisesti hyväksytyjen valtasuhdeasettelujen kautta lapset on asetettu riippuvaisiksi aikuisista. Samalla heidät on asetettu myös osallistumisen ja osallisuuden ulkopuolelle. Lasten asemaa koskevat lasten oikeudet ovat silti laajentuneet. Lapsuuden yksilöllinen näkökulma ja lapsien keskinäinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo näkyvät tänä päivänä hyvin myös lainsäädännössä. Verrattaessa lapsia ja aikuisia heidän oikeuksiensa näkökulmasta lapsien oikeudet painottavat enemmän suojelua ja aikuisten autonomiaa. YK:n lasten oikeuksien sopimus kuitenkin korostaa paljon myös lasten ”vapausoikeuksia” ja näin ollen kaventaa aikuisten ja lasten oikeuksien kuilua ja korostaen voimakkaasti myös osallisuutta. (Alanen & Bardy, 1990, 58.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989. Suomi vahvisti sopimuksen vuonna 1991. On tärkeää muistaa, että tämä yleissopimuksen lähestymistapa on oikeuspohjainen ja se on Suomea oikeudellisesti sitova. Lapsella sopimuksessa tarkoitetaan alle 18-vuotiasta. Yleissopimuksessa lapsi nähdään ennen kaikkea ihmisyksilönä, jolle on taattava mahdollisuudet kehittymiseen, tukeen ja suojeluun. Yleissopimuksessa lapsi nähdään myös itsenäisenä ja pätevänä toimijana, jolla on oikeus esittää omat mielipiteensä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 14; Lapsiasiavaltuutettu n.d. b)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus voidaan jakaa kolmeen teemaan:

- ”*Lapsella on oikeus suojeluun ja hoivaan (protection)*
- *Lapsella on oikeus riittävään osuuteen yhteiskunnanvoimavaroista (provision) sekä*
- *Lapsella on oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaan häntä itseään koskevaan päätöksentekoon (participation)”*
(Lapsiasiavaltuutettub n.d. b)

Lisäksi sopimuksessa nähdään myös neljä suurempaa pääperiaatetta:

- *”Kaikki lapset ovat tasa-arvoisia”*
- *”Lapsen etu on ensisijainen kaikessa päätöksenteossa”*
- *”Lapsella on oikeus hyvään elämään”*
- *”Lapsen näkemykset on otettava huomioon”*
(Lapsiasiavaltuutettu n.d. b)

Osallisuuden ja toimijuuden näkökulmasta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat 2, 12 ja 13 ovat hyvin keskeisiä. Artiklan 2 mukaan yleissopimus takaa sopimuksessa tunnustetut oikeudet ehdoitta. Lasta ei saa syrjiä. Artikla 12 tuo taasen esille sen, että sopimusvaltioiden on taattava, että lapset voivat tuoda vapaasti esiin omat näkemyksensä kaikissa häntä itseään koskevissa asioissa. Näkemyksiä tulee tarkastella ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Lisäksi lapselle on järjestettävä mahdollisuus tulla kuulluksi myös oikeudellisissa ja hallinnollisissa asioissa. Artikla 13 syventää edelleen artiklan 12 näkökulmaa. Artiklan 13 mukaan lapsi saa vapaasti ilmaista mielipiteensä ja hänellä on vapaus vastaanottaa, hakea ja levittää kaikenlaista tietoa eri muodoissa, esimerkiksi suullisessa, kirjallisessa tai taiteellisessa muodossa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 1999, 4-7.)

Vuonna 2000 laadittiin Sosiaali- ja terveysministeriön ja lapsiasiainministeriön yhteistyönä YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma, Lapsille sopiva Suomi. Toimintasuunnitelman neljäs tavoite on lisätä lasten osallistumista arjen tilanteissa. Demokraattisen periaatteen mukaan jokaisella on tasavertainen oikeus vaikuttaa ja osallistua. Perustuslain (1999/731) ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kautta tämä tärkeä periaate koskettaa myös lapsia. Lasten hyvinvointi ei ole ainoastaan olla passiivisena kohteena aikuisten antamille voimavaroille ja huolenpidolle. Tärkeä osa hyvinvointia onkin lasten kuunteleminen ja heidän näkemysten ja pyrkimysten huomioon ottaminen. Jotta demokratia, laki ja oikeus toteutuisivat myös lasten kohdalla, on aikuisilla ja heidän asenteillaan suuri vaikutus. Lapset ovat hyvin pitkään olleet aliarvioitu väestönosa kyvykkyydessään ajatella ja ilmaista omia mielipiteitään. Tämän vuoksi on hyvin tärkeää, että lapset pääsevät mieliteidenilmaisunsa kautta vaikuttamaan myös laajemmin eri yhteiskunnallisissa tiloissa. Kodeista kohti maailmanlaajuisia foorumeita eli niin sanotuista odotushuoneista kohti todellista toimijuutta. Aikuiset ovat kuitenkin tärkeä mahdollistaja tässä asiassa. Aikuisten tuen ja läsnäolon turvin mahdollistetaan mahdollisimman hyvä lasten osallisuus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 42.)

Tällä hetkellä lasten osallisuus ja toimijuus eivät kuitenkaan ole vielä riittävällä tasolla tutkimusten ja lasten kokemusten valossa. Toimintakulttuuri tämän suhteen on kuitenkin pikku hiljaa parantumassa muun muassa erilaisten hankkeiden turvin. Osallistumismahdollisuudet niin varhaiskasvatuksessa kuin koulumaailmassakin on valtakunnallisen kehittämistyön keskiössä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 43.)

Yksi esimerkki osallisuutta tukevista mahdollisuuksista on osallisuusympäristöjen perustaminen ja kehittäminen. Osallisuusympäristöillä tarkoitetaan tietynlaisia osallistumis- ja vaikuttamistiloja, joissa lapset ja nuoret toimivat itse aktiivisina toimijoina. Esimerkkejä osallisuusympäristöistä ovat muun muassa nuorisovaltuustot, oppilaskunnat ja lastenparlamentit. Tällaiset yhteisöt voivat olla joko vaalimenettelyllä tai vapaasti koottuja vaikuttamisryhmiä. Tausta aja-

tuksena tällaisissa osallisuusympäristöissä on nimenomaan yksilön nostaminen kohteesta toimijaksi. Osallisuusympäristöllä tarkoitetaan myös koko sitä kulttuuria, joka on läsnä näiden vaikuttamiskanavien ympärillä. (Suomen kuntaliitto 2002, 48–49.)

Lapset ja nuoret eivät yleisesti ottaen ole kovin vuorovaikutteisessa ja reflektiivisessä suhteessa toimintaympäristöjensä edellytysten kanssa, vaan suurimaksi osin kaikki on joko markkinoiden tai byrokratian kautta valmiiksi säädetty. Jotta mahdollisuus vaikuttamiseen ja toimimiseen syntyisi, vaati se myös mahdollisuutta muokata tiloja, joissa toimii. Esimerkiksi sosiologi Alf Ronnbyn (1983) ajattelee, että vasta toiminnan aktiivisen subjektiuden kautta ihminen todellisuudessa ymmärtää itsensä ja olemassaolonsa. Hyviä ratkaisuesimerkkejä lasten ja nuorten ympäristö- ja yhteiskuntasuhteen aktivoimiseen olisikin moniääninen osallistava kehittämistyö, lähi- ja käyttäjädemokratian arvostaminen ja kansalaisyhteiskunnan tuominen myös lasten ja nuorten toimintaympäristöihin. (Suomen kuntaliitto 2002, 48–49.)

Yhteisessä suunnittelussa osallisuuden elementit valta, vastuu ja luottamus ovat hyvin tärkeitä. Sosiaalisen pääoman näkökulmasta lähestyttäessä viitataan juuri sellaisiin sosiaalisen yhteisön ominaisuuksiin, kuten verkostot, normit ja sosiaalinen luottamus, jotka edesauttavat laadukasta yhteistyötä. Sosiaalinen pääoma voidaan tässä yhteydessä määritellä esimerkiksi pysyväluonteisiksi voimavaroiksi toimijuuden yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla. Muun muassa Bourdieu (1986) näkee sosiaalisen pääoman ominaisuutena, joka jakautuu epätasaisesti toimijoiden välillä. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalisen pääoman suhteen vahvimmat voivat syrjäyttää heikoimmat hallitsemalla osallisuutta. Luottamus onkin hyvin tärkeä sosiaalisen pääoman elementti, joka tukee kansalaisten osallistumista ja osallisuutta. Se on jopa ratkaisevan tärkeä silloin, kun ajatellaan aikuisten ja lasten toimijuuden välistä suhdetta yhteistyössä. (Suomen kuntaliitto 2002, 98.)

4.3 Lasten osallisuus asiakirjoissa

Lapsuuden arvostaminen ja lasten osallisuus on hyvin näkyvillä myös muissa asiakirjoissa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja Suomen lapsen asemaa keskeisesti ohjaavien lakien lisäksi. Seuraavaksi on tarkoitus koota hieman synteesiä siitä, millä tavoin lapsuus, lasten asema ja lasten osallisuus näiden asiakirjojen pohjalta rakentuu.

Työmme kannalta yksi oleellisimmista lapsen etua ja osallisuutta painottava kokonaisuus on lastensuojelulaki (2007/417), jonka vuoksi on syytä mainita siitä vielä muutama seikka myös tässä yhteydessä. Yksi lastensuojelulain merkittävimmistä uudistamispyrkimyksistä oli lapsen edun ja huomioon ottamisen entistä parempi huomiointi. Suoraan osallisuutta painottavia pykäläiä ovat esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen § 20, lapsen puhevallan käyttö § 21, edunvalvojan määrääminen huoltajan sijaiseksi § 22, edunvalvojan palkkio § 23, vastuu lapsen edun turvaamisesta § 24 ja oikeus tietoon ja mielipiteen ilmaisemiseen § 5. Lapsen osallisuus ei kuitenkaan täyty lain puitteissa kokonaisuudessaan edellä mainituissa pykälissä, vaan osallisuuden katsotaan olevan yksi lastensuojelulain ohjaavista periaatteista. Esimerkiksi Lapsen etu § 4 määrittelee lapsen edun osakokonaisuuksiksi muun muassa ymmärryksen saamisen mahdollisuuden, mahdollisuuden osallistumiseen sekä vaikuttamiseen omissa asioissaan. (Heino 2007, 6-8.)

Hallitus antoi vuonna 2007 periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta, johon sisältyi myös lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointiohjelma. Ohjelmassa korostetaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä painottaen ehkäisevää työtä ja varhaista puuttumista. Ohjelman tavoite on edistää lapsiystävällistä Suomea tukemalla lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia, ehkäisemällä syrjäytymistä sekä lisätä lasten ja nuorten kuulemistä, osallistumista ja heidän oikeuksien tiedottamista. Ohjelmassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen nähdään myös kaikkien hallinnonalojen väliseksi yhteistyöksi. Lasten aseman ja osallisuuden näkökulmasta lasten, nuorten ja lapsi-

perheiden hyvinvointiohjelmassa mainitaan suoraan erityisesti kaksi tärkeää asiaa. Ensimmäiseksi tuntemusta lasten oikeuksista on huomattavasti lisättävä, etenkin niillä toimijoilla, jotka ovat tekemisissä lasten kanssa. Toiseksi lasten ja nuorten mielipiteiden ilmaisua ja vaikutusmahdollisuuksia tulee tukea lasten oikeuksien lisäksi kansalaisyhteiskunnan ja demokratian näkökulmasta. Tässä edistämistyössä yhdenvertaisuus ja tasa-arvo lapsiväestön sisällä on tärkeä perusta. Lasten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia tulee ohjelman mukaan edistää niin lasten luonnollisissa toimintaympäristöissä, arjessa ja palveluissa kuin osallisuutta luovissa rakenteissa. Lisäksi heidän osallisuutta tulisi tukea myös eri tasoilla tehtävässä suunnittelu- ja kehitystyössä. (Valtioneuvosto 2007, 1, 3-5.)

Lapsiasiavaltuutettu on sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimiva viranomaisena, jonka asema on lakisääteinen (L 1221/2004). Lapsiasiavaltuutettu on yhteiskunnassamme lasten äänen vahvistaja, toimijoiden välisen yhteistyön rakentaja sekä aktiivisesti aloitteellinen vaikuttaja. Lapsiasiavaltuutetun työtä ohjaa muun muassa lapsuuden arvostaminen, herkkyys ja välittäminen sekä tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Lapsiasiavaltuutetun toimintasuunnitelmassa 2010 korostetaan seuraavalle toimintakaudelle neljää tavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena on lapsipolitiikan rakentuminen valtioneuvostotasolla. Toinen tavoite katsoo lasten osallisuuden mahdollisuuksien edistämisen olevan enemmän kiinni aikuisten asenteesta kuin taloudellisesta panostamisesta. Kolmas tavoite koskee keskustelun herättämistä lasten oikeuksista ja neljäntenä tavoitetilana nähdään lasten osallisuuden lisääminen palveluiden kehittämisessä. Lapsiasiavaltuutetun mukaan 90 % koko Suomen väestöstä uskoo parempien ratkaisujen ja päätösten syntyvän, mikäli lasten mielipiteiden ilmaisulle ja vaikuttamiselle annettaisiin enemmän tilaa ja mahdollisuuksia. (Lapsiasiavaltuutettu 2010a.) Lisäksi lasten osallistuminen ja kuuleminen on myös yksi viidestä strategisesta päälinjasta Lapsiasiavaltuutetun strategiassa (Lapsiasiavaltuutettu 2010b).

Mannerheimin lastensuojeluliiton vuonna 2008 julkaisemassa hyvinvointiohjelmassa otetaan myös näkyvästi kantaa lapsen aseman vahvistamiseen ja osallisuuden edistämiseen. Ohjelmassa korostetaan, että lasten hyvinvoinnin edistäminen on ennen kaikkea perheen, yhteisön ja yhteiskunnan yhteinen velvollisuus. Lisäksi lasten oikeuksien edistämiseen tulee sitoutua kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Ohjelma tuo lasten osallisuuteen mielenkiintoisia edellisiä näkökulmia laajentavia kannanottoja. Lasten arvo oman elinympäristönsä asiantuntijoina tulisi nähdä. Tätä kautta edistää heidän osallisuuttaan esimerkiksi alueellisessa kehittämisessä, kuten kaavoittamisessa ja yhdyskuntasuunnittelussa. Myös aktiivisen kansalaisuuden näkökulma nähdään ohjelmassa tärkeänä. Lasten ja nuorten kansalaistoimintaa tulisikin osallisuuden näkökulmasta vahvistaa. Kansalaistoiminnan näkökulmasta osallisuutta tulisi vahvistaa laajasti eri toimintaympäristöissä, kuten vertaistoiminnassa, kulttuuri- ja liikunta-toiminnassa, yhdistystoiminnassa ja muissa lasta koskettavissa palveluympäristöissä. Ohjelman mukaan osallisuutta tulee lisäksi vahvistaa myös kunnallisen päätöksenteon tasolla. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2008, 4,14,18.)

Hyvin merkittävää edistystä ollaan luomassa myös varhaiskasvatuksen ja sitä ohjaavien lakien ja asiakirjojen puitteissa. Valtioneuvoston vuonna 2008 asettaman varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan tehtävänä oli tukea voimakkaasti ja laaja-alaisesti varhaiskasvatuksen kehittämistä. Tärkeä tehtävä oli esimerkiksi lainsäädännön uudistaminen. Lasten osallisuuden kannalta uudet linjaukset ja lakiesitykset ovat merkittäviä sen vuoksi, että muun muassa uudistuvan varhaiskasvatustilainsäädännön tärkeäksi periaatteeksi nostetaan lasten oikeudet. Oikeus osallistua ja vaikuttaa tulevat uuden varhaiskasvatustilainsäädännön kautta omasta puolestaan edistämään lasten osallisuutta ja laajemmin lasten oikeuksia. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2009, 9,22.)

Lasten osallisuutta ja asemaa käsitellään myös lukuisissa muissa asiakirjoissa, kuten esiopetussuunnitelmassa, kuntaliiton ja lastensuojelukeskusliiton toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa ja aikaisemmin mainittujen hankkeiden ja projektien sisällöissä. Yksin maininnan arvoinen, alle kouluikäisten lasten osallisuuden edistämiseen keskittyvä hanke, on vuosina 2009–2011 toteutet-

tava Mun vuoro! Lasten osallisuushanke 2009–2011. Hankkeessa on kohdistettu 6-12-vuotiaisiin ja sen tavoitteena on saada lasten osallisuus osaksi järjestötoimijoiden päivittäistä toimintaa ja sen suunnittelua. Hanketta rahoittaa Opetusministeriö ja hankkeessa on osallisina kahdeksan lasten ja nuorten järjestöä. (Mun vuoro! 2009.)

Lisäksi lasten osallisuutta käsitellään kuntien lapsipoliittisissa ohjelmissa ja tällä hetkellä ajankohtaisissa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa. Lasten osallisuus näkyy siis hyvin monissa eri toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa aina kansainvälisistä sopimuksista ja valtakunnallisista laeista, asetuksista ja säädöksistä kunnallisiin suunnitelmiin. Karrikoidusti paperilla lasten asema näyttää tämän päivän Suomessa erinomaiselta, mutta onko lasten arvostamisen retoriikka vain siirtynyt nyt puheista sopimukseen, lakeihin ja suunnitelmiin? Niiden perimmäinen tarkoitus on kuitenkin ohjata ja tukea käytännön toimintaa. Yhtenä perusteena tälle huomiolle voidaan esittää se, että tutkiessamme eri kuntien lapsipoliittisia ohjelmia ja valmistuneita lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia emme löytäneet viitteitä siitä, että niiden teossa olisi osallistettu alle kouluikäisiä lapsia. Nuorten ja kouluikäisten lasten ääni näkyi näissä suunnitelmissa jollain tavoin, mutta alle kouluikäisten ääni on vielä hyvin olematonta.

4.4 Osallisuuden edistäminen

Johtopäätöksenä edellisten lukujen perusteella voimme ajatella, että ainekset lapsuuden kokonaisvaltaiseen huomiointiin ja osallisuuden edistämiseen ovat perustellusti olemassa, niin lapsuuden tiedon kuin oikeuksien ja lainsäädännönkin puolesta. Seuraavaksi syvennymme siihen, kuinka lasten osallisuus tällä hetkellä on tosiasiallisesti toteutunut ja millaisia näkökulmia tulee nostaa esiin puhuttaessa lasten osallisuudesta ja lapsista aktiivisina kansalaisina.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa (2009) katsotaan, että lapsen oikeus osallistumiseen ja vaikuttamiseen on lainsäädännöllisesti otettu hyvin huomioon. Perustuslaki, nuorisolaki, kunta- ja hallintolaki, laki lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta sekä vuonna 2007 uusittu lastensuojelulaki selkeästi nostavat lasten oikeuden mielipiteidensä ilmaisuun ja vaikuttamiseen hyvin vankalle pohjalle. Silti muun muassa päivähoitolaki lasten osallisuuden ja vaikuttamisen näkökulmasta jää hyvin vähälle huomiolle. Lakien soveltamisessa olisikin tärkeää, että palvelujen järjestämisessä lait tukisivat paremmin toisiaan ja ne oikeasti konkretisoituisivat myös asiakkuuden tasoilla. Käytännössä esteiksi nousevatkin juuri aikuisten asenteet ja vaadittavan toimintakulttuurin puuttuminen. Lasten mielipiteitä hyödynnetään palvelujen kehittämisessä vielä hyvin vähän. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä huonommin käytännön osallisuuden mahdollisuudet toteutuvat. (Lapsiasiavaltuutettu 2009, 37–38.)

Puhuimme aikaisemmin osallisuuden tiloista ja osallisuusympäristöistä. Lapsiasiavaltuutettu tuokin esiin viisi eri osallisuuden tilaa, missä lasten osallisuus tulisi toteutua. Ensimmäisenä tilana on lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ja sen laatu eri ympäristöissä kuten kotona, kasvatustilanteissa, koulussa, harrastuksissa, terveydenhuollossa ja lastensuojelussa. Toinen tila koskee enemmän osallisuutta palvelujen tai esimerkiksi päivähoidon arjen järjestämisen näkökulmasta. Pienten lasten kohdalla on otetta huomioon myös vanhempien mahdollisuudet vaikuttaa ja viestittää lapsen kokemuksia. Kolmas tila koskee juuri aikaisemmin käsiteltyjä osallisuusympäristöjä, jossa lapset ymmärretään väestönosana, ryhmänä tai kuntalaisina. Näitä ympäristöjä ovat muun muassa oppilaskunnat, nuorisovaltuustot ja lasten parlamentit. Neljäs osallisuuden tila koskee osallisuutta oikeudellisissa prosesseissa ja viides tila koskee mediaa ja lasten näkemyksien ja mielipiteiden näkymistä siellä. (Lapsiasiavaltuutettu 2009, 38.)

Meillä on kuitenkin hyvin vähän tutkittua tietoa siitä, miten lasten osallisuus näissä eri tiloissa käytännössä toteutuu. Tutkimuksia ja selvityksiä osallisuuden rakenteellisista ulottuvuuksista, kuten oppilaskunta- ja nuorisovaltuustotoiminnasta on. Mediaosallistumisesta ollaan tekemässä selvityksiä jo kansain-

välisellä tasolla, mutta lasten osallistumisen käytännöistä ja kokemuksista tietoa on hyvin vähän. (Lapsiasiavaltuutettu 2009, 38.) Lapsiasiavaltuutetun toimiston kysely lasten oikeuksien toteutumisesta tuotti osallisuuden näkökulmasta muun muassa seuraavanlaisia suosituksia: Lasten ja nuorten kuulemista ja mielipiteiden huomioon ottamista tulisi lisätä kaikissa lapsen kasvuympäristöissä. Kuntien päättäjille ja lapsia koskevien palveluiden piirissä toimiville ammattilaisille tulisi järjestää enemmän koulutusta lasten ja nuorten osallisuuden edistämisestä. Lasten mielipiteet tulee ottaa huomioon kuntien palveluiden arjessa, niiden kehittämisessä sekä kunnallisessa päätöksenteossa. Lisäksi jokaiseen kuntaan tarvitaan osallisuutta tukevia osallisuusympäristöjä. Lasten mielipiteet tulee ottaa huomioon myös muilla hallinnonaloilla, kuten ympäristön arvioinnissa, liikennetarkoituksissa sekä kaavoituksessa. Päätöksenteossa tulisi aina toteuttaa myös lapsivaikutusten arviointia. (Tuononen 2008, 4, 45.)

Vuosi 2008 oli erityisesti lasten osallisuuden edistämisen vuosi. Osallisuutta pyrittiin edistämään monin eri tavoin ja lapsuutta pyrittiin tarkastelemaan eri näkökulmasta muun muassa kuntalaisena, koululaisena, sosiaalipalvelujen asiakkaana ja suhteessa vanhempiinsa. Tehtiin kouluvierailuja, järjestettiin messutapahtumia, tehtiin yhteistyötä esimerkiksi Plan Suomi-säätiön lastenhallituksen, lastensuojelun piirissä olleiden Selviytyjät - ryhmän, Pesäpuu Ry:n ja lastenparlamentin kanssa. Keskeisenä koordinaattori toimi lapsiasiavaltuutetun toimisto. Lisäksi kehitettiin muun muassa lapsiasiavaltuutetun toimiston ylläpitämiä Lasten sivut - verkkopalvelua ja perustettiin saamelaisnuorten nuorisovaltuusto. (Lapsiasiavaltuutettu 2009, 95.)

4.5 Lapset päätöksentekijöinä

Kunnissa on useasti vallalla käsitys siitä, että mikä toimii lasten ja nuorten keskuudessa, toimii myös aikuisten kesken. Lapset ja nuoret ovat tulevaisuuden kansalaisyhteiskunnan osallistuva, vaikuttava ja vastuuta ottava kansalaisten joukko. Kasvua ja kehittymistä tämän suhteen ei kuitenkaan tapahdu, ellei kasvulle ja kehitykselle anneta mahdollisuutta ja nämä mahdollisuudet jäävät käyttämättä, mikäli ei ole siihen vaadittavia taitoja. Lasten vallasta puhuttaessa aikuiset suhtautuvat usein negatiivisesti. Yksi syy tähän voi olla, että aikuiset ”pelkäävät” lasten ottavan vallan ja kasvavan rajattomina. Lapset eivät kuitenkaan halua syöstä aikuisia vallasta, he haluavat ja tarvitsevat sen tilan, joka heille kuuluu (Madsen 1999, 1,5.)

On tärkeää, että kykenemme antamaan sen arvon lapsille, mikä heille kuuluu. Näin he ovat kykeneväisiä rakentamaan uudesta aikuissukupolvesta yhä solidaarisempaa ja aktiivisen kansalaisuuden omaksunutta sukupolvea. Tämä kehitysnäkökulma tulisi uudenlaisen aikuisuuden myötä vaikuttamaan positiivisesti myös niiden lapsi- ja nuorisoryhmien puolesta, jotka kärsivät suuremmista ongelmista. Lapsen aloitteiden, lapsuuden ja lapsuuden arvojen kunnioittaminen edistäisi tätä uutta ja parempaa lapsinäkökulmaa. Lapsen luovuus, uteliaisuus ja mielikuvituksellinen ongelmienratkaisukyky tulisi nähdä lisävoimavarana, ei voimien varastajana. (Madsen 1999, 6-7.)

Ottamalla lapset mukaan päätöksentekoon tuetaan samalla myös heidän demokratiavalmiutta ja kykyä toimia demokraattisesti. Tämä ehkäisisi ihmisten nykypolitiikalle hyvin luonteenomaista poliittiseen kohtaloon alistumista. Roger Hartin mukaan päätösvalta on kansalaisyhteiskunta, joka oikeuttaa kansalaisten läsnäoloa heidän omaa elämäänsä koskevissa päätöksenteon prosesseissa. (Madsen 1999, 12.)

Lapsien päätösvaltaa voidaan kuvata esimerkiksi päätösvallan tikapuilla, jotka etenevät näennäisestä kohti todellista valtaa:

- Manipuloitu osanotto: Aikuiset käyttävät lapsia hyväkseen, jotta voivat viedä eteenpäin omia näkemyksiään.
- Koristeellinen osanotto: Lapsia käytetään koristeina aikuisten näkemysten rikastuttamiseksi esimerkiksi laulajina ja tanssijoina eri tilaisuuksissa. Aikuiset eivät näe lasten tuomaa todellista hyötyä.
- Symbolinen mukanaolo: Lapset saavat puheenvuoron, mutta tarkoituksena on ainoastaan lapsiystävällisen kuvan näyttäminen, ei lasten omien näkemysten ajaminen.
- Määrätty ja ilmoitettu osanotto: Aikuiset kutsuvat lapset osallistumaan, mutta tietyin aikuisten asettaminen ehdoin ja määräyksiin. Kun lapset ovat ymmärtäneet nämä rajat ja normit, he voivat päättää osallistumisestaan.
- Konsultoiva ja ilmoitettu osanotto: Aikuiset vastaavat esimerkiksi projektista, mutta lasten ääntä ja aloitteita kuunnellaan suhteessa aikuisten aloitteisiin.
- Päätösvaltainen osanotto: Lapsilla on todellista vaikutusvaltaa. Tällöin he ovat samanarvoisia muiden eturyhmien kanssa esimerkiksi paikallistason suunnittelussa.
- Aloitteen tekevä osanotto: Lapset suunnittelevat, järjestävät ja johtavat oman projektinsa itsenäisinä aikuisista.
- Aloitteen tekevä osanotto aikuisten mukanaololla: Lapset toteuttavat projektin, jota aikuiset tukevat. Aikuiset ovat mukana kuitenkin lasten ehdoilla. (Madsen 1999, 13.)

Vaikka kyseinen jaottelu on jo vanha, se tuo mielestämme hyvää näkökulmaa myös tämän päivän osallisuuskeskusteluun. Juurtunutta toimintakulttuuria on hyvin haasteellista lähteä muuttamaan. Perusteellinen suunnittelutyö on hyvin olennaista, mikäli todella halutaan saada aikaan muutosta lasten ajattelutavan integroimiseksi aikuisten hallitsemaan demokratiaan ja vallitsevaan päätösvaltakulttuuriin. On esitetty jo monia mielipiteitä siitä, että lapset tulisivat ottaa mahdollisimman aikaisin mukaan päätöksentekoon. Mikäli ei tunnusteta lapsille kuuluvaa pätevyyttä, he menettävät mielenkiintonsa mielipiteiden ilmaisuun hyvin nopeasti. Lapset kokevat, että heidän mielipiteillään ei ole merkitystä. Vähäinen mielenkiinto mielipiteen ilmaisuun ja vaikuttamiseen ei johdu siis lapsen kyvyttömyydestä, vaan siitä, ettei lapsia tueta oikealla tavalla. (Madsen 1999, 15–17.)

On kuitenkin tärkeää huomioida se, että lapset ja aikuiset puhuvat hyvin erilaista kieltä esimerkiksi kuntasuunnittelussa lainsäädäntö on varsin aikuispainotteinen. Töitä on tehtävä paljon, mikäli haluamme lapset mukaan ja kykenemme ottamaan lapset huomioon oikealla tavalla. Lasten ehdotuksille pitäisi-kin taata entistä näkyvämpi paikka kuntasuunnittelussa esimerkiksi kuntasuunnitteluehdotukset on suunnattu pääosin aikuisnäkökulmasta aikuisille. Niels Petterson kuvaakin tilannetta hyvällä esimerkillä: *”Kun aikuiset esimerkiksi haluavat lisää parkkipaikkoja, on lastennäkökanta se, että teiden ylittäminen muuttuisi vaikeammaksi ja että ne myös lisääisivät pakokaasujen määrää.”* Näkökulmien samanaikainen esiin tuominen edistäisi lasten näkemysten vaikutusta demokratiaprosessissa. (Madsen 1999, 37–38.)

5 LASTEN HYVINVOINTI

5.1 Mitä hyvinvoinnilla tarkoitetaan?

Lasten hyvinvoinnista huolehtiminen ja sen edistäminen vaatii jatkuvaa lasten hyvinvoinnin kehittämistarpeiden ja tilan arviointia. Hyvinvointia voidaan tarkastella usealla tavalla. Yksi tapa lähestyä hyvinvointia on jakaa hyvinvointi subjektiiviseen ja objektiiviseen hyvinvointiin. Subjektiivista hyvinvointia tarkasteltaessa ollaan kiinnostuneita siitä kuinka ihminen kokee oman hyvinvointinsa. Objektiivisen hyvinvoinnin tarkastelussa keskitytään hyvinvoinnin ulkoisten ehtojen arviointiin ja määrittelyyn. (Vornanen 2001, 21.) Hyvinvoinnin lähestymistavat voidaan jakaa myös tarve- ja resurssipohjaisiin lähestymistapoihin. Näiden kahden lähestymistavan ero on siinä, että tarvelähtöinen lähestymistapa tarkastelee hyvinvointia toteutuneena asiantilana esimerkiksi elinoloina ja resurssilähtöinen toteutuvana asiantilana esimerkiksi käytettävissä olevina tuloina. (Marski 1996, 12.) Hyvinvointiresursseina voidaan pitää esimerkiksi terveyttä, perhettä ja sosiaalisia suhteita, sosiaalista turvallisuutta, asumista, taloudellisia resursseja, työllisyyttä ja työolosuhteita, tietoa ja koulutusmahdollisuuksia, vapaa-aikaa ja kulttuuria sekä poliittisia resursseja ja osallistumista. (Vornanen 2001, 21). Tarvenäkökulmasta hyvinvointi on tila, jossa ihminen voi tyydyttää tarpeensa ja hyvinvointi lisääntyy suhteessa näihin tyydytettyihin tarpeisiin. Ongelmallisena tässä lähestymistavassa voidaan pitää sitä kuka määrittelee tarpeiden tyydytystason, mitä nuo tarpeet ovat ja ovatko ne universaaleja eli kaikille ihmisille yhtäläisiä tärkeysjärjestyksen ja painoarvonsa puolesta. Abraham Maslowin vuonna 1943 esittelemä tarvehierarkiamalli pohjautuu ajatukseen tarpeiden universaaliudesta ja hierarkkisuudesta. (Marski 1996, 12.)

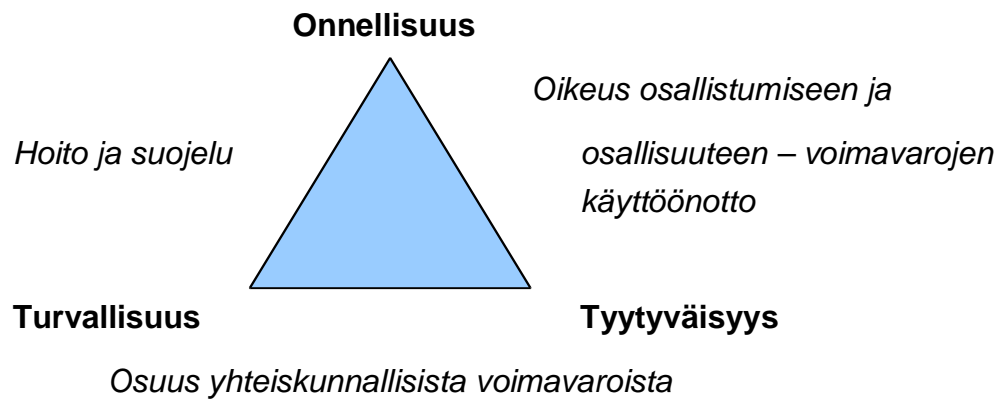
Maslow on jakanut tarpeet seitsemään tasoon:

- Fysiologiset tarpeet: vesi, ruoka
- Turvallisuuteen liittyvät tarpeet: turvallisuus, vapaus uhkista
- Yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarpeet: kiintymys, hyväksyntä
- Tiedolliset tarpeet: tieto, ymmärrys, uteliaisuus
- Esteettiset tarpeet: järjestys, kauneus, taide
- Itsensä toteuttamisen tarpeet: potentiaalinen huomaaminen, itsensä toteuttaminen
- Arvonannon ja kunnioituksen tarpeet: asema, status, saavutukset

Tarvehierarkiassa ajatuksena on, että alempien tasojen tarpeet on oltava tyydytettynä ennen kuin on mahdollista tunnistaa ylempien tasojen tarpeita. (Wiik 2005, 9.) Vornanen tuo myös esiin Kariston (1984) esittämät positiivisen ja negatiivisen hyvinvoinnin tutkimustavan. Positiivisessa tutkimustavassa lähtökohtana on hyvän elämän malli ja sitä vasten peilataan olemassa olevia elin-eh-toja. Negatiivisessa tutkimustavassa tarkastellaan ihmisen elinoloissa ilme-neviä puutteita ilman, että pyritään määrittelemään hyvän elämän ominaisuuksia. Sen lisäksi, että kartoitetaan ja arvioidaan lasten hyvinvointia, tarvitaan myös lasten omia arvioita heidän hyvinvoinnista ja sen edistämisestä. (Vorna-nen 2001, 21–22.)

Vornanen nostaa esiin myös Kiilin (1998) ajatuksen siitä, että lasten hyvinvointia ei voida tarkastella ainoastaan tilastotiedoista käsin. Tätä varten on kehitettävä mittareita, joilla kerätään lasten hyvinvoinnista subjektiivista ja objektiivista tietoa. Kiili (1998) mainitsee lasten hyvinvoinnin subjektiivisiksi kriteereiksi yksinäisyyden, uhat, pelot ja lapsen tunteen välittämisestä. Objektiivisina kriteereinä Kiili (1998) määrittelee turvallisuuden, yksinolon, lähiverkostot, terveyden ja riskit. Kiili (1998) esittää myös ajatuksen Allardtin yhteisyyssuh-teiden (loving-kategoria) laajentamista belonging-kategoriaksi, jolloin mahdol-listuu lapsen osallisuuden, kuulumisen ja yhteisyyden tunteen tarkastelu eri

elämänpiireissä. (Vornanen 2001, 34.) Vornanen esittelee hyvinvoinnin kolmion, jossa lasten hyvinvoinnin kriteerit ovat oikeus yhteiskunnallisiin voimavaroihin, hoitoon ja suojeluun sekä osallistumiseen ja osallisuuteen, jotka muistuttavat Allardtin *loving, having ja being*-jaottelua. (Vornanen 2001, 26.)

KUVIO 2. Lasten hyvinvointikolmio (Vornanen 2001, 26)

Kuviossa 2 yhtenä hyvinvoinnin mittarina on turvallisuus. Kuvioista nähdään, että turvallisuutta voidaan edistää osuudella yhteiskunnallisista voimavaroista ja lasten suojelulla ja hoidolla. Onnellisuutta luovat hoidon ja suojan lisäksi osallisuuden kokemukset. Tyytyväisyyttä lisäävät osallisuus ja oikeus voimavarojen käyttöön sekä osuus yhteiskunnallisista voimavaroista. (Vornanen 2001, 26.)

Allardt määrittelee hyvinvointia tarvekäsitteen avulla eli tarpeentyydytyksen asteesta määräytyy hyvinvoinnin aste. Tällöin tarpeilla tarkoitetaan ihmisen perustarpeita, joiden tyydyttämättä jäämisestä seuraa huonoja oloja. Onni sen sijaan liittyy subjektiivisiin kokemuksiin ja tunteisiin eli se kuinka onnelliseksi ihmiset itsensä kokevat ja tuntevat määrittelee onnellisuuden asteen. Hyvinvointi on siis onnellisuutta objektiivisempi kategoria. (Allardt 1976, 32.) Elintaso muodostuu aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilön on mahdollista ohjailta elinehtojaan, kuten esimerkiksi työllisyys ja asunto. Elämänlaadusta puhuttaessa tarkoitetaan itsensä toteuttamisen ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämistä. (Allardt 1976, 32–33.)

Joidenkin tarpeiden tyydytys on määritelty yksilön hallitsemien resurssien avulla. Toisaalta, on myös tarpeita, joiden tyydyttyminen määräytyy sen mukaan kuinka ihminen käyttäytyy suhteessa muihin. Lisäksi on tarpeita, joiden tyydyttäminen on määritelty sen perusteella, mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan. Tarpeentyydytyksen perusteella tarpeille on muodostettu kolme perusluokka: elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) ja itsensä toteuttamisen muodot (being). Jokaiseen edellä mainittuun luokkaan liittyy useita osatekijöitä. (Allardt 1976, 37–38.)

Elintasoa (having) määriteltäessä lähtökohdaksi voidaan ottaa fysiologiset tarpeet. Jokainen ihminen tarvitsee nestettä, ravintoa, lämpöä ja turvallisuutta. Myös Maslowin tarvehierarkia nostaa ensimmäisenä esiin fysiologiset tarpeet ja niiden tyydyttämisen. Maslowin tarvehierarkian kaksi alinta tasoa ovat puutostarpeita ja ylemmät tarpeet on nimetty kehitystarpeiksi. Puutostarpeilla eli elintasoon liittyvillä tarpeilla on useimmiten yläraja. Toisin sanoen, kun yläraja on saavutettu, on tarve tyydytetty. Kehitystarpeille eli yhteisyyden ja itsensä toteuttamisen tarpeille sen sijaan ei voida määritellä ylärajaa. (Allardt 1976, 39, 41–42.)

Yhteisyysuhteista (loving) puhuttaessa lähtökohtana on, että ihmisellä on tarve toveruuteen, solidaarisuuteen ja tarve olla jäsen sosiaalisessa verkostossa, jossa ilmaistaan toisista välittämistä. Yhteisyys on resurssi, joka auttaa toteuttamaan muita arvoja. (Allardt 1976, 43.)

Hyvinvoinnin kolmas tärkeä ulottuvuus on itsensä toteuttamisen muodot (being). Vastakohtana itsensä toteuttamiselle Allardt pitää vieraantumista. Vieraantumisesta on kyse silloin, kun ihmisten välisiä suhteita arvioidaan ainoastaan hyödyn kannalta eli ihmisiä pidetään vain esimerkiksi kuluttajina ja työvoimana.

Tällöin ihmisiä verrataan vaihdettaviin tavaroihin. Itsensä toteuttamisen muodot Allardt on jakanut neljään osatekijään:

- yksilöä pidetään persoonana (tietty määrä korvaamattomuutta)
- yksilö saa arvontoa osakseen (status)
- yksilöllä on mahdollisuus vapaa-ajan toimintaan ja harrastuksiin (tekeminen)
- yksilöllä on mahdollisuus osallistua poliittiseen toimintaan (poliittiset resurssit).

Korvaamattomuutta voidaan nähdä muun muassa perheessä ja ystäväpiirissä. Ihminen muistuttaa sitä enemmän persoona, mitä vaikeammin hänet on korvattavissa. Jokainen ihminen haluaa asemastaan riippumatta osakseen arvontoa ja kunnioitusta. Tekeminen on itsensä toteuttamisen edellytys. Allardt on nimennyt poliittisiksi resursseiksi ne arvot, jotka ovat yhteydessä ihmisen vaikuttamismahdollisuuksiin elämässä. (Allardt 1976, 46–49.)

Erik Allardtın käsitejärjestelmä muodostuu kahdesta käsitteellisestä erottelusta, hyvinvointi- onni ja elintaso-elämänlaatu, jotka voidaan ristiintaulukoida seuraavasti:

	Hyvinvointi	Onnellisuus
Elintaso	Aineellisiin ja persoonallisiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiviiset tunteet ja kokemukset yksilön materiaalisista ja ulkoisista elinehdoista
Elämänlaatu	Ihmisten välisiin, ihmisen ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiviiset tunteet ja kokemukset suhteesta ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan

KUVIO 3. Allardtın käsitejärjestelmä (Allardt 1976, 32–33)

Niemi, Peltola & Särkiö (1999, 14) tuovat esiin Erik Allardtin (1996) ristiintaulukoinnin pohjalta muodostamat kuusi indikaattoryyppiä:

- Elintason (having) objektiiviset indikaattorit, kuten asuntotila, terveys ja elintaso
- Elintason (having) subjektiiviset indikaattorit, kuten elintaso koskeva tyytymättömyys ja tyytyväisyys
- Yhteisyyssuhteiden (loving) objektiiviset indikaattorit, kuten ystävyys-suhteiden määrän, yhteydet järjestöissä ja kontaktit paikallisyhteisöissä
- Yhteisyyssuhteiden (loving) subjektiiviset indikaattorit, kuten onnettomuuden ja onnellisuuden elämykset
- Ihmisenä olemisen (being) objektiiviset indikaattorit, kuten aktiiviset harrastukset ja poliittinen aktiivisuus
- Ihmisenä olemisen (being) subjektiiviset indikaattorit, kuten omakohtaiset kokemukset itsensä toteuttamisesta ja vieraantumisesta.

Lähtökohtana Allardtin mallissa oli siis, että tarve kuvaa niitä välttämättömyyksiä, joita ilman ihminen joutuu kärsimään. Myöhemmin Allardt on lisännyt malliinsa elämäntilanteen merkityksen ja luonnon tilan. (Wiik 2005, 10.)

Wiik tuo esiin Schwartzin vuonna 1992 esittämän tarpeisiin liittyvän universaalien arvoteorian, jossa lähtökohtana ovat yhteisöjen ja ihmisten tarpeet.

- valta (arvovalta, varallisuus, yhteiskunnallinen valta)
- suoriutuminen (vaikutusvalta, kunnianhimo, kyvykkyys, menestys)
- mielihyvä (elämästä nauttiminen, mielihyvä)
- virikkeisyys (jännittävä elämä, uskaliaisuus, vaihteleva elämä)
- itsenäisyys (luovuus, vapaus, itsenäisyys, uteliaisuus, omien tavoitteiden valitseminen)
- universalismi (ympäristönsuojelu, viisaus, tasa-arvo, maailmanrauha, suvaitsevaisuus, yhteys luontoon, luonnon ja taiteen kauneus)

- hyväntahtoisuus (rehellisyys, auttavaisuus, vastuuntunto, anteeksiantavuus)
- traditionaalisuus (nöyryys, perinteiden kunnioittaminen, oman elämän hyväksyminen, kohtuullisuus)
- yhdenmukaisuus (kohteliaisuus, itsekuri, tottelevaisuus, vanhempien kunnioitus)
- turvallisuus (perheen turvallisuus, puhtaus, kansallinen turvallisuus, yhteiskunnan järjestys, palvelusten vastavuoroisuus). (Wiik 2005, 11–12.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ensisijaiseksi tavoitteeksi varhaiskasvatukselle nähdään lapsen hyvinvoinnin edistäminen kokonaisvaltaisesti. Turvaamalla lapsen hyvinvointi, voidaan lapselle taata hyvät kasvun ja oppimisen edellytykset. Olennaista on lapsen perustarpeista huolehtiminen ja terveyden vaaliminen. Lapsen kohtaaminen ainutlaatuisena, yksilöllisten tarpeiden huomioiminen sekä lapsen mahdollisuus tulla kuulluksi ja nähdyksi osoittavat, että häntä arvostetaan omana itsenään. Hyvinvointia varhaiskasvatuksessa edistävät turvalliset ja pysyvät ihmissuhteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.)

5.2 Hyvinvointipolitiikka

Hyvinvointivaltion yksi perusolettamus on, että sosiaaliset ongelmat ovat yhteiskunnallisesti tuotettuja. Tämän vuoksi ongelmat ja haasteet tulisivat ratkaista yhdessä, yhteiskunnan tasolla. Hyvinvointivaltion tarkoituksena on pitää huolto kansalaisten sosiaalisista olosuhteista. (Jokinen & Saaristo, 2006, 114–115.) Hyvinvointivaltio rakentuu niin institutionaalisen, menoperustaisen kuin normatiivisen määrittelyn kautta ja siinä ovat vahvasti läsnä myös yhteisesti hyväksytyt arvot ja oikeudet. Hyvinvointivaltio perustuu muun muassa oikeudenmukaisuudelle, demokraattisuudelle ja tasa-arvoisuudelle. Hyvinvointivaltiossa individualismi, kollektivismi, turvallisuus ja vapaus käyvät keskinäistä

valtataistelua vallitsevan kulttuurin ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. (Saari & Yeung, 11–13; Riihinen 2007, 1-2.)

Hyvinvointipolitiikan tarkoituksena on vastata hyvinvointivaltiolle asetettuihin vaatimuksiin. Hyvinvointipolitiikan keskeisiä elementtejä ovat hyvinvoinnin lisääminen, sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen ja vähentäminen sekä sosiaalinen kontrolli. Hyvinvointipolitiikka vaikuttaa laajasti useilla eri politiikan alueilla, jotka vaikuttavat ihmisen hyvinvointiin ja sen kokemiseen ja kehittymiseen. (Kuntaliitto 2007.)

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2007 laatimassa Hyvinvointi 2015 – ohjelmassa hyvinvointipolitiikan sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteisiin on kirjattu neljä laajaa päätavoitetta:

- Itsenäisen ja ihmisarvoisen elämän turvaamiseksi hyvinvointipolitiikalla pyritään edistämään toimintakykyä ja hyvinvointia. Tämän vuoksi hyvinvointipalvelujärjestelmän rakenteita on kehitettävä yksilöitä ja perheitä voimauttaviksi.
- Toiseksi hyvinvointipolitiikalla tulee edistää työelämän vetovoimaa ja joustavuutta niin, että on mahdollista huomioida ihmisen erilaiset elämänvaiheet. Lisäksi sosiaaliturvaa on kehitettävä vastaamaan paremmin epävakaisiin työmarkkinoihin.
- Kolmanneksi tulee ehkäistä köyhyyttä ja syrjäytymistä. Sosiaalinen vastuu ja ehkäisevät rakenteet tulee näkyä ja vaikuttaa politiikan eri osaluilla laajasti.
- Neljäntenä tavoitteena on riittävän ja monipuolisen hoivan turvaaminen. Tämän tavoitteen keskiössä ovat ikääntyvä väestö, perheet ja varhaislapsuus. Lisäksi ylisukupolvista huono-osaisuuden syntymistä tulee ehkäistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 28.)

Tämän päivän hyvinvointipoliittisissa linjauksissa korostetaankin erityisesti yhteisvastuullisuutta hyvinvoinnin edistämiseksi. Yksilön, perheiden, yhteisöjen, yritysten ja julkisen sektorin yhteistyö ja yhteisvastuu nähdään Hyvinvointi 2015- ohjelmassa merkittävänä lähtökohtana tämän päivän ja tulevaisuuden hyvinvointipolitiikalle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 20–22.)

Hyvinvointipolitiikan haasteet ovatkin hyvin moninaiset tällä hetkellä. Sosiaali-alan näkökulmasta hyvinvointipolitiikan tulevaisuuden haasteita ovat ikärakenteen muutoksesta seuraava toimintaympäristön muutos esimerkiksi palvelutarpeen kasvu, kansainvälistymisen tuoma entistä voimakkaampi taloudellinen kilpailu, köyhyyden ja eriarvoistumisen lisääntyminen ja siitä seuraava huonosaisuuden kasautuminen ja ylisukupolvistuminen. Lisäksi laajempia haasteita ovat muun muassa sosiaalisen ja yhteisvastuun heikentyminen sekä vastuun epämääräisyys, jotka luovat paineita yhteiskuntapolitiikan kestävyydelle. Hyvinvointipalvelujen laadukkuuden ja kattavuuden turvaaminen ja terveiden elämäntapojen sekä elämänhallinnan tukeminen nähdään myös haastavana (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007, 18–19.) Tammikuussa 2010 julkaistussa sosiaali- ja terveystietokertomuksessa nostetaan lisäksi sosiaali- ja terveyspalvelujen ylläpitäminen, yhteiskunnallisten muutosten vaikuttavuus väestön elintapoihin ja tuloerojen kasvuun ja köyhyyteen liittyvät ongelmat keskeisiksi hyvinvointia uhkaaviksi haasteiksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 7.)

5.3 Lasten hyvinvointi tänään

Haasteita huolimatta suomalaiset lapset voivat kansainvälisestikin tutkimusten valossa varsin hyvin. Suomi sijoittui kansainvälisessä lasten hyvinvoinnin vertailussa neljännelle sijalle. Suomessa vahvuuksiksi nousi vastasyntyneiden terveys, Pisa-tutkimusten näkökulmasta koulumenestys, materiaallinen vauraus, jota katsottiin tulotason ja ympäristön laadun näkökulmasta sekä vähäinen väkivallan kokeminen kaveripiirissä. Parannettaviksi haasteiksi tutkimuksessa nousi kuitenkin nuorten riskikäyttäytyminen (esimerkiksi tupakka ja alkoholi), terveystietokäyttäytyminen (ruokatottumukset, liikunta, ylipaino), perhesuh-

teiden kiinteys, *lasten subjektiivinen arvio omasta hyvinvoinnistaan*, lasten ja nuorten *osallistuminen sekä kansalaisaktiivisuus*. Hyvinvointi kuitenkin näyttää jakaantuvan Suomessa yhä eriarvoisemmin. Suurin osa lapsista voi hyvin, mutta 15–20 prosentilla on erityisesti psykososiaalisia mielenterveysongelmia ja 5-10 prosenttia lapsista voi erityisen huonosti. Erityisesti huonovointisten ongelmat kasautuvat ja vaikeutuvat ja tämä näkyy muun muassa erityispalvelujen kysynnän kasvuna. (Aula 2007.) Esimerkiksi lastensuojelussa asiakasmäärät ovat kymmenessä vuodessa kasvaneet yli sadalla prosentilla. Vuonna 2001 avohuollon asiakkaita oli 62 485, joka on 5,4 % kaikista alle 18-vuotiaista. Sijoitettuna vuonna 2001 oli 16 059, joka on 1,2 % kaikista alle 18-vuotiaista. (Rousu 2009.)

Alle kouluikäisien hyvinvointitietoa on hyvin niukasti, etenkin heiltä itseltään kysyttynä. Tämä johtunee osaltaan siitä, että alle kouluikäiset sijoittuvat tällä hetkellä vielä hyvin useasti perheen sisälle, eivät omaksi väestön osakseen. Korhonen, Kraav, Lahikainen ja Taimalu ovat kuitenkin tutkineet muun muassa alle kouluikäisten pelkoa vertaamalla suomalaisten ja virolaisten lasten pelkokehitystä. Tutkimus osoittaa, että suomalaisten alle kouluikäisten lasten pelot ovat lisääntyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Korhonen, Kraav, Lahikainen ja Taimalu jakoivat pelon kokemuksellisiin ja kontekstuaalisiin pelkoihin. Huolestuttava tulos oli se, että varsinkin kontekstuaalinen pelko, johon vaikuttaa ympäristön ja yhteiskunnan muutokset ovat lisääntyneet merkittävästi. (Korhonen, Kraav, Lahikainen & Taimalu 2004.)

Alle kouluikäiset nähdään hyvinvointitiedon suhteen vielä hyvin voimakkaasti perheen osana. Pienten lasten hyvinvointia voidaan tarkastella tällöin myös lapsiperheiden näkökulmasta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2009 julkaisemassa kirjassa *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009* nostetaan esiin lasten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä perheen näkökulmasta. Lapsiperheiden köyhyys on yksi erittäin huolestuttava piirre. Tulonsiirrot ja ansiokehitys eivät ole kehittyneet samassa suhteessa ja tämä esimerkiksi edistää lapsiperheiden köyhyyttä. Vuonna 2007 suhteellinen lapsiköyhyysaste oli korkeimmillaan lähes 40 vuoteen. Kaikista alle 18-vuotiaista lapsista 13,9 prosenttia eli

suhteellisen köyhyysrajan alapuolella. (Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2009, 91–93.)

Lapsiperheiden asema tulonjaon näkökulmasta on heikentynyt. Lapsiköyhyys on tiukasti sidoksissa perhevaiheeseen, sen kokoon ja rakenteeseen. Monilapsiset perheet ja yksinhuoltajat ovatkin kaikkein heikoimmassa asemassa. Työttömyys, köyhyys ja sosiaali- ja terveyspalvelujen leikkaaminen aiheuttavat haasteita vanhempien henkiselle hyvinvoinnille. Tämä taas lisää suuria haasteita lasten hyvinvoinnin ylläpitämiseen ja edistämiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 62.)

Lisäksi työolojen kehitys on 2000-luvulla ollut hyvin kaksijakoista. Toisaalta työssä kehittymisen ja kouluttautumisen sekä omaan työhön vaikuttamiseen liittyvät mahdollisuudet ovat lisääntyneet. Samalla kuitenkin työuupumus on yleistynyt kiireen ja vaatimusten lisääntyessä ja tämä välillisesti vaikuttaa merkittävästi myös lasten hyvinvointiin. Vanhemmista kaksi viidestä kokevatkin laiminlyövänsä perhe-elämää työnsä vuoksi. Perheen ja työelämän yhteensovittamisen haaste koetaan vaikeimpana juuri silloin kuin lapset ovat alle kouluikäisiä. Päihteiden käyttö, turvattomuus ja rikollisuus ovat myös merkittäviä uhkia pienten lasten hyvinvoinnille. Päihteiden käyttö on viime aikoina lisääntynyt ja rikollisuus puolestaan lievästi laskenut. Kuitenkin vuositasolla poliisin tietoon tulee noin 2000 lapseen kohdistuvaa välivalta rikosta ja noin 1000 lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. (Karvonen, Moisio & Simpura 2009, 26,29; Lammi-Taskula & Salmi 2009, 42–43.) Lastensuojelun keskusliiton vuonna 2006 tekemän selvityksen mukaan 29 prosenttia yli 15 - vuotiaista vastaajista piti lasten fyysistä kurittamista hyväksyttävänä kasvatukseen poikkeustilanteissa. Lainsäädännössä lasten fyysinen kurittaminen on ollut kiellettyä jo vuodesta 1983. (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 64–65.)

Lasten hyvinvoinnin kannalta myös parisuhteen merkitys nähdään hyvin tärkeänä. Lapsiperheiden vanhempien parisuhde näyttää tutkimusten ja selvitysten valossa varsin hyvältä, vaikka perheen keskinäinen työnjako on vielä kohtuullisesti sukupuolittunutta. Tasapuolinen työnjako perheessä nähdään parisuhdetta vahvistavaksi elementiksi. (Lammi-Taskula & Moision 2009, 50–56.)

Kuten edellä mainitsimme, lapsilta itseltään heidän hyvinvointia koskevaa tietoa ja kokemuksia on kysytty tällä hetkellä varsin vähän. Muutamia selvityksiä on kuitenkin jo tehty, mutta ne painottuvat suurelta osin kouluikäisiin ja nuoriin. Ensimmäinen lapsiasiavaltuutetun laajempi lapsille ja nuorille suunnattu kysely toteutettiin syksyllä 2006. Kyselyllä haluttiin selvittää lasten ja nuorten omia kokemuksia ja mielipiteitä heidän hyvinvoinnista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Hyvinvointia lähestyttiin selvityksessä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksien kautta. Selvitys on tehty osana Osallistuva oppilas- yhteisöllinen koulu – hanketta, johon osallistui yhteensä 80 kuntaa ja 180 perusasteen oppilaitosta eri puolilta Suomea. Keskusteluihin osallistuneista 56 % oli yläkouluikäisiä ja 44 % alakouluikäisiä. Lapsilta ja nuorilta kysyttiin mielipiteitä turvallisuudesta ja peloista, kouluviihtyvyydestä, vaikutusmahdollisuuksista, alkoholipoliitikasta ja kuntien palveluista. (Arponen 2007, 4, 8, 10, 12.)

Lasten ja nuorten mielipiteitä selvitettiin yhteistoiminnallisella keskustelumenetelmällä eli lapset ja nuoret pohtivat annettuja teemoja itsenäisesti, pienryhmissä, sekä yhteisesti koko luokan tai hallituksen kanssa. Selvitys aloitettiin kysymällä lapsilta ja nuorilta niitä asioita, jotka he kokevat olevan hyvin heidän elämässään sekä niitä asioita, joihin he toivoisivat parannuksia. Hyvin olevien asioiden listassa ensimmäisen sijan vei koulu, jota seurasivat koti ja perhe sekä harrastukset ja vapaa-ajanvietto. Koulun kohdalla korostettiin erityisesti koulutuksen maksuttomuutta ja yleensä mahdollisuutta koulutukseen. Kysyttäessä asioita, jotka kaipaivat parannusta, kolme eniten mainintoja saaneita olivat koulu, harrastukset ja vapaa-ajanvietto sekä henkinen ja fyysinen väkivalta. Kyselyn perusteella koululla ja koulutusmahdollisuuksilla oli lasten ja nuorten elämässä tärkeä rooli. Erityisesti koulun kohdalla toivottiin parannusta kouluruokaan, koulussa suoriutumiseen sekä läksyihin, kokeisiin ja oppiainesi-

sältöihin. (Arponen 2007, 10–11, 13–14, 16.)

Yhtenä teemana kyselyssä oli kunnan tarjoamat palvelut. Lapsilta ja nuorilta kysyttiin tärkeimpiä kunnallisia palveluita, miten olemassa olevia palveluita voitaisiin kehittää sekä millaisia palveluita kotikuntaan toivottaisiin. Kaikkein tärkeimmiksi palveluiksi nousivat liikunta- ja vapaa-ajan palvelut. Tärkeinä pidettiin muun muassa uimahallia ja – rantoja, jäähallia ja luisteluratoja, urheilutiloja, -kenttiä ja – taloja sekä pallokenttiä. Seuraavina palveluina mainittiin kirjasto- ja terveydenhuoltopalvelut, joita pidettiin keskenään lähes yhtä tärkeinä. Liikunta- ja vapaa-ajan palvelut saivat myös silloin eniten mainintoja, kun kysyttiin millaisia palveluita kotikuntaan toivottaisiin ja kuinka olemassa olevia palveluita voitaisiin kehittää. Parannusta toivottiin liikuntatiloihin ja toivottiin, että paikkakunnalle saataisiin uimahalli tai jo olemassa olevaa kunnostettaisiin. (Arponen 2007, 27–28.)

Kysyttäessä turvallisuudesta ja peloista oli ala- ja yläkoululaisille omat osiot. Alakoululaisilta kysyttiin peloista yleisellä tasolla ja yläkoululaisille suunnatussa kysymyksissä kysyttiin alkoholista ja siihen liittyvistä turvallisuushaitoista. Kysyttäessä alakouluikäisiltä lapsilta mitä he pelkäävät ja miksi eniten pelkoa aiheuttivat ihmiset ja ihmisryhmät, fyysinen ympäristö sekä läheisiä kohtaavat kriisit. Lapsia pyydettiin myös kertomaan keinoja kuinka pelkoja voidaan vähentää ja hallita. Tähän lapset vastasivat pelottavien asioiden välttäminen ja pelon suora ennaltaehkäisy, sosiaalinen tuki sekä rationaalinen ajattelu ja pelon kohtaaminen. Nuorten osiossa kysyttiin onko alkoholin liiallinen käyttö ongelma heidän kotipaikkakunnalla, millaista haittaa siitä mahdollisesti aiheutuu sekä kuinka voitaisiin vähentää liiallista alkoholin käyttöä. Vastanneista 53 % oli sitä mieltä, että alkoholin liiallinen käyttö on ongelma. Kysyttäessä mahdollisista haitoista 40 % vastasi, että heille aiheutuu haittaa ja samoin 40 % vastasi, ettei haitta aiheudu. Keinoiksi liikakäytön vähentämiseen nuoret esittivät esimerkiksi alkoholin saannin vaikeuttamista, valvonnan lisäämistä ja rangaistusten kiristämistä sekä nuorten alkoholinkäytön ennaltaehkäisyä. (Arponen 2007, 30–33.)

Selvitettäessä vaikutusmahdollisuuksia kysyttiin lapsilta ja nuorilta mihin he kokevat voivansa vaikuttaa koulussa, kotona ja vapaa-aikana sekä niitä asioita, joihin heidän tulisi saada vaikuttaa koulussa, kotona ja vapaa-aikana. Lapsia ja nuoria pyydettiin myös kertomaan lasten ja nuorten elämää koskevia asioita, joihin heidän mielestä aikuisten tulisi vaikuttaa enemmän. Lapset kokivat, että heillä on eniten vaikutusmahdollisuuksia kotona ja erityisesti he kokivat voivansa vaikuttaa kodin fyysiseen ympäristöön (rahankäyttö, kotityöt, puukeutuminen, ruokailu, sisustaminen). Koulussa koettiin voitavat vaikuttaa moniin asioihin, erityisesti sosiaaliseen ympäristöön, kuten vertaissuhteisiin ja niissä ilmeneviin ongelmiin. Koulussa vaikutusmahdollisuuksia koettiin olevan myös yhteis-, luokka- ja kouluhenkeen, kouluviihtyvyyteen sekä sääntöihin. Opetus- ja oppimisympäristön vaikuttamismahdollisuuksista mainittiin muun muassa oppitunteihin ja omaan oppimiseen vaikuttaminen. Koulun fyysisen ympäristön vaikuttamismahdollisuuksina mainittiin erityisesti koulun ja sen ympäristön siisteyteen vaikuttaminen. Lisäksi vaikutusmahdollisuuksia koettiin olevan esimerkiksi istumajärjestykseen, tavaroihin, paikkojen kunnossapitoon ja koulun pihan suunnitteluun.

Vapaa-ajan vaikutusmahdollisuudet liittyivät harrastuksiin, omiin menoihin ja ajankäyttöön sekä vertaissuhteisiin. Koulussa toivottiin voitavan vaikuttaa muun muassa koulupäivän rakenteeseen, opetus-oppimisympäristöön sekä fyysiseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Vapaa-ajan suhteen toivottiin voitavan vaikuttaa esimerkiksi harrastusmahdollisuuksien, lähiympäristön, nuorisotoimintaan sekä kunnalliseen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon. Kodin vaikutusmahdollisuuksien parantamisessa esiin nousi niitä asioita, joihin koettiin jo voitavan vaikuttaa, kuten kodin päätökset ja fyysinen ympäristö. Toiveena oli esimerkiksi kotiintuloaikoihin, läksyjen tekoon, lemmikkipäätöksiin, raha-asioihin ja ruokailuun vaikuttaminen. Lasten ja nuorten mielestä aikuisten tulisi vaikuttaa enemmän rajoja asettamalla eli olemalla kiinnostunut lasten asioista ja asettamalla kotiintuloaikoja, puuttamalla päihteiden käyttöön, takaamalla turvallisuus ja suojeleminen sekä puuttamalla uhkaaviin tekijöihin, kannustamalla terveelliseen elämään, tukemalla ja kannustamalla koulunkäyntiä sekä luomalla puitteita harrastamiseen ja tekemiseen. (Arponen 2007, 34, 36–40.)

Jyväskylän kaupungin päivähoitopalvelut teettivät vuonna 2004 lasten hyvinvointia koskevan kyselyn. Kysely teetettiin päivähoitossa oleville lapsille ja heidän vanhemmilleen. Vanhemmilta palautui 817 kyselylomaketta ja yhteensä haastateltiin 198 lasta ja näistä Paananen analysoi pro gradussaan 265 vanhemman ja 120 lasten vastausta. Yhtenä lähtökohtana tutkimuksessa oli Allardtin hyvinvointimalli. (Paananen 2006, 2, 7, 29–30.) Hyvinvointiin lasten mielestä (n. 64 % lapsista) vaikuttivat koskemattomuus ja leikkirauha. Haastatteluisissa lapset nimesivät esimerkiksi lyömisen, nimittelyn, tönimisen, potkimisen ja tappelemisen häiritsevän leikkirauhaa ja koskemattomuutta. Haastattelujen kautta ei selvinnyt kuinka usein lapset kokevat, että heidän koskemattomuutta ja leikkirauhaa häiritään. Hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä lapset mainitsivat myös ruoan. (Paananen 2006, 40.)

Lapsista 15,8 % oli sitä mieltä, että ympäristöön liittyvillä asioilla on vaikutusta hyvinvointiin. Haastatteluisissa lapset toivat esiin tiloja, joissa osa lapsista viihtyi paremmin ja osa huonommin. Esimerkiksi ulkoilu ja nukkumahuone jakoivat lasten mielipiteitä. Vuodenajat ja sää nousivat myös esiin lasten haastatteluisissa viihtyvyyteen vaikuttavina tekijöinä. Lapsista 13,3 % oli sitä mieltä, että hoitopäivän pituus vaikuttaa hyvinvointiin ja yleensä hoitopäiviä pidettiin liian pitkänä. (Paananen 2006, 41.) Enemmistö lapsista (n. 90 % lapsista) oli sitä mieltä, että eniten hyvinvointiin vaikuttavat toiminta ja tekeminen. Useimmiten mieluisaa tekemistä oli leikkiminen. Lapset kokivat viihtyvänsä myös esimerkiksi ulkoillessaan ja askarrellessaan. Haastattelujen perusteella lasten hyvinvointi näytti olevan yhteydessä lapsen omaan osallisuuteen. Hyvinvoinnin kannalta merkittäväksi lapset (yli 70 % lapsista) kokivat myös kaverit. (Paananen 2006, 42.)

6 LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTISUUNNITELMA

6.1 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman lähtökohtia

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmien lakisääteinen perusta tulee vuonna 2007 uusitusta lastensuojelulain pykälästä 12; Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä:

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa". (L 2007/417.)

Suunnitelman on lisäksi otettava huomioon kuntalain edellyttämää talousarvioita ja -suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelman tulee sisältää tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnin tilasta, heidän hyvinvointiaan edistävästä ja ongelmia ehkäisevistä palveluista ja toimista. Lisäksi suunnitelmaan tulee sisällyttää tietoa kunnan lastensuojelun tarpeesta, siihen varattavista voimavaroista ja lastensuojelulain edellyttämien tehtävien toteuttamiseen rakennetusta lastensuojelun palvelujärjestelmästä. Suunnitelmasta on käytävä ilmi myös yhteistyö viranomaisten ja lasten ja nuorten palveluita järjestävien yhteisöjen ja laitosten välillä sekä se, miten suunnitelmaa toteutetaan ja seurataan. (L 2007/417.)

Suunnitelman tausta-ajatus on siitä esimerkillinen, että se koskettaa laajasti koko kuntaa ja sen eri toimialoja. Yhdyskuntasuunnittelulla pyritään vastaamaan lasten kasvuympäristön turvallisuuteen. Liikunta-, nuoriso- ja kulttuuritoiminta sekä vapaa-ajan toiminta nähdään osana lasten ja nuorten kasvua, kehitystä ja osallisuutta. Perheiden vierellä varhaiskasvatus ja koulu nähdään

merkittävänä huolenpidon, kasvun ja oppimisen tiloina. Perheen arkea tukevat lisäksi yleisesti kaikki kunnan sosiaali- ja terveystalvet. (Tuuri 2008.)

Suunnitelma koskettaa siis laajasti kaikkia niitä palveluita, jotka koskevat lapsia ja nuoria. Suunnitelma nähdäänkin eri toiminnanalojen syvällisenä yhteistyöprosessina. Aikaisemmat kuntien lapsi-, nuoris- ja hyvinvointipoliittiset ohjelmat ovat perusta nyt laadittaville lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmille. Nämä aikaisemmat suunnitelmat tulisikin sovittaa sujuvasti nyt tehtäviin uusiin suunnitelmiin. (Tuuri 2008.) Kunnissa on ollut erilaisia käytäntöjä lastensuojelun edellyttämän suunnitelman laadinnassa. Osassa kuntia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on sisällytetty osaksi aikaisemmin laadittuja lapsi- ja nuorisopoliittisia ohjelmia. Osassa kuntia on puolestaan laadittu erillinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Laukaassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma tehdään omana suunnitelmanaan. Hyvinvointisuunnitelma pohjautuu kuitenkin aikaisemmin laadittuun Laukaan lapsipoliittiseen ohjelmaan.

Suunnitelman tarkoituksena on ennen kaikkea taata se, että lasten hyvinvointiin liittyvä toiminta on tavoitteellista, suunnitelmallista ja pysyväluonteista ja se perustuu voimakkaasti yhteistyölle ja kumppanuudelle. Päättäjien tehtävänä on määrittää keskeiset lapsi- ja lastensuojelupolitiikan sisällöt. Näiden sisältöjen pohjalle palvelujärjestelmästä vastaavat johtavat puolestaan määrittävät tarvelähtöisen palveluvalikon ja varmistavat palveluiden toimivuuden sekä riittävien asiakastyön tukitoimien saatavuuden. Suunnitelman tulisi tukea käytännön asiakastyötä niin, että lasten palveluprosessit toteutuisivat lapsi- ja asiakassuunnitelmalähtöisesti. Suunnitelma on moniulotteinen sen vuoksi, että siinä yhdistyy strategisen ja käytännöllisen toiminnan suunnittelu, sisältäen myös arvoperustan, tulevaisuuden visiot sekä konkreettiset linjaukset ja painopisteet sekä kehittämissuhteet suunnitelmakaudelle. (Tuuri 2008.)

Rousun mukaan hyvinvointisuunnitelmassa on kyse lapsuuden ja lastensuojelunpolitiikasta kunnissa. Rousu jakaa hyvinvointisuunnitelman kolmeen eri tehtävään; perusoikeustehtävään, strategiseen tehtävään ja konkreettiseen tehtävään. Perusoikeustehtävän mukaan hyvinvointisuunnitelman tulee edistää lapsen perusoikeuksia, YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteita ja niiden toteutumista. Strateginen tehtävä varmistaa tavoitteellisuuden ja suunnitelmallisuuden lasten ja nuorten hyvinvointityössä laaja-alaisesti ja toimii samalla välineenä poliittisessa ohjauksessa ja päätöksenteossa kunnissa. Konkreettisen tehtävän näkökulmasta hyvinvointisuunnitelma on käytännön työkalu palveluita ja yhteistyötä kehitettäessä. Hyvinvointisuunnitelma ohjaa lapsi-, perhe- ja lastensuojelupolitiikkaa, palvelujärjestelmää sekä asukkaiden ja asiakkaiden parissa tehtävää työtä. (Rousu 2009.)

Rousun mukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaprosessi tulisi nähdä osallistavana ja sitouttavana dialogisena prosessina. Suunnitelma tulee olemaan tärkeä osa kunnan vuosi- tai valtuustonkierron mukaista suunnittelun, päätöksenteon, toteutuksen ja arvioinnin prosessia. Tässä prosessissa on lisäksi kaksi toimijaulottuvuutta, joista toisessa toimivat kunnan toimielimet, hallitus, valtuusto ja tarkastuslautakunta ja toisessa aktiivisina kansalaisina kuntalaiset. Hyvinvointisuunnitelma prosessi ”kiertää” seitsemänvaiheisena prosessina, joka jakautuu suunnitelman valmisteluun, toimintaympäristön analyysiin ja ennakointiin, strategiseen suuntaan ja painopisteisiin, keskeisiin kehittämisehdotuksiin, seurannan suunnitelmaan, päätöksentekoon sekä toiminnan ja yhteistyön edistämiseen ja seurantaan. (Rousu 2009.)

6.2 Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma Laukaassa

Laukaan kunnanhallitus päätti 18.5.2009 laatia oman lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman, joka rakentuu vuonna 2005 laaditulle Laukaan lapset ja nuoret -lapsipoliittiselle ohjelmalle. Laukaan lapset ja nuoret -lapsipoliittinen ohjelma rakennettiin nuorisolain asettaman veloitteen pohjalta. Kyseisen

suunnitelman viisi päätavoitetta olivat vammaisten lasten tasavertaisuuden edistäminen suhteessa muuhun lapsiväestöön, kotihoidon edellytyksien kehittäminen, nuorisovaltuuston aseman vahvistaminen, kunnallisen tiedottamisen kehittäminen sekä lasten oikeuksien, vanhemmuuden tukemisen ja laadukkaiden peruspalveluiden turvaamisen näkökulmat kunnallista päätöksentekoa ohjaavina periaatteina. (Sillanpää 2010).

Laukaan lapset ja nuoret -lapsipoliittisessa ohjelmassa korostetaan hyvin voimakkaasti lasten oikeuksien toteuttamisen näkökulmaa ja tämän näkymistä myös kunnallisen päätöksenteon tasolla. Ohjelmassa korostetaan, että lapsuus tulee nähdä tärkeänä perustana aikuisuudelle, mutta ennen kaikkea siinä arvokkaana ja merkityksellisenä elämänvaiheena. Lisäksi ohjelmassa arvostetaan lasta pätevänä kansalaisena ja lapsi tulisi nostaa aikuisten rinnalle yhteistyössä. Lapset nähdään kyvykkäinä omien tunteidensa, mielipiteidensä ja ajatustensa ilmaisijoina. Laukaassa lapsipolitiikka nähdään lapsen edun turvaamisena päätöksenteon tasolla. Tämä vaati suunnitelmallisuutta, tavoitteellisuutta sekä perehtymistä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin rakentumiselle tämän päivän yhteiskunnassa. Keskeisiä ohjelman periaatteita ovat lisäksi laaja tasa-arvon edistäminen, toimijoiden verkottumisen tukeminen ja yhteistyön kehittäminen. Kaikkien kuntalaisten aktivoiminen lapsipoliittiseen työhön ja aluedemokratian kehittämiseen on ensisijaisen tärkeää. Etenkin lasten ja nuorten ottaminen mukaan päätöksentekoon nähdään todella tärkeänä. (Laukaan kunta 2005, 3-7.)

Vuonna 2008 Laukaassa oli 17 763 asukasta, joista noin 1800 oli alle kouluikäisiä lapsia. Perheitä Laukaassa oli tuolloin 4921, joista lapsiperheitä 41 %. Lapsiperheistä yksinhuoltajaperheitä oli 17,6 % ja avioeroja 1000 avioliitosta 13,6 %. Vuonna 2008 koko väestöstä 72 % asui taajamissa ja loput maaseudulla. Työttömiä vuonna 2009 oli 11 % työvoimasta. Nuorista 15–24 –vuotiaista työttöminä oli 14,6 %. Poliisin kirjaamia henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia tehtiin 5,7 tuhatta asukasta kohden ja omaisuusrikoksia 26,2 tuhatta asukasta kohden. Rikollisuus on ollut Laukaassa viime vuosina hieman kasvussa. Rikollisuus on Laukaassa vielä kuitenkin vähäisempää kuin Keski-Suo-

messa keskimäärin. Nuorten rikollisuus on sen sijaan ollut laskeva. Lastensuojeluilmoituksia vuonna 2009 tehtiin 150 ja lastensuojelutarpeen selvityksiä 47. Avohuollon asiakkaina lapsia oli tuolloin 285 ja sijoituksia tehtiin 24. Vuoden lopussa oli otettu huostaan 13 lasta. Vuonna 2008 34 laukaalaislapsella oli tukiperhe. Turvakodissa laukaalaisia asui vuonna 2008 27 päivää. (Sillanpää 2010.)

7 LAUKAALAISTEN LASTEN OSALLISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ

7.1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimustehtävät

Laadullinen tutkimus kokonaisuudessa koostuu hyvin monenlaisista tulkinnallisista tutkimuskäytännöistä. Laadullinen tutkimusmenetelmä pohjautuu eksistentiaalis-fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Tämä sopii tutkimukseen hyvin silloin, kun tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita esimerkiksi tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista ja/tai näissä mukana olleiden toimijoiden yksittäisistä merkitysrakenteista. Lisäksi laadullinen tutkimusote soveltuu tutkimukseen silloin, kun halutaan tutkia luonnollisia ja kontrolloimattomia tilanteita ja/tai halutaan saada tietoa tiettyjen tapauksien syy-seuraussuhteista, ilman kokeellista lähestymistapaa. (Metsämuuronen 2006, 87–88.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään siis lähtökohtaisesti kysymykseen, millä tavoin toista voidaan ymmärtää? Toisen ymmärtämisen mahdollisuus on laadullisessa tutkimuksessa kaksisuuntainen. Toisaalta on kyse siitä, millä tavoin tutkijan on mahdollista ymmärtää tiedonantajaa esimerkiksi haastateltavaa. Toisaalta kyse on siitä, millä tavoin lukijan on mahdollista ymmärtää tutkijan kirjoittamaa tutkimusraporttia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 68–69.)

Tutkimuksemme oli osa Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaa. Tutkimus liittyi osaksi laajempaa suunnitelmatyön osa-aluetta, jonka tarkoituksena oli laadullisen tutkimusotteella kerätä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja hyvinvoinnintilasta Laukaassa. *Tutkimustehtävänä oli selvittää alle kouluikäisten lasten kokemuksia hyvinvoinnista, edistäen samalla lasten osallisuutta yhteiskunnallisina toimijoina.* Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman perusoikeustehtävän mukaan suunnitelman tulee edistää lasten oikeuksia. Suunnitelmat ovat päätöksentekoa ohjaavia välineitä. Siksi on hyvin tärkeää, että perusoikeustehtävän näkökulma näkyy jo itse suunnitelmaa työstettäessä. Tämä ajatus perustuu YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen artikloihin 12 ja 13, jotka painottavat lasten kuulemista ja mielipiteen ilmaisua. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaprosessin tulisi olla osallistava ja dialoginen.

Tutkimuksen tavoitteet rakentuivat tarkoituksen pohjalta kahteen tavoitteeseen. Ensimmäisenä tavoitteena oli, että tutkimuksen tekeminen itsessään edistää tutkimuksen tarkoitusta eli tutkimuksen toteuttaminen on jo osa lasten osallisuuden edistämistä, kun heidät osallisuutensa vaikuttaa laadittavaan Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan mahdollistetaan. Opinnäytetyömme alkuosassa olemme pyrkineet tuomaan esiin tämän hetken yhteiskunnallista tahtotilaa ja lasten osallisuuden merkitystä. Halusimme olla mukana edistämässä alle kouluikäisten lasten osallisuutta toteuttamalla tutkimuksemme. Näin ollen, lasten äänen ja mielipiteiden kuuleminen sekä niiden huomioon ottaminen asiaan kuuluvalla vakavuudella oli ensimmäinen tutkimuksen tavoitteista. Toinen tutkimuksen tavoitteista koski itse tutkimusta. Toisena tavoitteena oli lapsilähtöisellä ja eettisesti kestäväällä tavalla selvittää lasten kokemuksia omasta hyvinvoinnistaan. Tutkimusprosessin kautta saadut kokemukset osallisuuden edistämisestä ja tutkimuksesta saatu tieto liitettiin Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan tuomalla siihen arvokasta lapsinäkökulmaa.

Tutkimuksemme taustalla ja sitä ohjaavina tekijöinä vaikuttivat hyvin voimakkaasti käsityksemme lapsista, heidän oikeuksistaan sekä lasten osallisuuden merkityksestä niin yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kuin demokratian edistämisen, kansalaisuuden sekä lasten oikeuksien näkökulmasta. Kertaukseksi kokoamme Greenen ja Hoganin (2005) kiteytyksen kautta tutkimuksen lähtökohtana vallitsevan lapsikäsitteksen sisällön. Greene ja Hogan (2005) tuovat esiin, että tutkimalla lapsia itsenäisinä toimijoina käsitämme lapsen samalla aktiivisena subjektina heidän omassa elämässään, kuten aikaisemmin mainitsimme. Toiseksi tällä tavoin toimimalla ymmärrämme samalla myös, että lapsi on itsessään arvokas ja näin ollen hänellä on tähän näkemykseen liittyvät oikeudet. Lapsia ei tällöin arvoteta heidän potentiaalisuutensa vuoksi, vaan heidän tämän hetkiset näkemykset ja kokemukset ovat juuri nyt arvokkaita. Kyseiseen käsitykseen kuuluu vahvasti myös näkökulma yksilöllisyyden arvostamisesta. Lapset eivät ole samanlaisia ja heidän kokemuksensa samoista ilmiöistä vaihtelevat lapsen mukaan. Lapsikäsitteessä kunnioitetaan jokaista lasta ainutlaatuisena ja arvokkaana oman elämänsä kokijana. (Greene & Hogan, 2005, 3.)

Tutkimuksemme perustui fenomenologis-hermeneuttiselle lähestymistavalle, jossa fenomenologisena ulottuvuutena oli tutkimuksen tavoite kerätä kokemuksia ja hermeneuttisena ulottuvuutena ymmärtää ja tulkita niitä. Kokemusta voidaan ajatella hyvin laaja-alaisesti ihmisen kokemuksellisenä suhteena todellisuuteensa. Kokemus rakentuu vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Fenomenologian kautta voidaan ajatella, että kokemuksella on aina merkitys ja kokemukset muodostuvat näiden annettujen merkitysten mukaan. Hermeneuttisen ulottuvuuden kautta tarkoituksena on luoda näille kokemuksille ja merkityksille tietty tulkinta. Fenomenologiasta ja hermeneuttisesta oteesta on haastavaa esittää kovin tarkkaa kuvausta ja sen vuoksi se muotoutuu tutkimukseen liittyvien tekijöiden tuloksena. Näitä tekijöitä voivat olla esimerkiksi tutkija, tutkittava ja tilanne. Tässä lähestymistavassa tulee tutkimuskohtaisesti harkita kyseiset tavat toimia, että toisen kokemukset ja ilmaisut voitaisiin saavuttaa mahdollisimman autenttisinä. (Laine 2007, 28–33.)

Lapsien kokemusten ja näkemysten tutkimiselle asetetaan monia haasteita. Jotta pystyisimme parhaalla mahdollisella tavalla ymmärtämään lasten maailmaa ja heidän kokemuksiinsa, tarvitsee meidän lähestyä tätä tavoitetta lapsilähtöisesti. Meidän tulee tutkimuksessa löytää lapsen maailmasta lapselle luonnolliset tavat ilmaista itseään ja mahdollistaa suuri valta ilmaisulleen, jotta me todella voisimme ymmärtää lasten kokemusmaailmaa. Yleisin kompastuskivi tälle yritykselle on lähestyä lasten kokemuksia aikuisten maailmasta tulkiten. Toisena kompastuskivenä voidaan pitää sitä, että liitämme yleensä liian herkästi lasten kielellisen ilmaisun tason heidän älykkyyden kehityksen tasoon. Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että lapset ovat hyvin useasti pätevämpiä ja älykkäämpiä, mitä heidän kielellisen ilmaisun tasosta voitaisiin päätellä. Lisäksi tutkijat ovat tänä päivänä osoittaneet, että jo pienet lapset kykenevät ilmaisemaan tarkkoja ja perusteellisia kuvauksia heidän kokemistaan tapahtumista. Varhaisikäiset lapset ovat siis kykeneviä tuottamaan totuudenmukaisia ja luotettavia vastauksia. Ratkaisu piilee juuri siinä, annetaanko lapselle mahdollisuus ilmaista itseään hänelle ominaisella tavalla. (Greene & Hogan 2005, 9 -10, 34–35.)

Aloitimme työmme marraskuussa 2009 osallistumalla Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa laativaan työryhmään. Kokouksissa perehdyimme työryhmän tehtäviin, tavoitteisiin ja tulevan hyvinvointisuunnitelman tarkoitukseen, rakenteeseen ja työstettävään sisältöön. Kokouksessa kävimme keskustelua omasta roolistamme ja tehtävästämme työryhmässä. Tämän jälkeen aloitimme yhteistyön Laukaan päivähoitoa koordinoivan ja johtavan työntekijän kanssa. Löydettyämme yhteistyöhön halukkaan päiväkodin, aloitimme yhteistyön päiväkodin henkilöstön kanssa. Keskustelimme tutkimuksen tavoitteista ja toteutuksesta sekä perehdyimme tutkimuksen aineistonkeruun toteuttavan lastentarhaopettajan. Saimme valmiin aineiston analysoitavaksi maaliskuun puolella välissä. Toukokuussa 2010 osallistuimme uudelleen työryhmän kokoukseen ja tällöin sovimme kuinka tutkimuksemme liitetään osaksi tulevaa hyvinvointisuunnitelmaan. Esittelimme kokouksessa tutkimuksemme tulokset ja johtopäätökset, jotka liitimme Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sivun mittaiseksi osioksi. Tarkoitus oli nostaa esiin lasten ääntä

ja kokemuksia heidän hyvinvoinnistaan niin, että ne ovat mukana vaikuttamassa Laukaassa tehtävään lasten ja nuorten hyvinvointia ylläpitävään ja edistävään työhön.

7.2 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Tyypillisimpiä laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmiä ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja dokumenteista saatava tieto (Sarajärvi & Tuomi 2009, 71). Lähtökohdiana tutkimukselle oli teemahaastattelun soveltaminen niin, että siihen liitettiin myös toiminnallisia menetelmiä. Teemahaastattelun periaatteena on luoda etukäteen teorian tietoon pohjautuvat teemat, jotka luovat kehykset haastattelulle (Sarajärvi & Tuomi 2009, 75). Teemahaastattelumme viitekehyksenä oli oma käsityksemme ja määrittelymme hyvinvoinnista ja sen ulottuvuuksista. Teemahaastattelu muistuttaa eräällä tavalla tutkijan asettamista lähtökohdista muodostuvaa keskustelua. Ainoa menetelmällinen rajaus teemahaastattelussa tehdään teemojen muodostamisella. Tarkkoja kysymyksiä ja kysymysjärjestyksiä ei teemahaastattelussa tavoitella. Siinä keskitytään nimenomaan teemoihin ja niiden sisältöihin, joita pidetään haastattelun tavoitteena. Haastattelu on siis keskustelua, jolla on tietty tarkoitus (Kirmanen 1999, 196).

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat erään laukaalaisen päiväkodin 4-6 -vuotiaat lapset. Tutkimukseen osallistui yhteensä kolme päiväkotiryhmää, joista kaksi oli 12 ja 10 lapsen esikouluryhmiä ja yksi 21 lapsen 4-5 -vuotiaiden ryhmä. Yhteensä tutkimukseen osallistui 43 lasta. Viikkoa ennen tutkimusta vanhemmille lähetettiin kotiin kirje (ks. liite 6), jossa selvitettiin tutkimuksen tarkoitus, tausta ja pyydettiin lupaa lapsen tutkimukseen osallistumiselle. Lapsi sai halutessaan tutkimuksen toteutuksen aikana kieltäytyä osallistumasta ja tällöin hänellä oli mahdollisuus esimerkiksi vapaaseen leikkiin. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vanhemmat antoivat suostumuksensa lapsen osallistumiselle. Tutkimuksen aikana kukaan lapsista ei kieltäytynyt osallistumassa tutkimukseen.

Muutama lapsi koki osan tutkimuksen tuokioista liian työläänä ja tätä koke-
musta kunnioitettiin antamalla lapselle mahdollisuus siirtyä muihin toimiin.

Aineistonkeruuta varten käsittelemämme hyvinvoinnin määrittelyn, lapsikäsi-
tyksen, kuntaliiton arki- ja kokemustiedon keruu -lomakkeiston (ks. liite 2) ja
tutkimuksen teoreettisen lähestymistavan ympärille suunnittelimme toiminnalli-
seen teemahaastatteluun perustuvan tuokiosarjan (ks. liitteet 3-5). Tuokioita
oli kaiken kaikkiaan yhdeksän. Tuokiosarja perustui lapsilähtöisen toteutuksen
ja aineistonkeruumenetelmien lisäksi myös lapsilähtöisyyttä edistävälle elä-
myksellisyydelle. Elämyksellisyydellä tarkoitamme tässä sitä, että halusimme
luoda tutkimuksen ympärille mielenkiintoisen ja mukaansatempaavan tunnel-
man niin sanotun osallistavan sadun kautta. Osallistavana satuna tutkimuk-
sessamme oli kirjoittamamme Nalle Nepposen tarina. Tarinassa Nalle Neppo-
nen lähestyi kirjeellä päiväkodin lapsia ja pyysi lapsia mukaan pohtimus-seik-
kailuun ja kertomaan omista arjen hyvinvointikokemuksistaan (ks. liite 2).

Tuokiosarjan pyrimme suunnittelemaan kestoaltaan ja rakenteeltaan mahdolti-
simman hyvin päiväkodin perustehtävän suorittamiseen soveltuvaksi. Tuo-
kioon oli varattu kokonaisuudessaan virittäytymisineen ja loppurentoutuksi-
neen aikaa noin 45 minuuttia. Tuokiot suunnittelimme toteutettavaksi päiväko-
din omien tuokioiden tilalle. Tuokiosarjan suunnittelussa kysyimme myös tutki-
mukseen osallistuvan päiväkodin henkilöstön ja aineistonkeruun suorittavan
työntekijän mielipiteitä. Pohdimme ja suunnittelimme yhdessä aineiston ke-
ruun toteuttamista. Aineistokeruun toteutti yksi kyseisen päiväkodin osa-aikai-
nen lastentarhanopettaja kolmen viikon aikana. Halusimme aineistokeruun to-
teuttajaksi lapsille tutun, muttei liian läheisen päiväkodin työntekijän. Työnteki-
jä ei ollut tutkimukseen osallistuneiden ryhmien lastentarhanopettaja, mutta oli
kaikille tutkimukseen osallistuneille lapsille tuttu. Mielestämme tutkimuksen
onnistumisen kannalta oli parempi, että lapset saavat osallistua tutkimukseen
mahdollisimman turvallisessa ympäristössä. Pidimme tärkeänä, että tutkimuk-
sen suorittaja ei olisi liian läheinen lapsille. Tutkimuksen suorittajan ollessa
liian läheinen lapsille valta-asetelmat ja miellyttämisen paine olisivat voimak-
kaammin vaarantaneet tutkimuksen luotettavuutta. Tuokiosarjan jaoimme si-

ten, että kunkin ryhmän kanssa toteutettiin yksi tutkimuksen pääteemoista eli jokaisen ryhmän kanssa toteutettiin kolme erillistä tuokiota.

Tuokiosarja sisälsi kolme pääteemaa; perustarpeet ja turvallisuus, sosiaaliset verkostot ja yksilö yhteisössään sekä minäkuva ja itsensä toteuttaminen. Jokainen teema sisälsi kolme erillistä tuokiota, joissa pääteema oli jaettu tuokioiden mukaisesti kolmeen alateemaan. Perustarpeet ja turvallisuus -teema (ks. liite 3) jaettiin unen, ruokailun ja ympäristön turvallisuuden teemoihin. Uni -tuokion tavoitteena oli selvittää millaisia hyvinvoinnin kannalta oleellisia merkityksiä ja kokemuksia lapset tuovat esiin nukkumistottumuksissaan. Ravinto -tuokiossa tavoitteena oli selvittää kuinka lapset syövät, kenen kanssa ja minkälaisia merkityksiä ja kokemuksia lapset nostavat esiin ruokailuun liittyvissä tilanteissa. Ympäristön turvallisuus -tuokion tavoitteena oli selvittää millaisia hyvinvoinnin kannalta oleellisia merkityksiä ja kokemuksia lapset nostavat esiin heidän luonnollisissa toimintaympäristöissään esimerkiksi kotona ja päiväkodissa.

Sosiaaliset verkostot -teema (ks. liite 4) jaettiin puolestaan sosiaaliseen verkostoon, unelmien verkostoon ja yksilö yhteisössään teemoihin. Sosiaalinen verkosto – tuokion tavoitteena oli kerätä tietoa lasten sosiaalisesta verkostosta ja hyvinvoinnin kannalta oleellisista merkityksistä verkoston suhteen. Unelmien verkosto -tuokiossa jatkettiin ensimmäisen tuokion aihetta. Tavoitteena oli tuoda esiin lasten toiveita sosiaalisen ympäristönsä rakentumisen suhteen. Toisin sanoen kokivatko lapset todelliset sosiaaliset suhteensa tyydyttävinä, jos eivät, miten haluaisivat sitä muuttaa. Kolmannessa yksilö yhteisössään -tuokiossa, tavoitteena oli selvittää lasten asemaa niissä sosiaalisissa konteksteissa missä he kulloinkin toimivat.

Kolmas teema oli minäkuva ja itsensä toteuttaminen (ks. liite 5). Tämä teema jaettiin minäkuvan, minun vahvuuteni ja itsensä toteuttamisen teemoihin. Minäkuva-tuokion tavoitteena oli selvittää lasten käsityksiä itsestään ja millaisena he itsensä kokevat. Minun vahvuuteni -teema jatkoi minäkuva teeman ai-

hetta tavoittelemalla niitä käsityksiä, miten lapset kokevat omat vahvuutensa ja millainen itsetunto heillä tällä hetkellä on. Kolmas teema, itsensä toteuttaminen, keskittyi harrastuksiin, harrastustoiveisiin ja itsensä toteuttamisen unelmiin. Tuokion tavoitteena oli selvittää mitä lapset harrastavat, mitä merkityksiä he sieltä nostavat, mitä he haluaisivat harrastaa ja mitä he toiveiden tasolla haluaisivat tehdä, jos he saisivat päättää.

Aineistonkeruu menetelminä käytimme kaikissa tuokiossa sadutusta ja piirtämistä. Virittäytymisen jälkeen lapset piirsivät aiheesta oman piirustuksen ja tämän jälkeen aikuinen keskusteli lasten kanssa heidän piirustuksistaan sadutus-menetelmää käyttämällä. Ainoastaan toisen teeman yksilö yhteisössään -tuokiossa käytettiin menetelmänä ryhmäsadutusta.

Sadutus-menetelmän kehittämisen on aloittanut Suomessa 1980-luvulla Monika Riihelä. Tuolloin Riihelä kokeili lapsen itsetunnon nostamisessa ja osaamisen esille saamisessa välineenä kerrontaa. Vuonna 1995 käynnistyi Stakesin (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen) Satukeikka-hanke. Satukeikka-hankkeen myötä sadutus-menetelmää alettiin soveltaa ja käyttää laajasti. Sadutus perustuu lapsen esille tuomaan tietoon siitä millainen lapsi on, kuinka aikuiset toimivat lasten kanssa ja keskenään, miten lapsi toimii ja mikä on lapsen osuus yhdessä tehdessä. Lapsi tulee sadutuksen kautta kuuluksi, kertoessaan juuri niitä asioita, joita hän kokee tarpeelliseksi kertoa. Sadutuksen ja kertomisen ero on siinä, että olennaista on yhdessä tekeminen. Sadutus on kohtaamisen, kuuntelun, osallisuuden, tiedon keräämisen, yhdessä tekemisen ja oman kulttuurin tuottamisen menetelmä. (Karlsson 2003, 100, 110, 114.)

Sadutuksesta on olemassa monenlaisia sovelluksia esimerkiksi perus- ja aihe-sadutus. Perussadutuksessa kertoja valitsee aiheen itse tai aihe on vapaa. Aihesadutuksessa aloitteen tekee kertoja. Hän tuo esiin sen mistä haluaa kertoa ja aiheen rajauksesta sovitaan yhdessä. Sadutusta voidaan tehdä yksitellen, kahden kesken tai ryhmissä. Ryhmäsadutus luo yhteisöllisyyttä, yhteen-

kuuluvuuden tunnetta ja yhdessä pohtimista. Tutkimuksissa neljän lapsen ryhmät on havaittu sopivan kokoisiksi ryhmiksi. Pienryhmissä lasten osallistuminen lisääntyy, lapset innostavat toisiaan ja keskusteluissa tule esille erilaisia näkökulmia. Sadutuksen jälkeen lapsi haluaa usein piirtää satuun liittyvän kuvan. Kuva voidaan myös piirtää ensin ja sen jälkeen saduttaa lapsen piirtämästä kuvasta. (Karlsson 2003, 69–71, 85, 114–115.) Sadutettaessa kertoja päättää mistä ja miten hän haluaa kertoa tai mitä hän haluaa jättää ja kertomatta. Tarina syntyy vuorovaikutuksessa saduttajan ja kertojan välillä, mutta saduttaja ei ohjaa, eikä ennakoi keskustelun kulkua. Valmista satua ei myöskään arvioida ja näin annetaan sadun kertojalle mahdollisuus kertoa aidosti omista kokemuksista ja ajatuksista. (Karlsson 2003, 30; Riihelä 2004, 189.) Saduttaja aloittaa sadutuksen: *Kerro satu (kertomus tai tarina), juuri sellainen kuin haluat. Minä kirjoitan sen muistiin sana sanalta, niin kuin sinä sen kerrot. Kun satu on valmis, minä luen sen sinulle, jotta voit korjata sitä, mikäli haluat.* (Riihelä 2004, 188.)

Saduttajan on oltava aidosti kiinnostunut kuulemaan mitä lapsi haluaa sadullaan kertoa. Aikuinen kirjoittaa lapsen sadun muistiin sana sanalta. Lapselle on tärkeää, että satu on hänen omansa ja juuri sellainen, kun hän on kertonut. Kun satu on valmis, aikuinen lukee sadun lapselle ja tämän jälkeen lapsi voi muuttaa halutessaan satua. Satu voidaan lukea myös paikalla olijoille, jos lapsi haluaa. Kun satu luetaan ääneen muille lapsille ja aikuinen näkee lasten reaktioita, saa aikuinen selville uusia ulottuvuuksia sadusta. (Karlsson 2003, 44, 50, 53–54, 62.)

Tutkimuksissa ja käytännössä on huomattu, että lapsilta kysyminen on haastavaa. Lapset ovat usein tottuneet tilanteisiin, joissa aikuinen kysyy kysymyksiä, joihin hän jo tietää vastaukset eli kysymykset ovat epäaitoja. Kasvatustilanteissa kysymyksillä pyritään usein saamaan lapsi toimimaan aikuisen haluamalla tavalla. Ruokailutilanteen päättyessä lapselta esimerkiksi kysytään: ”Miten sanotaan?” Todellisuudessa kiinnostuneita ei olla siitä mitä lapsi haluaa sanoa, vaan hänen odotetaan sanovan ”Kiitos”. Lapset ovat sosiaalisia ja haluavat osallistua keskusteluun toivotulla tavalla eli lapset miettivät millaista

vastausta aikuiset odottavat. Kysymiseen liittyy aina myös vallan käyttö. Kysyjä on aloitteen tekijä ja johdattelee kysymyksillä tilannetta. Lapsien tulisi antaa kysellä ja heille tulisi osoittaa, että heidän kysymyksilleen on tilaa ja heistä ollaan aidosti kiinnostuneita. Vuosina 1995–2000 toteutetussa Stakesin Satu-keikka-projektissa huomattiin, että aikuiset, jotka saduttivat lapsia säännöllisesti, alkoivat myös kuunnella lapsia tarkemmin. (Karlsson 2003, 34–36, 63.)

Sadutus-menetelmä on koettu helpoksi ja toimivaksi, kun halutaan kehittää osallistavaa toimintakulttuuria. Sadutuksen avulla lapset rohkaistuvat oma-aloitteisesti kertomaan ajatuksiaan ja ilmaisemaan itseään. Lapset myös oppivat vaatimaan, että heitä kuunnellaan. Sadutus kannustaa lapsia mielikuvituksen käyttöön, monipuoliseen ilmaisuun, aktiivisuuteen, aloitteellisuuteen, laajentaa sanavarastoa, rohkaisee kommunikaatioon, kerrontaan, toisten arvostamiseen ja eri näkökumien huomioon ottamiseen. (Karlsson 2003, 41- 42.)

Piirtäminen on myös lapselle hyvin ominainen tapa toimia ja ilmaista itseään. Näin ollen se mielestämme soveltui hyvin myös tutkimuksemme toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi. Lapsi tuo kuvissaan esiin tunteitaan, kokemuksiaan ja arvostuksiaan. Piirtäminen on erilaista eri ikävaiheissa ja oppimisen ja kehittymisen myötä kuvat muuttuvat. Lasten piirtämistä kuvista aukeaa aikuisille mielenkiintoinen maailma, jossa voi nähdä lapsen tunteita, ajatuksia, kiinnostuksen kohteita, mielikuvitusta ja muistoja. Piirustuksia käytetäänkin usealla eri tavalla antamaan tietoa esimerkiksi lapsen kehityksestä. Tarkastelemalla lapsen piirtämiä kuvia voidaan saada tietoa esimerkiksi lapsen tasapainoisuudesta, tunne-elämästä, suhteesta ympäristöön ja persoonallisuudesta. Kun tulkitaan lasten piirtämiä kuvia, on tiedettävä myös konteksti, jossa lapsia on kuvan piirtänyt. Kuvan tulkitsijan on siis oltava tietoinen ja tutustuttava siihen todellisuuteen, jossa lapsi elää. Jos lasta pyydetään kertomaan kuvasta, voi tulkinta kuvasta muuttua. (Hakkola, Laitinen & Ovaska-Airasmaa 1991, 16–17.)

Lasten piirtämissä kuvissa näkyvien kokoerojen tulkitaan usein tarkoittavan ar-
voperspektiiviä. Lapsen piirtäessä esimerkiksi kuvaa perheenjäsenistä piirtä-
misjärjestyksellä voi olla olennaisempi merkitys perheenjäsenen kokoon kuin
lapsen suhteella. Piirtäessään lapsi ei suunnittele kuvakokonaisuutta, vaan
paperille piirrettävät asiat suhteutetaan jäljellä olevaan tilaan. Piirtämisjärjes-
tys voi johtua eri asioista esimerkiksi piirtämistä edeltäneestä tilanteesta.
Myös kuvan värien käyttö voi olla sattumanvaraista. Lapsi saattaa valita värin
esimerkiksi sen perusteella, että väri on lähellä häntä. Lapsi ei myöskään ole
ehkä tietoinen ilmaisumahdollisuuksista, joita eri värit tarjoavat. Aluksi lapsi
piirtää toisistaan irrallisia hahmoja, mutta kehittyessään hän alkaa kuvata
myös keskinäisiä yhteyksiä. (Hakkola ym. 1991, 18, 25.)

7.3 Aineiston analysointi

Aineiston analyysitavat voidaan karkeasti jakaa selittämiseen pyrkiviin ja ym-
märtämiseen pyrkiviin tapoihin. Selittämiseen pyrkivässä analyysissa keskity-
tään usein tilastolliseen analyysiin ja päätelmien tekemiseen. Ymmärtämiseen
pyrkivässä analyysissa käytetään puolestaan laadullista analyysia ja päätel-
miä tekotapaa. Olennaista analyysitavan valitsemisessa on se, että se par-
haalla mahdollisella tavalla auttaa löytämään vastauksia kyseiseen ongel-
maan tai tutkimustehtävään. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 224.) Laa-
dullisen tutkimuksen hyvin perinteisenä ja yleisenä analyysimenetelmänä on
sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi kattaa hyvin monenlaisia analyysitapoja, jo-
ten se voidaan nähdä myös muiden kuin laadullisten tutkimusten analyysita-
pana. Laadullinen aineisto sisällönanalyysissa voidaan esimerkiksi koodata,
litteroida, luokitella, teemoitella tai tyypitellä. Lisäksi analyysin muotoina käyte-
tään induktiivista, yksittäisestä yleiseen suuntautuvaa, deduktiivista, yleisestä
yksittäiseen suuntautuvaa analyysia tai abduktiivista analyysia, parhaaseen
ymmärrykseen tavoittelevaa päättelyä, jossa tieteellistä päättelyä ja havainto-
jen muodostamista ohjaa tietty määritelty johtoajatus, niin sanottu punainen
lanka. Edellä mainittujen päättelytapojen lisäksi analyysitapaa on mahdollista
lähestyä myös aineistolähtöisen, teoriasidonnaisen tai teorialähtöisen analyysi

kautta, joka huomioi paremmin analyysia ohjaavia tekijöitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–95.)

Valitsimme analyysi tavaksi teoriasidonnaisen eli teoriaohjaavan ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin synteessin. Mielestämme kyseinen analysointitapa soveltui parhaiten tutkimukseemme, koska tutkimus perustui etukäteen määritellylle teoreettiselle lähestymistavalle, josta johdimme aineiston keruu teema-alueet. Sen lisäksi halusimme kuitenkin kunnioittaa lasten tuomia mielipiteitä ja olimme avoimia myös aineistossa vapaasti esiin nouseville merkityksille. Ainoat rajat tutkimusaineiston analyysille loi siis hyvinvoinnin teema, jota analysoitiin siis teoriasidonnaisesti ja aineistolähtöisesti.

Teoriaohjaavassa analyysitavassa etukäteen muodostettu teoria toimii analysoinnin tukena. Teoriaohjaavassa analyysissa ei ole tarkoitus testata analyysin pohjalle rakennettua teoriaa, vaan pikemminkin luoda uusia merkityksiä tietyn teorian näkökulmasta. Teoriaohjaavaa analyysia ohjaa usein juuri abduktiivinen päättelyn logiikka. Tässä ajattelu- ja päättelyprosessissa viedään aineisto ja valmiit teoriat tai mallit lähelle toisiaan. Näitä luovasti yhdistelemällä pyritään saamaan vastauksia tutkimuksen tehtäviin. Tutkimuksen aineisto kuvailee ilmiötä, jota tutkitaan, mutta analyysilla pyritään rakentamaan sanallinen ja selkeä käsitys tutkittavasta ilmiöstä. Sisällön analysoimisella pyritään tiivistämään ja selkiyttämään aineistoa. Analyysin tarkoitus on tällöin myös informaatioarvon lisääminen. Selkeän ja informatiivisen aineiston kautta on paremmat mahdollisuudet luoda ymmärrettäviä ja luotettavia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97, 108.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi koostuu perinteisesti kolmesta vaiheesta: aineiston pelkistämisestä (redusointi), aineiston ryhmittelystä (klusterointi) sekä teoreettisten käsitteiden luomisesta (abstrahointi). Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa pelkistämisen ja uudelleen ryhmittelyn avulla pyritään jäsentämään ja selkiyttämään saatua tietoa niin, että luokittelun tai ryhmittelyn avulla päästään muodostamaan tulosten kannalta oleellisia teoreettisia käsitteitä

ja ilmiöitä. Aineistolähtöisessä sisällönanalysissa on myös olennaista se, että siinä pyritään ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan koko analyysiprosessin aikana. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–113.)

Aineistoa kertyi yhteensä 104 piirustusta ja niihin liittyvää lyhyttä sadutuksella kerättyä selitystä. Aluksi katselimme lasten piirtämät kuvat läpi muutamia kertoja yleiskuvan luomiseksi ja samalla luimme, mitä aineistonkeruun toteuttaja oli piirustuksien yhteyteen kirjoittanut. Sen jälkeen litteroimme eli kirjoitimme puhtaaksi saamamme sadutusmateriaalin, numeroiden jokaisen yksittäisen kommentin. Numeroimme samalla periaatteella myös piirustukset. Tämä tapa osoittautui hyväksi sen vuoksi, että pystyimme paremmin analysoimaan sadutusmateriaalissa ilmenneitä yhteyksiä ja numeroinnin ansioista emme menettäneet tekstin yhteyttä piirustuksiin. Analysoimme aineistoa siis sadutusmateriaalin ja piirustusten yhteisenä kokonaisuutena. Pidättäydyimme analyysissamme tuokiosarjan mukaisessa teemoittelussa, kuljettaen sitä jatkuvasti mukana analysoinnin eri vaiheissa. Analyysissamme annoimme kuitenkin tilaa myös jaottelusta poikkeavalle tiedonmuodostamiselle, joten analysoimme aineistoa kahdesta isommasta ulottuvuudesta käsin. Näin ollen annoimme uusien merkitysten nostamiselle enemmän tilaa. Ohjaavan teorian merkitys puolestaan korostui muun muassa siinä, että halusimme keskittyä nimenomaan lasten hyvinvoinnin kannalta merkityksellisiin tuloksiin ja tulkintoihin. Näitä pyrimme muodostamaan niin, että ne olisivat mahdollisimman informatiivisia ja merkityksellisiä Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman kannalta.

7.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa eettisyyden ja luotettavuuden edellytykset syntyvät osaltaan tutkimusprosessin kuvauksesta ja sen eri osa-alueiden perusteluista, mutta mielestämme on tärkeää syventyä eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmiin myös omana alueenaan. Tutkimuksen eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta lapsitutkimuksessa on tiettyjä erityiskysymyksiä, joita tar-

kastelemme oman tutkimuksemme näkökulmasta seuraavaksi.

Eettisyys lapsitutkimuksessa

Vaikka meidän tulee varoa vahvistamasta liikaa aikuisten ja lasten eroavaisuuksia tutkimuskohteena, on lasten ja aikuisten tutkimisessa kuitenkin eroavaisuuksia. Nämä on eettisyyden nimissä erittäin tärkeä ottaa huomioon tutkimusta tehdessä. Kyvykkyyks on varmasti yksi merkittävimmistä eroista lasten ja aikuisten välillä. Lapsilla ja aikuisilla on hyvin erilaiset taidot esimerkiksi kielellisen ilmaisun ja abstraktin ajattelun suhteen ja tämä tulee ottaa huomioon. Käytännössä tämä tarkoittaa aikuisten vastuuta toteuttaa lasten kokemuksia kartoittavat tutkimukset lasten kykyjen tasolla. Toinen merkittävä seikka on valta. Aikuiset hallitsevat lasten elämää hyvin voimakkaasti, mikä vaikuttaa myös tutkimuksen toteuttamiseen. Aikuiset ovat auktoriteetteja suhteessa lapsiin. Tämä aiheuttaa muun muassa sen, että lapsilla kynnys ilmaista todellisia tunteuksiaan ja mielipiteitään on korkea, koska he saattavat pelätä vastauksensa hyväksyttävyyttä. Tällä hetkellä lapset eivät ole vielä tottuneet siihen, että heidän mielipiteitään todella kysytään. Tämä saattaa aiheuttaa epävarmuutta ja heikentää sitä kautta vastausten autenttisuutta. Tällainen näkökulma korostaa erityisesti lasten osallisuuden vapaaehtoisuuden ulottuvuutta tutkimukseen osallistumisessa. Lasta ei pidä missään nimessä painostaa, vaan hänellä tulee olla vapaus valita osallistumisestaan ja heille pitää selvittää tarkasti mistä on kyse. (Greene & Hogan 2006, 61–69.)

Lapset ovat kaikki erilaisia omine kokemuksineen ja käsityksineen, joten liian röyhkeää luokittelua lasten suhteen on syytä välttää. Tämä johdattaa taas eettisesti merkittävään ulottuvuuteen tutkimuksen luvallisuudesta. Ei riitä, että lupa tutkimuksen toteuttamiseen on kunnalta, toimintayksiköltä ja vanhemmilta vain osallisuuden periaatteen mukaisesti lupa täytyy kysyä myös lapsilta. Lapsitutkimuksessa lasten henkinen ja fyysinen turvallisuus on otettava huomioon. Tutkimus ei saa aiheuttaa lapselle henkisiä tai fyysisiä vammoja, se tulee aina varmistaa. Lapsien houkuttelu mukaan tutkimukseen lahjoilla tai palkkioilla on myös kyseenalaista, koska silloin voidaan miettiä onko kyse jo lah-

jonnasta tai jopa manipuloinnista, mikä loukkaa törkeästi niin tutkimuksen eettisiä periaatteita kuin etenkin lasten oikeuksia. Yksityisyyden suoja ja luottamuksellisuus korostuu lapsitutkimuksessa. Lasten henkilöllisyys ei saa tulla ilmi tutkimuksen raportoinnissa ja anonymiteettia on suojeltava. Alkuperäiseen aineistoon on oikeus ainoastaan etukäteen tarkasti nimetyillä henkilöillä eli yleensä tutkijoilla. Tietoa ei saa levittää muissa kuin tutkimuksen tulosten esittelyn puitteissa. (Greene & Hogan 2006, 70–77.)

Lasten oikeudet lapsitutkimuksessa voidaan esittää esimerkiksi Greene ja Hoganin (2006, 80–81) tekemän jaottelun mukaan:

- Tutkimuksen tarkoitus tulisi aina tavoitella lasten etua ja parempaa hyvinvointia joko suoraan tai välillisesti
- Käytettävät metodit tulee suunnitella niin, että ne eivät aiheuta lapsille stressiä, muita henkisiä tai fyysisiä vaurioita
- Aina, kun mahdollista tulisi lasten kokemus osallisuudesta olla positiivinen kokemus
- Lasten tulisi aina saada itse päättää osallistumisestaan ja heillä tulisi olla mahdollisuus keskeyttää osallistuminen halutessaan.

Edellä mainittujen eettisten näkökulmien mukaan olemme varsin tyytyväisiä omaan tutkimusprosessiimme. Tutkimuksen tavoite oli nimenomaan vahvistaa lasten oikeuksien toteutumista käytännössä, suunnittelussa ja etenkin tulevaisuudessa, johon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmalla pyritään vaikuttamaan lasten edun ja lasten hyvinvoinnin paranemiseen. Tutkimuksen toteutuksessa ja siinä käytetyissä menetelmissä korostettiin lapsilähtöisyyttä, osallisuutta ja osallistumisen vapautta. Tutkimuksen elämäspedagoginen näkökulma niin ikään vahvasti lasten valtaa ja kykyä toimia omilla ehdoillaan tutkimustilanteessa. Aineistonkeruun tuokiosuunnitelmissa oli myös jokaisen tuokion jälkeen kirjoitettava palauteosio. Palauteosioon aineistonkerääjä kokosi ja kirjasi lasten mielipiteitä itse tuokiosta ja millaisena lapset sen kokivat. Tästä saadun palautteen perusteella voidaan todeta, että tutkimus oli lapsille hyvin

mieluisa ja mielenkiintoinen kokemus. Tutkimuksessamme lasten anonymiteettiä on suojeltu hyvin tarkasti. Anonymiteetin vakuuttavuutta tutkimuksessamme lisää se, ettemme ole tavanneet tutkittavia lapsia, emmekä ole keränneet heiltä henkilötietoja. Lasten piirustuksiin kirjattiin ylös ainoastaan lapsen sukupuoli ja ikä. Käsittelemme tutkimusaineistoa ainoastaan henkilökohtaisten tunnuksien takana olevilla tietokoneilla. Säilytimme piirustukset ja sadut tarkasti niin, että pääsy niihin on vain meillä, jotka analysoimme sitä. Lisäksi emme välitä aineistomateriaalia verkossa.

Vallan suhteen on kuitenkin tuotava esiin tutkimuksen suorittaminen suhteessa toimintaympäristöön. Toteutimme tutkimuksen lasten arjessa ja heidän luonnollisessa toimintaympäristössään, päiväkodissa. Luonnollinen ja tuttu ympäristö sekä tutut ja turvalliset aikuiset vahvistavat lasten turvallisuuden tunnetta ja rohkeutta osallistua. Kuitenkin, kuten luvun alussa viittasimme, lasten päiväkodista tutun lastentarhanopettajan toteuttaessa tutkimusta pohdinta näkyy hyvin kaksijakoisena. Toisaalta voidaan ajatella, että turvallisen ja tutun aikuisen kanssa lapset ovat rohkeita, ennakkoluulottomia ja rehellisiä ilmaissussaan. Toisaalta lastentarhanopettajan ja lasten välinen suhde on kuitenkin myös valtasuhde, jossa lastentarhanopettaja on auktoriteetti ja voi vaikuttaa lasten vastauksiin. Lapset voivat olla tutulle lastentarhanopettajalleen uskollisia ja kuuliaisia, eivätkä näin ollen välttämättä halua tuo esiin todellisia mielipiteitään päiväkotiympäristön kokemuksista.

Luotettavuus

Käsittelimme tutkimuksemme luotettavuutta jo osin edellisessä luvussa muun muassa vallan näkökulmasta. Eettisten periaatteiden mukaisesti on tärkeää, että syvennymme luotettavuuden näkökulmaan vielä hieman syvemmin. Etenkin laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden tarkastelussa nostetaan esiin totuus ja objektiivisuus. Totuutta voidaan tarkastella esimerkiksi korrespondenssiteorian, koherenssiteorian, pragmaattisen totuusteorian ja konsensuksen näkökulmasta. Korrespondenssiteoriassa väite nähdään totena vain silloin, jos se vastaa todellisuutta. Koherenssiteoriassa väite on totta silloin, kun

se asettuu johdonmukaisesti jo todeksi todetun tiedon kanssa. Pragmaattisessa lähestymistavassa väite on totta silloin, jos se on toimiva ja hyödyllinen. Konsensuksen näkökulmasta painotetaan sitä, että totuus voidaan luoda yhdessä hyvässä yhteisymmärryksessä. Laadullisessa tutkimuksessa irrottaudutaan yleensä korrespondenssin näkökulmasta ja painotetaan totuuden konsensuksen, pragmaattisen totuuden ja koherenssin näkökulmia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134–135.) Mielestämme omat tutkimustuloksemme ja johtopäätöksemme asettuvat kohtuullisen hyvin ja johdonmukaisesti suhteessa aikaisempaan tietoon ja koemme, että saadut tulokset ja johtopäätökset todistavat hyödyllisyytensä vahvistamalla aikaisempia käsityksiä lasten hyvinvoinnista ja tämän hetken tarpeista. Konsensuksen näkökulma tutkimuksessamme on sen sijaan puutteellinen sen vuoksi, että emme olleet yhdessä luomassa niin sanottua totuutta lasten kanssa, vaan osallistuimme siihen välillisesti vasta toisena kätenä.

Tutkimuksemme luotettavuudelle asettaakin haasteita lapsitutkimuksen erityisyyden lisäksi muun muassa se, että olimme etäällä varsinaisesta aineistokeruun toteutuksesta. Aineistomme perustuu näin ollen niin sanottuun toisen käden tietoon ja tämä tulee ottaa huomioon analysoitaessa aineistoa. Ihmisten kokemuksia ja mielipiteitä selvitettäessä, etenkin lapsilta, vaikuttaa vahvasti aineistokeruun toteuttavan henkilön oma suhde tutkittaviin, käsitys tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteesta sekä oma tulkinta lasten kertomuksista. Tutkimme tällöin jo kertaalleen tulkittua tietoa. Puhtaasti objektiivista tietoa tuskin voidaan koskaan saada, varsinkaan ihmistieteiden alueella. Tutkimustilanteessa vaikuttavat aina tutkijan ja tutkittavan välinen suhde sekä tutkijan käsitykset, tiedot ja taidot. Tällöin voidaan puhua tutkimuksen puolueettomuudesta. Millä tavoin tutkija kykenee vastaanottamaan ja ymmärtämään saadun tiedon puhtaasti tiedonantajan näkökulmasta vai tarkasteleeko hän sitä omien käsitystensä ja kokemustensa kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135–136.)

Luotettavuutta tarkastellaan perinteisesti validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Validiudella arvioidaan sitä, miten tutkimuksessa saatu tieto vastaa tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävien mukaista tavoitetta. Reliabiliteetilla arvioidaan tutkimuksen toistettavuutta, miten hyvin tutkimus on toistettavissa uudelleen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231–232.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden tarkastelussa validiuden ja reliabiliteetin käyttöä on kuitenkin kritisoitu sen vuoksi, että ne ovat lähtökohtaisesti kehitetty määrällisen tutkimuksen ympärille ja ne on suunniteltu vastaamaan määrällisen tutkimuksen tarpeisiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136). Omassa tutkimuksessamme olemme lähteneet yksilön ainutlaatuisesti tavasta kokea maailmaansa. Olemme samalla lähteneet siitä oletuksesta, että ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset ja sitä kautta myös tulkinnat ovat ainutlaatuisia, jolloin perinteiset luotettavuuden tarkasteluun käytetyt keinot ovat hieman kyseenalaisia (Hirsjärvi & muut 2009, 232).

On kuitenkin todettava, että validiuden näkökulmasta tavoitimme mielestämme varsin hyvin lasten kokemusmaailman ja aineistonkeruusta saadun palautteen perusteella lapset ymmärsivät hyvin tuokioiden aiheet ja käsittelivät niitä innokkaasti. Mikäli toteuttaisimme tutkimuksen uudestaan, miettisimme seuraavalla kerralla vielä hieman tarkemmin sitä, millä tavalla tiettyä aihetta lasten näkökulmasta on helpoin ja ymmärrettävin lähestyä. Tässä tutkimuksessa yhtä tuokiota lukuun ottamatta tuokioiden teemat käsiteltiin sekä piirtäen että keskustellen. Aineistokeruusta saatujen kokemusten perusteella osa aiheista oli kuitenkin helpompia käsitellä sadutuksen avulla ja toisen piirtäen. Tämän perusteella tuokiossa menetelmän painotukset olisivat voineet vaihdella enemmän. Eettisen ja luotettavan tutkimuksen näkökulmasta olemme kuitenkin kokonaisuuteen tyytyväisiä ja toteutimme mielestämme eettisesti kestävän ja luotettavan tutkimuksen.

8 LAPSET KERTOVAT

Tutkimustehtävänä oli selvittää alle kouluikäisten lasten kokemuksia hyvinvoinnista, edistäen samalla heidän osallisuuttaan yhteiskunnallisina toimijoina. Tarkasteltavina hyvinvointiin vaikuttavina teemoina olivat perustarpeet ja ympäristön turvallisuus, sosiaalinen verkosto ja yksilö suhde sosiaaliseen verkostonsa sekä minäkuva ja itsensä toteuttaminen. Tarkastelemme tässä luvussa saatuja tuloksia aineistonkeruussa käytetyn teemajaottelun mukaisesti.

8.1 Perustarpeet ja ympäristön turvallisuus

Ruokailu

Ruokailun teemassa tarkoituksena oli piirtää ja pohtia lasten ruokailutottumuksista ja ruokailutilanteisiin liittyvistä kokemuksista. Kokonaisuutena tutkimuksessa nousi esiin hyvin positiivinen kuva lasten ruokailutottumuksista ja ruokailutilanteisiin liittyvistä kokemuksista. Lähes poikkeuksetta lapset söivät säännöllisesti aamupalan, lounaan, välipalan, päivällisen ja iltapalan. Lisäksi esimerkiksi lempiruokat mainittiin hyvin monipuolisina ja perinteisinä ruokina. Etenkin päiväkodin ruoan kerrottiin oleva hyvää. Syömisen kerrottiin olevan mukavaa ja siitä tuli hyvä mieli.

*”...Syödään monenlaisia ruokia. Päiväkodissa on hyvää ruokaa...”
(Tyttö 6 v.)*

”...Minä olen välipalalla syömässä. Hedelmäsoppaa ja kaakaota. (Päiväkodin työntekijä) on laittanut välipalan, tulee hyvä mieli...” (Tyttö 5 v.)

Hyvän mielen kokemukset mainittiin kaikissa niissä yhteyksissä, kun koko perhe oli ollut yhdessä ruokailemassa. Yhtään mainintaa tai viitteitä ei ollut tilan-

teista, joissa lapsi olisi syönyt yksin, lapsi olisi ollut nälkäinen tai että lapsi olisi kokenut ruokailutilanteet epämiellyttävinä. Sen sijaan päiväkodin ruokailutilanteissa nostettiin esiin lasten ja aikuisten erillisyys. Kaksi lasta toi esiin, kuinka aikuiset ja lapset syövät omissa pöydissään.

”...Välipalalla on mansikkapuuroa. Aikuiset ja lapset syövät. (päiväkodin työntekijä) on laittanut välipalan...” (Tyttö 5v.)

Toinen suurempi teema ruokailutilanteisiin liittyen oli ruokailutilanteiden sosiaalinen ulottuvuus. Neljä lasta toi esiin seurustelun mahdollisuuden ruokailutilanteissa. Päiväkoti kokemuksissa korostui hieman enemmän hyvät ruokailutavat, kuten hiljaisuus ja rauhallisuus. Kodin ruokailutilanteissa nostettiin voimakkaasti esille sitä, kuinka ruokailutilanteissa voidaan jutella. Keskustelun sisältöinä mainittiin aina lasten maailmasta nousevia aiheita. Keskusteltiin esimerkiksi prinsessoista. Sosiaalisen ulottuvuuden näkökulmasta yhdessäolo ja keskusteleminen näyttäytyivät tärkeänä ruokailuun liittyvinä ominaisuuksina.

”...Syömässä on minä, isi, äiti, sisko ja vauva. Pöydässä me voidaan puhua jotakin...” (Poika 4v.)

KUVA 1. Perheen yhteinen ruokailuhetki. (Poika 4v.)

Uni

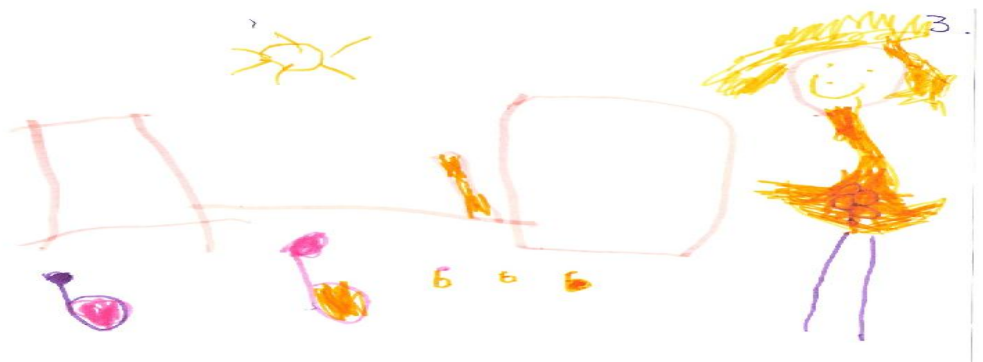
Unen teemassa oli tarkoitus piirtää ja pohtia lasten unitottumuksista. Tässä teemassa pohdittiin esimerkiksi nukkuvatko lapset hyvin ja tarpeeksi, ovatko he väsyneitä, pelottaako heitä, millaisia rutiineja tai nukkumistottumuksia lapsilla on. Pelkoja tai painajaisia ei lasten kertomuksissa mainittu lainkaan. Lapset kertoivat (5/12) heräilevänsä yöllä ja siirtyvänsä yleensä vanhempien viereen nukkumaan.

*”...Nukun omassa huoneessa, mutta menen yöllä isin ja äitin viereen...”
(Poika 4v.)*

Suurin osa lapsista nukkui omassa huoneessa yksin tai yhdessä sisarusten kanssa. Turvallisuuden tunnetta näyttivät luovan erityisesti kokemus aikuisen läsnä olost, vaikkei nukuttu samassa sängyssä tai huoneessa. Aikuinen oli tavoitettavissa tarpeen vaatiessa. Aamuväsymys nousi kuitenkin hyvin voimakkaasti esiin useissa tarinoissa. Yleisesti ottaen lapset kertoivat nukkuvansa hyvin, mutta osa lapsista (4/12) kertoi olevansa aamuisin hyvin väsyneitä, kun pitäisi herätä.

”...Äiti herättää aamulla ja se on tosi tylsää kun pitää koko ajan herättää...” (Tyttö 5v.)

*”...Äiti herättää minut aamulla ja minä haluaisin jatkaa nukkumista...”
(Tyttö 3v.)*

KUVA 2. Äiti ja aamu. (Tyttö 4v.)

Myös unen kohdalla sosiaalinen ulottuvuus näytteli hyvin merkittävää roolia nukkumistottumusten suhteen. Lähes kaikille lapsille luettiin iltasatu vanhemman tai sisaruksen lukemana. Iltasadun lukeminen ja myös laulaminen koettiin tärkeinä rutiineina nukkumaan mentäessä. Tämän merkitystä korosti myös se, että ainoassa lapsen tarinassa, jossa yhteistä nukkumaanmeno rutiinia, iltasatua, ei ollut, sitä toivottiin.

”...Minulle luetaan iltasatu. Sen lukee äiti. Äiti antaa halisuukon ja peittelee minut...” (Tyttö 5v.)

”...Nukkuu veljen kanssa samassa huoneessa, Iltasatu luetaan. Nukkuu hyvin...” (Tyttö 4v.)

Ympäristön turvallisuus

Ympäristön turvallisuus teeman tarkoituksen oli piirtää ja pohtia omia kokemuksiaan omissa lähiympäristöissä, kuten kotona ja päiväkodissa. Tuokiossa pohdittiin muun muassa sitä keiden kanssa lapset viettävät aikaansa eri tilanteissa ja mitä lapset tekevät. Tärkeä pohdinnan aihe oli myös se, miten oma turvallisuuden tunne koettiin näissä eri toimintaympäristöissä. Pohdinnat keskittyivät valtaosin kotiin tai muihin läheisverkoston ympäristöihin, ei niinkään päiväkotiin ja harrastusympäristöihin. Ympäristön turvallisuus teemassa korostuivat erityisesti aikuisten läsnäolon merkitys turvallisuuden tunteelle ja leikkimisen määrä verrattuna esimerkiksi median käyttöön. Kun lapset mainitsivat yhdessäolon aikuisen, esimerkiksi vanhemman tai isovanhemman, kanssa, mainitsivat he samalla myös tunteen turvallisuudesta ja pelottomuudesta. Ainoastaan yhdessä vastauksessa ilmaistiin samanaikaisesti yksin ulkona leikkiminen ja tunne turvallisuudesta.

”...Auringot on mukavia. Kun on aikuisen kanssa ei niin pelota...” (Tyttö 4v.)

”...Minä olen mummolassa... ..Minulla on turvallinen olo...” (Tyttö 5v.)

KUVA 3. Yhdessä mummon kanssa. (Tyttö 5v.)

Kun aikuista ei ollut lähellä, se selvästi aiheutti turvattomuuden tunnetta ja hämmennystä. Yhdessä vastauksessa lapsi toi esiin hämmentyneen olonsa, kun äidillä oli paha olo ja häntä itketti. Pelon kokemukset liittyivät hyvin usein yksin olemiseen. Pelottavat asiat olivat hyvin erilaisia. Pelko saattoi herättää ulkona riehuva myrsky, pimeys, pelottavat leikit tai esimerkiksi äidin huoneen ovi. Toiminta mainituissa ympäristöissä painottui hyvin paljon aktiiviseen leikkimiseen kavereiden tai sisarusten kanssa. Medioiden käyttöä, kuten konsolipelaamista tai television katsomista tuotiin esiin kahdessa (2/12) tarinassa ja piirustuksessa. Mikäli television katsominen tai pelien pelaaminen mainittiin, kerrottiin sen tapahtuvan sisarusten tai aikuisten seurassa. Kun tarkasteltiin mainintoja turvallisuudesta ja turvattomuudesta, ilmaisut olivat määrällisesti hyvin tasavertaisia.

”...Kotona on ihanaa leikkiä pikkusiskon kanssa. Luetaan kirjoja ja pelataan pelejä...” (Tyttö 4v.)

*”...Salama pelottaa. Siitä kuuluu kova ääni. Olen yksin ulkona...”
(Tyttö 6v.)*

”...Hirviö tulee lähelle. Lähellä ei oo aikuista...” (Tyttö 4v.)

8.2 Sosiaalinen verkosto ja yksilön suhde sosiaaliseen verkostoon

Sosiaalinen verkosto

Sosiaalisen verkoston ja unelmien verkoston teemoissa tarkoituksena oli piirtämällä ja pohtimalla tarkastella lasten sosiaalisia verkostoja, niiden laatua ja sitä mitä lapset rakenteellisesti kaipaivat omalta sosiaaliselta verkostoltaan. Rakenteellisuudessa tarkoitetaan tässä kohden esimerkiksi sitä, kaipaivatko lapset lisää ystäviä tai läheisiä ihmisiä omaan sosiaaliseen verkostoonsa. Positiivinen tulos tutkimuksessa oli, että lasten omien kokemusten mukaan he eivät näyttäisi jäävän kovin yksin ja heidän sosiaaliset verkostonsa olivat kohtuullisen runsaita ja monipuolisia. Lähes kaikissa vastauksissa perheeseen kuuluivat isä ja äiti sekä keskimäärin kaksi sisarusta. Tärkeitä sukulaisia verkostokartassa ilmeni keskimäärin kahdesta kolmeen ja yleensä he olivat isovanhemmat tai serkut. Tärkeitä ystäviä verkostokarttaan piirrettiin keskimäärin myös kahdesta kolmeen. Mukavia ja tärkeitä naapureita verkostokartoissa oli yleensä kaksi. Sosiaalinen verkosto rakennettiin poikkeuksetta perheen, sukulaisten, ystävien ja naapureiden kokonaisuudeksi. Mielenkiintoinen tulos verkostokartassa oli kaikkien neljän osa-alueen merkitys lapselle. Luetellut neljä sosiaalisen verkosto ryhmää koettiin kaikki tärkeinä lapsen omassa elämässä. Toinen mielenkiintoinen huomio tuloksia tarkasteltaessa oli, että ne sisarukset, joita sillä hetkellä pidettiin inhottavia, ärsyttävinä tai kiusaajina, heitä ei piirretty kuvaan lainkaan.

Toiveet keskittyivät voimakkaimmin perheen yhtenäisyyteen ja lähiympäristön sosiaalisiin suhteisiin. Lapset olivat onnellisia siitä, jos naapurit olivat pitkäaikaisia ja tuttuja ja naapurissa oli lapsia. Pois muuttaneita naapureita toivottiin takaisin. Mikäli lähiympäristössä ei ollut lapsia, heitä toivottiin. Jos perheen vanhemmat olivat eronneet, lapsi toivoi, että kaikki asuisivat yhdessä. Jos sisarukset asuivat avioeron jälkeen eri vanhempien luona, toivottiin sisaruksia asumaan samaan kotiin. Tärkeimpien kavereiden toivottiin asuvat naapurissa, lähellä omaa kotia.

”...Toivoisin, että koko perhe ja eläimet asuisivat samassa talossa. Nyt isä asuu muualla. Haluaisin, että siskotkin asuisi..” (Poika 7v.)

”...Toivoisin, että voisin hoitokaverin kanssa leikkiä illallakin. Myös kaverin kanssa olis kiva leikkiä illalla. Sukulaiset ovat nyt ihan hyvät. Kiva, että on paljon naapureita...” (Poika 7v.)

”...Toivon, että naapurissa olisi lapsia...” (Poika 7v.)

”...Unelmaperheessä ei ole pikkusiskoja...” (Poika 7v.)

KUVA 4. Sosiaalinen verkostoni (Poika 7v.)

Yksilö suhteessa sosiaaliseen verkostoonsa

Yksilö suhteessa sosiaaliseen verkostoonsa - teemassa oli tarkoituksena pohdita kokemuksia omasta asemasta yhteisössä, erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Tuokiossa pohdittiin muun muassa onko aikuisilla riittävästi aikaa, kuunnellaanko lasta ja onko lasta kiusattu. Päällimmäisiksi tuloksiksi nousivat aikuisten kiireestä johtuva ajan puute lasten kanssa olemiseen, kiusaaminen ja kuuntelemattomuus. Lasten kokemusten mukaan vanhemmat olivat paljon töissä, olivat kiireisiä ja kotona ollessaan vanhemmat olivat väsyneitä tai tekevässä kotitöitä ja heillä ei tahtonut olla aikaa lapsille.

”...Äiti ja isi ei osaa tehdä mun kanssa mitään...”

”...Äiti ei kerkee tehdä melkein ikinä mun kanssa mitään, eikä isä...”

Kiusaaminen mainittiin useissa vastauksessa (10/29). Kiusaamista tapahtui niin sisarusten kuin päiväkotilasten toimesta. Kiusaaminen koettiin inhottavana ja häiritsevänä. Fyysisestä kiusaamisesta mainittiin yhdessä kertomuksessa, kuten myös kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen. Kiusattu mainitsi kiusaavansa myös itse kaverin kanssa.

”...Isoveli aina kiusaa ja näyttää muille kieltä. Kaverin kanssakin joskus kiusataan toisia...”

”...Joskus kaverit kiusaa. Hoidossa häiritään leikkiä ja kiusataan...”

”...Joskus mua kiusataan tönimällä. Mä en kerro sitä kenellekään. En tiiä miks en halua kertoa aikuisille...”

Kuuntelemisen suhteen päiväkodin aikuiset kuuntelevat lapsia, mutta vastausten mukaan hoitokavereiden kesken on hankalaa saada oma äänensä kuuluviin. Kotona kuunteleminen liittyi vanhempien väsymykseen. Vanhemmat kuuntelivat, mutta vanhempien ollessa väsyneitä, he eivät jaksaneet kuunnella lapsia. Kuuntelemattomuus koettiin myös kiusaamisena.

”...Päiväkodissa aikuiset kuuntelee...”

”...Minusta se on kiusaamista, kun ei kuunnella...”

”...Välillä minua kuunnellaan....”

8.3 Minäkuva ja itsensä toteuttaminen

Minäkuva ja vahvuudet

Minäkuva ja minun vahvuuteni -teemoissa tarkoituksena oli piirtämällä ja pohdimalla miettiä omaa käsitystä itsestään. Tarkoituksena oli hahmotella lasten itsetuntoa ja minäkuvaa. Lapset pohtivat millaisia he ovat ja missä he ovat hyviä. Tärkeimpänä tuloksena tässä teemassa nousi esiin lasten varsin hyvä ja positiivinen kuva itsestään. Lapset olivat piirtäneet itsensä hyvin iloiseksi ja värikkääksi. Lapset olivat pyrkineet piirtäessään hahmottamaan todella tarkkaan omaa kuvaansa ja käsitystä itsestään.

”...Minä olen iloinen...” (Tyttö 6v.)

KUVA 5. Oma kuvani. (Tyttö 6v.)

Minun vahvuuteni -teemassa nostettiin esiin lähes poikkeuksetta paljon asioita, joissa lapsi koki olevansa hyvä. Vahvuudet liittyivät hyvin vahvasti konkreettiseen tekemiseen, kuten leikkimiseen, liikkumiseen, piirtämiseen, musiointiin ja laulamiseen.

”...Minä olen hyvä painimisessa, piirtämisessä, pelaamisessa sekä lautapeleissä että viissä...” (Tyttö 6v.)

Yksi pojista piti itseään ainoastaan ihan tavallisena, eikä osannut kertoa vahvuuksistaan ja toinen poika piti itseään pahana, mutta nimesi kuitenkin itselleen pari positiivista vahvuutta. Surullisuutta toi esiin ainoastaan pari lasta.

”...Olen paha...” (Poika 6v.a)

”...Olen ihan tavallinen poika...” (Poika 6v.b)

”...Olen yleensä iloinen ja vähän surullinen. Minä olen hyvä pelaamisessa ja piirtämisessä, pikkuveljen auttamisessa, uimaan, hoitaa mummun kissaa, leikkimisessä, harrastamaan riehkerhossa...” (Tyttö 5v.)

Itsensä toteuttaminen

Itsensä toteuttamisen -teemassa oli tarkoituksena piirtämällä ja pohtimalla syventyä siihen, miten lapset toteuttavat itseään. Tärkeänä tavoitteena oli syventyä siihen, miten lasten itsensä toteuttaminen mahdollistuu, mitä lapset halusivat tehdä. Tuloksissa korostui eniten aktiivisuus ja lähiympäristön merkitys itsensä toteuttamisen mahdollisuuksille. Tuloksissa tuli hyvin luonnollisesti esiin vahvuuksien tavoin aktiivinen tekeminen, kuten leikki, liikkuminen ja erilaiset harrastukset yleensä. Kerhotoiminta mainittiin myös pariin otteeseen. Kavereiden kanssa oleminen ja vanhempien ja sukulaisten kanssa yhdessäolo mainittiin myös tärkeiksi toiminnan ja olemisen tavoiksi. Medioiden käyttöä ei tässäkään teemassa tullut esille kahta poikkeusta lukuun ottamatta. Eläimet näkyivät etenkin toiveiden puolella hyvin vahvasti. Lapset halusivat olla eläinten

kanssa ja pitää lemmikkejä. Lähiympäristön merkitys itsensä toteuttamisen mahdollistaja korostui niin, että muutamissa vastauksissa toivottiin, että esimerkiksi kodin ympäristössä voisi toteuttaa haluamia asioita. Yksi lapsi toi esille kuinka edellisessä kodissa oli voinut toteuttaa itseään haluamallaan tavalla, mutta nykyisessä kodissa ei ympäristön vuoksi sitä voinut tehdä.

”...Toivoisin, että minulle tulisi hevonen. Minä haluaisin ratsastaa...” (Tyttö 6v.)

”...Mä tykkäisin opetella polkupyörällä keulimista. Mä tykkään kovasta vauhdista. Mä voisin harrastaa sitä vanhalla kodilla...” (Poika 6v.)

”...Kivoimmat asiat: leikkiminen, kylässä käynti, lumisota...” (Poika 5v.)

KUVA 6. Haave lemmikkini. (Tyttö 6v.)

8.4 Osallisuuden edistämisen haaste

Tutkimuksen toteuttamisen tarkoituksena oli edistää lasten osallisuutta niin, että lasten osallisuus mahdollistuisi jo heidän hyvinvointiaan edistävän toiminnan suunnittelussa. Osallisuuden periaatteiden mukaisesti lasten ymmärtäminen aktiivisina subjekteina ja pätevinä toimijoina edellyttää sitä, että lasten osallisuus mahdollistetaan jo prosessien suunnitteluvaiheessa. Tässä tapauksessa se tarkoittaa lasten osallisuusmahdollisuuksien edistämistä Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa laadittaessa. Tällä tavoin tulevaisuuden toimintaa ohjaavaksi välineeksi laadittu suunnitelma, on tuotettu osallisuuden periaatteita kunnioittaen ja näin ollen se mahdollistaa osallisuuden toteutumisen käytännön toiminnassa.

Alkuperäisenä tarkoituksena oli, että tutkimukseen olisi osallistunut useat eri päiväkodit. Erilaiset kerhot oli tarkoitus ottaa mukaan tutkimukseen ja näin tavoittaa myös kotona olevien lasten ääni. Tällä tavoin lasten äänen volyyymi olisi ollut paljon voimakkaampi, eivätkä lapsia edustava joukko olisi jäänyt niin pieneksi. Eettisesti kestävien periaatteiden ohella, tämä tavoite pidettiin tiukasti mielessä tutkimuksen aineistokeruuta suunnitellessa. Prosessista pyrittiin tekemään mahdollisimman vähän kuormittava ja voimavaroja vievä, suunnittelemalla aineistokeruun toteutus päivähoidon ja kerhotoiminnan arkeen soveltuvaksi. Tutkimukseen osallistuvilla toimijoilla oli mahdollisuus keskustella ja muotoilla tutkimuksen aineistokeruun toteuttamista kanssamme. Näin se voitiin vielä sujuvammin liittää heidän arjessaan sujuvasti kulkevaksi. Mielestämme onnistuimme aineiston keruun suunnittelussa hyvin. Yllättävä tulos oli se, että yli 17 000 asukkaan kunnasta saimme mukaan vain yhden päiväkodin. Tämä seikka yllättävänä tutkimustuloksena osoittaa jo sen, että vaikka lasten osallisuus niin sanotusti paperilla näyttääkin jo tänä päivänä kohtuullisen hyvältä, on tämän retoriikan muuttaminen vallitsevan toimintakulttuurin osaksi hyvin haasteellinen ja pitkänaikavälin prosessi.

9 TULKINTOJA LASTEN HYVINVOINNISTA

Tutkimuksen kokonaisuudessa analyysin ja tulosten esittäminen eivät vielä luo eheää kokonaisuutta, vaan tärkeä elementti kokonaisuudessa on analyysiin perustuvien tulosten tulkitseminen ja selittäminen. Tulkinnassa on olennaisinta pohtia saatuja tuloksia ja luoda niistä omia johtopäätöksiä. Tuloksista luodut synteetit luovat perustan tehdyille johtopäätöksille, joissa tarkoituksena on koota ja selventää saatuja tuloksia sekä niiden merkitystä tutkimuksen tavoitteisiin nähden. (Hirsjärvi ym. 2009, 229–230.) Seuraavaksi syvennymme tutkimustulosten kannalta oleellisimpiin kokonaisuuksiin. Pohdimme ja tarkastelemme mitä merkittäviä seikkoja ja huomiota saimme irti tuloksistamme erityisesti Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman kannalta. Tarkastellessamme tutkimustuloksia ja niistä nousevia merkityksiä, päädyimme lopulta kokonaisuuteen, joka korostaa voimakkaasti perheen hyvinvoinnin, sosiaalisen verkoston, kehitysympäristöjen, minäkuvan kehittymisen, lapsen tavan kokea pelkoa ja lapsen itsensä toteuttamisen tilojen merkitystä lasten hyvinvoinnille. Osallisuuden edistämisen näkökulmasta päädyimme korostamaan toimintakulttuuriin sisältyvien asenteiden ja toimintatapojen merkitystä alle kouluikäisten lasten osallisuuden edistämiseen. Seuraavat tulkintakokonaisuudet nousivat osin suoraan teoreettista lähestymistapaamme tukevista tuloksista, mutta tuloksista nousi myös tutkimustavoitteiden ulkopuolisia tulkintoja.

9.1 Perheen hyvinvoinnin merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustulokset kertovat osaltaan samaa tarinaa, jota yhteiskunnallinen keskustelukin tällä hetkellä. Lapset tuovat kokemuksissaan esiin, että vanhemmilla ei ole heille aikaa. Vanhemmat eivät ehdi, jaksaa tai osaa olla lasten kanssa. Lasten kokemuksien mukaan vanhemmat eivät kuuntele lapsia riittävästi. Lapsien kokemuksista tutkimustuloksissa nousee selkeästi esiin yhdessäolon merkitys, aikuisten läsnäolon merkitys ja sen kautta rakentuva turvallisuuden tunne. Tutkimustuloksissa esimerkiksi ruokailutilanteet, nukkumaanmenoon

liittyvä yhdessä oleminen ja yleinen leikkiminen nousivat lasten kokemuksien pohjalta hyvin merkittäviksi seikoiksi.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa perheen merkitystä niin yhteiskunnallisensa ilmiönä kuin lapsen tärkeimpänä kehitysympäristönä. (Lastensuojelun keskusliitto 2009.). Maria-Kaisa Aula (2010) toteaa, että vanhemmat ja perhe ovat lasten tärkein tuki ja turva. Lapset itse kokevat vanhempiansa merkityksen rajojen asettajana, lapsen elämästä kiinnostuneita olevina turvallisina aikuisina ja itsensä toteuttamisen mahdollistajina. (Aula 2010.)

Perheen ollessa merkittävin alle kouluikäisen lapsen hyvinvointia edistävä ja ylläpitävä tekijä, vanhempien ja perheen tilanne vaikuttaa monella tavalla pienten lasten hyvinvointiin. Suurelta osin tämä johtuu varmasti siitä, että alle kouluikäiset lapset ovat vielä hyvin riippuvaisia vanhemmistaan. Työ, toimeentulo, ajankäyttö ja parisuhde aiheuttavat vanhemmille ja perheelle kovia haasteita, jotka vaikuttavat välillisesti, mutta hyvin voimakkaasti alle kouluikäisten lasten hyvinvointiin. (Puska 2009, 3.) Kuten aiemmin todettiin, niin työttömyys, köyhyys ja sosiaali- ja terveystalouden leikkaaminen aiheuttavat paljon paineita vanhempien henkiselle hyvinvoinnille ja sitä kautta uhkaa myös lasten hyvinvoinnille. Työelämän vaatimusten lisääntyessä, uhkaa väsymys vanhempia ja vanhemmat itsekin tunnustavat tämän. Kuten aiemmin on mainittu, kaksi viidestä vanhemmasta tuntee laiminlyövänsä perhe-elämää työelämän kustannuksella. Vaikka hyvinvointi on viime aikoina kehittynyt positiivisesti, olisi kohtalokasta tyytyä siihen, koska samalla pienen osan pahoinvointi kasaantuu ja lisääntyy.

Hälyttäviä merkkejä on lisäksi niin sanotun keskivertoperheen hyvinvoinnissa, jonka vaikutukset alle kouluikäisen lapsen hyvinvoinnille ovat ilmeiset. (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 11.) Samoin Rönkä, Kinnunen ja Salminen (2005) tuovat esiin tutkimustuloksia lasten hyvinvoinnin ja vanhempien jaksamisen yhteydestä. Galinskyn (1999) ja Larsonin ja Richardsin (1994) tutkimukset osoittavat, että vanhempien väsymys ja ärtyneisyys vaikuttavat mer-

kittävästi lasten hyvinvointiin. Mielenkiintoinen tulos Galinskyn tutkimuksessa oli, että lasten kokemusten mukaan vanhempien pahantuulisuudella ja väsymyksellä oli sinällään suurempi merkitys lasten hyvinvointiin kuin vanhempien lastensa kanssa viettämällä ajalla. Näsmän ja Mckee (2003) sekä Mauthner ja Galilee (2003) korostavat tutkimuksissaan lasten herkkyyttä altistua vanhempien väsymykselle ja henkiselle pahoinvoinnille Röngän ja muiden (2005) tapaan voidaan todeta, että etenkin työelämän kautta seuraavaan vanhempien hyvin- tai pahoinvointiin tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota ajateltaessa esimerkiksi alle kouluikäisten lasten hyvinvointia. (Rönkä, Kinnunen & Sallinen 2005, 171–172, 176–177.)

Aula (2010) painottaa puheessaan, että työkuultuurimme pitäisi entistä enemmän arvostaa erityisesti perheitä, joissa on pieniä lapsia. Työelämän tulisi ottaa paremmin huomioon lapsiperheiden elämäntilanne, että vanhemmat jaksaisivat olla vanhempia. Lapsiperheille ja vanhemmille tulisi olla entistä enemmän tarjolla matalan kynnyksen ennaltaehkäiseviä palveluita, jotka tukevat perheiden tärkeää lasten kasvatusta ja huolenpitotehtävää. Tässä korostuu etenkin yhteistyö eri toimijoiden kanssa. (Aula 2010.) Tämä näkökulma antaa myös selkeitä viitteitä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman henkeen. Se korostaa suunnitelman merkittävää asemaa lasten hyvinvoinnin parantajana. Mielenkiintoisen näkökulman vanhemmuuden aiheeseen toi myös dosentti Matti Rimpelä Jyväskylässä 15.–16.4.2010 Perhetutkimuspäivillä pitämässään puheessa. Rimpelän mukaan vanhemmuus ei ole hukassa. Tämän päivän vanhemmuus lasten näkökulmasta on ehkä tähänastisen vanhemmuuden kehityksen näkökulmasta parhainta. Yhteiskunnalliset olot ovat sen sijaan muuttuneet ja muuttuvat niin rajusti ja voimakkaasti, että vanhemmilla on hyvin suuria haasteita pysyä mukana yhteiskunnan, perheen ja lapsien muodostamassa alati muuttuvassa yhtälössä. (Rimpelä 2010.) Myös Aula (2010) toteaa, että vanhemmat ovat tänä päivänä yhä paremmin lapsiaan huomioivia, niin sanotusti parempia vanhempia kuin ennen.

9.2 Sosiaalisen verkoston merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustuloksista käy ilmi, että tutkimusten osallistuneiden lasten kokemusten mukaan heillä on varsin laaja-alaiset ja monipuoliset sosiaaliset verkostot. Sosiaalisissa verkostoissa nimettiin itselle tärkeiksi koetut henkilöt, joita olivat vanhemmat, sisarukset, lähisukulaiset, ystävät ja naapurit. Mielenkiintoinen seikka, joka lasten kokemuksista nousi esiin, oli, että lapset toivoivat sosiaaliseen verkostoon kuuluvien ihmisten asuvan hyvin lähellä heitä ja heidän omaa kotiaan. Tämä korostui tuloksissa erityisesti ystävien, naapureiden ja eronneiden perheiden osalta muualla asuvien perheenjäsenten suhteen.

Positiiviset, kiinteät ja lämpimät ihmissuhteet sekä niistä rakentuvat sosiaaliset verkostot ovat erityisesti psyykkisen hyvinvoinnin kannalta tärkeitä, mikä kehityksen ja kasvun sekä hyvinvoinnin perustan kannalta on hyvin merkityksellistä etenkin pienen lapsen kohdalla (Laine 2005, 140–141). Sosiaalinen ulottuvuus on iso osa hyvinvoinnin rakentumisesta. Ihmisillä on hyvinvointia luova tarve tuntea yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista turvaa. Sosiaalisilla verkostoilla on myös elämälaadun näkökulmasta suuri merkitys.

Sosiaalisten suhteiden ja hyvinvoinnin yhteyttä ja problematiikkaa voidaan lähestyä esimerkiksi sosiaalisen pääoman tarkastelun kautta. Lehtinen ja Vuorisalo (2007) tuovat esiin Colemanin ajatuksen perheen merkityksestä lapsen sosiaalisen pääoman kehittämisessä. Colemanin näkökulman mukaan perheen sosiaaliset suhteet ja verkostot ovat hyvin tärkeitä lapsen sosiaalisen pääoman rakentumisessa. Putnam (1995) lähtee siitä ajatuksesta, että lapsen sosiaalisen pääoman kannalta tässäkin tapauksessa perheellä on siihen tärkeä vaikutus. Etenkin sillä on merkitystä, miten perhe kykenee siirtämään sosiaalista pääomaa lapsille. Bordieun (1986) mukaan sosiaalinen pääoma muodostuu sosiaalisista verkostoista, jotka ovat pysyviä ja kestäviä. Sosiaalinen pääoma antaa tilaa ja valtaa pääoman käyttäjälle. Sosiaalisen pääoman laatu määrittyy siten, kuinka laajoja ja tiiviitä pääoman ulottuvuudet, esimerkiksi sosiaaliset verkostot, ovat ja kuinka niitä on mahdollisuus käyttää hyödyksi.

(Lehtinen & Vuorisalo 2007, 212–214.)

Lasten kokemusten mukaan heidän sosiaaliset verkostonsa näyttävät laajoina ja tiivinä, mutta heidän mahdollisuutensa käyttää tätä pääomaa ei lasten kokemusten valossa näytä yhtä hyvältä. Lasten sosiaalisen pääoman käyttöä säätelee niin perhe kuin verkoston alueellinen rakentuminen. Tämä asettaa lapsille haasteita käyttää sosiaalista pääomaansa hyväkseen. Tästä näkökulmasta perheen ja esimerkiksi kunnan yhdyskuntasuunnittelun tulisi ottaa huomioon lapsen näkökulma, hänen sosiaalisen verkoston rakentumisessa ja käytettävyydessä. Tämä on hyvin tärkeä seikka senkin vuoksi, että tänä päivänä lapsen elinympäristön rakentuminen on yhä enemmän eristäytyvää ja etäännyttävää lapselle tärkeistä sosiaalisista suhteista, kuten sukulaisista, ystäväistä ja naapureista. Sosiaalisen pääoman käyttömahdollisuutta rajaavaa kehityskulkua on voimakkaasti ryhtynyt korvaamaan esimerkiksi rajulla vauhdilla kehittyvä virtuaaliyhteisöllisyys. Ruuskanen (2002, 19–25) on kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että vaikka sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin välisen yhteyden selvittäminen on varsin monimutkainen ja paljon empiiristä tutkimusta vaativa ilmiö, on näillä kahdella kokonaisuudella hyvin selvä yhteys toisiinsa, niin hyvässä kuin pahassa. Koski ja Filander (2009, 141) korostavat, että toimivan yhteisöllisyyden kautta olisi mahdollisuus lisätä yksilön sosiaalista pääomaa, joka edistäisi myös aktiivista kansalaisuutta ja sitä kautta ehkäisisi syrjäytymistä ja lisäisi hyvinvointia.

9.3 Lapsen itsensä toteuttamisen tilojen merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustuloksista välittyi lapsen aktiivisuus itsensä toteuttajana. Lapset kaipaavat aktiivisuutta mahdollistavia itsensä toteuttamisen tiloja. Pienet lapset ovat kuitenkin myös tässä suhteessa riippuvaisia muista. Heidän mahdollisuutena rakentaa tai vaatia näitä itsensä toteuttamisen tiloja, ovat ainakin tällä hetkellä hyvin vähäiset. Vanhemmilla ja etenkin kunnallisella päätöksenteolla

ja suunnittelulla on hyvin suuri vastuu edistää myönteistä kehitystä näiden tilojen rakentumiselle, sillä niiden olemassaolon merkitys on hyvin selvä lasten hyvinvoinnin näkökulmasta.

Lapsen suhde ympäristöön rakentuu toiminnallisesti aktiivisessa vuorovaikutussuhteessa ympäristön kanssa. Tälle ajallisesti ja paikallisesti luo rajat niin fyysinen, sosiaalinen kuin kulttuurinenkin ympäristö. Ensiarvoisen tärkeää tässä kehityksessä on lasten oman mielipiteen mukaan liikkumisen vapaus ja mahdollisuus, koska ilman tätä mahdollisuutta lasten on hyvin haastavaa löytää ympäristöstään omia tarpeitaan vastaavia itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia. Mikäli ympäristö ei ole kiinnostava, eikä innosta lapsia toimimiseen ja itsensä toteuttamiseen, ei heille muodostu myöskään mielenkiintoa ja motivaatiota toteuttaa itseään. Lapsiystävällisen ympäristön tunnusmerkkejä ovat juuri ympäristön toimintamahdollisuuksien monipuolisuus ja laatu. Mielenkiintoinen huomio on, että tutkimuksen mukaan toimintamahdollisuuksien monipuolisuus ja laatu vähenee siirryttäessä maalaiskylästä, lähiöiden ja pikkukaupunkien kautta suurkaupunkiin. On tärkeää huomioida, että mitä enemmän lapsella on mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja toimia ympäristössään, sitä enemmän hän löytää sieltä miellyttävää tekemistä. Tämä puolestaan motivoi lasta toimimaan yhä enemmän ja enemmän. Lapsen kehitysympäristöt ovat avain asemassa lapsen ympäristösuhteen kehittymiselle ja sitä kautta itsensä toteuttamisen mahdollisuuksien lisääntymiselle. (Kytä 2003, 22–27.)

Lapsen hyvinvoinnin kehittyminen, kehityksen tukeminen, häiriintyminen ja häiriöiden parantuminen tapahtuvat suuressa määrin juuri ekologisessa kontekstissa. Ekologisesta kontekstista puhuttaessa korostetaan eri kehitysympäristöjen, kuten esimerkiksi kodin, päivähoidon ja vapaa-ajan ympäristöjä. KASTE -ohjelman visioissa tuodaan esille, kuinka merkittävää lasten hyvinvoinnin kannalta on tukea lapsia, nuoria ja perheitä heidän luonnollisissa ympäristöissään. (Solantaus 2009.) Kehitysympäristöjen kehittäminen on hyvin merkittävä osa lasten hyvinvoinnin edistämistä.

9.4 Kiusaamiskokemusten merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustuloksissamme nousi esiin myös lasten kokemukset kiusaamisesta ja kiusatuksi tulemisesta. Kiusaamiskokemuksia kerrottiin olevan niin kotiympäristössä kuin päiväkotiympäristössä. Päiväkotiympäristössä tapahtuva kiusaaminen nousi voimakkaammin esille. Kiusatuksi tulemisen ja muiden kiusaamisen välinen yhteys herätti huomiomme. Kirves ja Stoor-Grenner (2010) ovat Mannerheimin lastensuojeluliiton raportissa *Kiusaavatko pienetkin lapset?* tuoneet esiin muun muassa seuraavanlaisia näkökulmia siihen, mitä kiusaaminen on. Raportissa tuodaan esille Crickin, Casaksen ja Kun (1999) näkökulmia kiusaamisen määrittelyyn. Kiusaaminen voi olla suoraa tai epäsuoraa kiusaamista. Suorassa kiusaamisessa painottuu fyysisen kiusaaminen, uhkailu ja nimittely. Epäsuorassa kiusaamisessa kyse on enemmän valehtelusta, poissulkemisesta ja esimerkiksi juurujen levittämisestä ja niin sanotusta selän takana toimimisesta. Kiusaaminen on siis sekä fyysistä että psyykkistä. Raportissa esitetään Salmivallin (1998) näkemys siitä, että kiusaaminen esimerkiksi päiväkotikontekstissa on hyvin usein ryhmädynaaminen ilmiö. Uhrin ja tekijän lisäksi kaikilla ryhmän jäsenillä on oma roolinsa kiusaamistilanteessa. Tällaisia rooleja ovat esimerkiksi avustajan, vahvistajan, puolustajan ja ulkopuolinen, sivusta seuraajan rooli. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3-4.)

Alle kouluikäisten kiusaamisesta on vielä varsin vähän tutkimusta, mutta selvää näyttöä kiusaamisesta on myös alle kouluikäisten lasten keskuudessa. Linken (1998) tutkimuksen mukaan alle kouluikäisten lasten kiusaaminen on toistuvaa ja tietoista ja se tuottaa nautintoa. Tällaista käyttäytymistä on tutkimuksissa havaittu olevan jo 3 -vuotiailla. Alsakerin ja Valkanoverin (2001) tutkimuksessa kävi ilmi, että päiväkodissa kiusataan. Tutkimuksessa tuotiin esiin, että alle kouluikäiset lapset usein kykenevät tunnistamaan kiusaajat, mutta eivät välttämättä kiusaamisen uhreja. Alsakerin ja Nägerin (2008) tutkimuksessa ammattikasvattajat osasivat tunnistaa kiusaajat ja kiusattavat, mutta heillä oli vaikeuksia erottaa konfliktit ja kiusaaminen toisistaan. Heidän tutkimuksensa mukaan kiusatuksi joutuneiden osuus vastasi hyvin koulukiusatuksi joutuneiksi

den määrää. Alsakerin ja Nägerin mukaan niin ammattihenkilöstön kuin lasten kokemuksen mukaan 12 % päiväkotilapsista oli kiusaajia ja 13 % oli joutunut kiusaamisen kohteeksi. Junntilan opinnäytetyössä (2000) puolestaan käy ilmi, että ammattikasvattajilla Suomessa oli vaikeuksia tunnistaa päiväkodissa tapahtuvaa kiusaamista. Talon (2000) pro gradu -tutkielmassa 24 % päiväkotilapsista koki kiusaamista, 9 % koki kiusaavansa muita ja 2 % koki sekä kiusaavansa että tulleen kiusatuksi. Gillies-Rezon ja Bosackin (2008) mukaan jopa 87 % päiväkotilapsista on kokenut tulleen joskus kiusatuksi ja vain 7 % myönsi kiusanneensa muita. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 7-10.)

Alle kouluikäisiä koskevissa kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa on 2000-luvulla ollut Pohjoismaiden sisällä jonkin verran vaihtelua. Voitaneen todeta, että kiusaamista todella tapahtuu ja tätä myös omat tutkimustuloksemme vahvistavat. Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2010) raportissa päädytään samaan lopputulokseen. Suurin osa lapsista kertoi tulleen kiusatuksi päivähoitossa. Lapset näyttivät lisäksi olevan hyvin tietoisia ympärillä vallitsevasta ryhmädynamiikasta, ketkä ovat yksin, ketkä ovat suosittuja, ketkä ovat epäsuosiossa ja keitä kiusataan. Kiusaamisilmiö näyttäytyi päiväkodissa hyvin samanlaisena ilmiönä kuin koulussa. Kiusaamista tapahtui erityisesti vapaan leikin aikaan niin sisällä kuin ulkona. Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2010) raportissa mainitaan myös ammattihenkilöstön vaikeus tunnistaa konfliktien ja kiusaamistilanteiden eroa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 41–43.)

Yleisesti ajatellen on hyvin selvää, että kiusaamisen kaltainen toiminta on osa lasten välistä toimintaa ja se liittyy osaksi suurempaa sosiaalistensuhteiden problematiikkaa, mikä asettaa haasteita lasten hyvinvoinnille. Kiusaamiseen puuttuminen ja sen ehkäisy ovat välttämättömiä yksilöllisen terveen kehityksen kannalta, jolla voi olla hyvin merkittävä ja pitkäaikainen vaikutus lasten hyvinvoinnin kehittymiselle. Varhaiskasvatusta on kritisoitu liiallisesta painotuksesta yksilöllisyyteen ja kehityspsykologisiin lähtökohtiin. Vertaissuhteiden ja vertaisryhmien luominen sekä yhteisöllisyyteen vaikuttavien tekijöiden huomioiminen tulisi olla enemmän keskiössä, esimerkiksi juuri kiusaamisen ehkäisyä ajatellen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 44–45.)

9.5 Lapsien pelko- ja turvattomuuskokemusten merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustuloksissamme nousi esiin turvallisuuden kokemusten suhteen lasten subjektiivinen tapa kokea pelkoa ja turvattomuutta. Lasten pelko ja turvattomuuden kokemukset olivat yhteydessä esimerkiksi aikuisten läsnäolon puutteeseen. Tuloksista nousi esiin myös lapsille hyvin ominainen ja aikuisille herkästi tavoittamaton tapa kokea pelkoa ja turvattomuutta. Pelkoa saattoi herättää niin turvallisen aikuisen kanssa leikitty jännittävä leikki, synkkä ilma tai oma huone. Toimme aiemmin esille lasten pelkokokemuksia. Ne jakaantuvat kehityskaudelle tyypillisiin, universaaleihin ja yhteiskunnallisesti tuotettuihin pelkokokemuksiin. Kyseinen tutkimus osoitti, että yhteiskunnallisesti tuotettujen pelkokokemusten määrä olisi viime vuosi kymmenien aikana kasvanut.

Kraav (2006) tuo esiin tutkimukseensa pohjautuvassa artikkelissa, että lapsien kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevien aikuisten määrän ja pysyvyyden heikkeneminen sekä pitkät hoitopäivät lisäävät lapsen turvattomuuden kokemuksia. Vielä voimakkaampina pelko- ja turvattomuuskokemukset esiintyvät silloin, kun lapsi on kokonaan yksin, mikä tulee esiin myös omassa tutkimusessamme. Kraav (2006) väittää, että keskustellessamme lapsen turvattomuudesta, on siihen liitetty ensisijaisesti hyvin voimakkaasti kasvatuskulttuurinen näkökulma. Onko lapsen halu olla yhdessä, yksin olon sijaan, kiukuttelua vai aitoa yhdessäolemisen tarve? Kraav (2006) painottaa, että turvallisen aikuisen fyysinen ja psyykinen poissaolo, on lapselle aina ulkoisten vaarojen lisäksi myös psyykkisesti ja lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ajatellen vaarallinen tilanne. Tällöin yksin oleva lapsi ei saa tarvittavaa tukea läheisiltään, vaan on yksin hämmennyksensä ja ongelmiansa kanssa, mikä aiheuttaa pelkoa ja turvattomuutta. Mikäli arvovalintamme tukee lapsen hyvinvoinnin arvoistamista, tulee lapsen turvattomuus ottaa huomioon asiaan kuuluvalla vakavuudella. Esimerkiksi Virossa lastensuojeluliitto teki vuonna 2006 lakialoitteen, jossa se kieltäisi alle kouluikäisen lapsen jättämistä yksin. (Kraav 2006, 98–103.)

Hansson ja Oscarsson (2006, 52) pitävät nimenomaan aikuisten läsnäolon merkitystä suurimpana tekijänä lapsen stressin vähentäjänä, tehden lapsen kokemusmaailmasta turvallisemman, ymmärrettävämmän, helpommin käsiteltävä ja merkityksellisen. Turvallisuus on ennen kaikkea keskeinen inhimillinen ja sosiaalinen arvo ja luonnollinen hyvinvointiperustainen tarve, jossa vaarattomuus, luottamus, ennustettavuus ja levollisuus kietoutuvat yhteen (Ranta-Tyrkkö & Ropo 2003, 8). Mielestämme pelko- ja turvattomuuskokemusten vahvasti subjektiivisesta luonteesta johtuen on erittäin tärkeää, että kiinnitämme tähän näkökulmaan enemmän huomiota lapsen eri kehitysympäristöissä, juuri lapsen oman kokemuksen näkökulmasta. Aikuiset ajattelevat ja arvottavat näitä kokemuksia turhan usein siitä näkökulmasta, joka aikuisen mielipiteen mukaan luo turvallisuutta ja lieventää pelkokokemuksia. Tähän rinnalle on kuitenkin nostettava myös lasten kokemus ja lasten ääni.

Kirmanen (2000) on sosiaalipsykologisessa tutkimuksessaan tutkinut 5-6-vuotiaiden lasten pelkoja ja pelon hallintaa. Tutkimuksessaan Kirmanen korostaa voimakkaasti lasten pelkokokemusten ja niiden hallinnan kontekstuaalisuutta. Pelkokokemuksia ei tulisi nähdä pelkästään ärsyke-reaktioulottuvuudessa. Ne ovat aina sidoksissa laajempaan kontekstiin, johon vaikuttavat hyvin monet eri tilannetta rakentavat tekijät. Kirmanen mukaansa pelko ja sen hallinta muodostavat systeemisen kokonaisuuden. Näin ollen pelkokokemus riippuu vahvasti siitä, kuinka sitä hallitaan ja siitä, mitä siinä tilanteessa hallitaan. Pelon hallinnan näkökulmasta tutkimus nosti esiin mielenkiintoisen näkökulman. Hallittu pelko voidaan parhaimmillaan nähdä myös perusturvallisuutta vahvistavana tekijänä. Se on kuitenkin vahvasti sidoksissa esimerkiksi sosiaalisesti turvalliseen ympäristöön, johon vaikuttavat esimerkiksi kiintymyssuhteet ja niiden laatu sekä turvalliset ja tärkeät ihmiset. Tietyllä tavalla huolestuttava ja näin ollen huomioon otettava tutkimuksessa ilmennyt seikka, on kysymys siitä, kuinka lapsi ilmaisee pelkonsa muille. Lapsien on hyvin haastavaa pukea esimerkiksi pelkoon liittyvät tunnekokemukset kielelliseen muotoon ja ilmaista niitä puheessa. Kuten tiedämme, puhe ei ole välttämättä lapselle ominaisin tapa toimia, etenkin, kun kyse on tunteesta, joka on muutoinkin hankalaa pukea verbaaliseen muotoon. (Kirmanen 2000, 227–230.) Mielestämme tämä

viestittää osaltaan myös lapselle läheisten ihmisten läsnäolon ja kuulemisen merkitystä. Kuuleminen voidaan ajatella myös muunlaisena toimintana kuin puheen kuulemisena. Lapsen kuuleminen on myös lapselle ominaisten toimimisen tapojen toteuttamisen mahdollisuuksien edistämistä, mikäli lasten asemaa halutaan tässä suhteessa parantaa lasten hyvinvointia edistettäessä.

9.6 Osallisuuden merkitys lapsen hyvinvoinnille

Tutkimustuloksissa lasten osallisuus ei näyttäytynyt kovin merkittävässä valossa. Lapset toivat esiin kokemuksissaan, että päiväkodissa aikuiset kuuntelevat heitä jonkin verran. Muissa kehitysympäristöissä, kuten kodissa, lasten kuuleminen osoittautui hyvin haasteelliseksi. Tuloksissa ei näkynyt viitteitä lasten vaikutusmahdollisuuksista, puhumattakaan osallisuudesta. Myös aikuisille osallisuuden edistäminen, tässä tapauksessa meille tutkimuksen toteuttamisen aikana, näyttää hyvin haasteellisena tehtävänä. Toimme jo aiemmin esille, että lasten hyvinvoinnin kannalta osallisuus on merkittävä osa hyvinvoinnin kokonaisuutta. Osallisuus sitoutuu myös itsensä toteuttamisen ulottuvuuteen, jota käsitelimme aikaisemmin. Hyvinvoinnin määritelmää katsottaessa esimerkiksi Allardtin jaottelun pohjalta osallisuus (participation), on jopa kolmannes hyvinvointia luovista elementeistä. Osallisuus voidaan tästä näkökulmasta nähdä ihmisen luonnollisena tarpeena. Vähäiset osallisuusmahdollisuudet voidaan tällöin ajatella olevan merkittävä uhka lapsen hyvinvoinnille. Hyvinvoinnin on mahdollista toteutua ainoastaan silloin, kun ihminen voi itse vaikuttaa oman elämäänsä (Stenvall & Seppälä 2008, 3). Yhteiskunnassamme näyttää kuitenkin olevan lasten kohdalla asiasta hyvin erilainen käsitys.

Suhtautuminen lasten osallisuuteen on tällä hetkellä korkeintaan välttävää. Päiväkotiympäristössä, joka on perheen ohella hyvin merkittävä kehitysympäristö, lapsen osallisuus ei näytä kovin hyvältä. Suurin osa henkilöstöstä suhtautuu lapsen osallisuuteen periaatteiden tasolla positiivisesti, mutta tämä ei kuitenkaan näy käytännössä. Tätä perustellaan hyvin usein muun muassa by-

rokraattisella suhtautumistavalla, jossa lasten osallisuuteen suhtaudutaan hyvin negatiivisesti ja ongelmakeskeisesti. Vika on aina olosuhteissa. Hyvin pieni osa päiväkodin henkilöstöstä suhtautuu arvosidonnaisesti lasten osallisuuteen. Arvosidonnaisessa suhtautumisessa osallisuuteen suhtaudutaan positiivisesti niin periaatteen kuin käytännön tasolla ja sen edistämiseksi tehdään paljon töitä luomalla osallisuutta edistäviä ja mahdollistavia käytäntöjä ja tapoja. Mielenkiintoista on, että hyvin suuri osa päivähoidon henkilöstöstä kokee, ettei lapsella ole tarpeeksi vaikutusmahdollisuuksia. Samalla tavalla vaikutusmahdollisuuksista puhuttaessa lähdetään hyvin monesti niistä seikoista, joiden vuoksi lapset eivät voisi vaikuttaa. (Stenvall & Seppälä 2008, 19–23.)

Osallisuus nähdään melko negatiivisesti ja siihen liitetään muun muassa vapaan kasvatuksen, aikuisuudesta luopumisen ja yksilöllisyyden korostamisen kauhukuvia. Opinnäytetyömme osallisuuden teoriaosassa käy ilmi, että osallisuus on kuitenkin kaikkea muuta. Osallisuus on yhteisöllinen tapa toimia ja jokaisella on kykyjensä mukaisesti mahdollisuus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Osallisuuden mahdollisuusrakenteiden kautta voitaisiin kuitenkin rakentaa toimintaedellytyksiä osallisuudelle ja sitä tukevalle toimintakulttuurille. Pekin ja Tammisen (2002) mukaan lasten osallisuus toteutuu päivähoidossa varsin huonosti. Osallisuutta voidaan kuitenkin lisätä. Osallisuuden edistämisen edellytyksenä on kuitenkin se, että aikuisilla on yhteisesti jaettu käsitys osallisuuteen, suhtautumisen muuttamiseen, toimintakulttuurin ja käytännöllisten työmenetelmien rakentamiseen. (Stenvall & Seppälä 2008, 37–41.)

10 RETORIIKASTA KOHTI TOIMINTAKULTTUURISTA MUUTOSTA

Tänä päivänä lapsi ymmärretään jo varsin laajasti ja selkeästi oman elämänsä subjektina, tulkitsijana ja vaikuttajana. Lasten asema oikeuksien, lainsäädännön ja yhteiskunnallisen lapsikäsitteen näkökulmasta voidaan sanoa olevan tähänastisen lapsuuden kehityksen parhaimmistoa, jopa parasta. Silti olemme kuitenkin vielä kaukana siitä, mitä se voisi olla.

Olemme vielä hyvin etäällä siitä, niin sanotusti lapsuuden ideaalista, jossa lapsen ja aikuisen kokemukset, ymmärrys ja toiveet rikastuttaisivat tasavertaisesti toisiaan ja yhteistä yhteiskuntaamme. Uudistuvat, kehittyvät ja ajantasaiset näkökulmat ja käytännöntason pragmaattiset muutokset ovat välttämättömiä, mikäli tavoittelemme sitä, että lapsuus ja sen monimuotoiset todellisuudet ilmenisivät tasavertaisesti yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Lapsen äänen ja lapsen osallisuuden parantaminen on hidas toimintakulttuurinen muutosprosessi, joka vaatii aikaa. (Lahikainen, Punamäki & Tamminen, 2008, 303.)

Yhteiskunnallista huolta lapsuudesta tuodaan esiin hyvin voimakkaasti. Lapsuuden lyheneminen tai katoaminen, kaupallistuminen, mediakeskeisyys, perheen haasteet päihdeongelmien, avioerojen ja eriarvoistumisen suhteen vallitsevat keskustelua. Hyvinvoinnista puhuttaessa, puhutaan hyvin usein itse asiassa pahoinvoinnista. Lasten voimavarat, vanhemmuuden ilot ja erilaiset sosiaaliset auttamisjärjestelmät uhkaavat kadota tähän voimakkaaseen ongelmapuheeseen. On kuitenkin mahdollista, että lapset löytäisivät omaehtoisia tapoja oppia ja kehittyä näissä hyvin kompleksisissa ja monipuolisissa ja -tahoisissa ympäristöissä, saaden heidän hyvinvointiaan tukevia kokemuksia (Lahikainen, Punamäki & Tamminen, 2008, 304–305.) Aiemmin pohdimme vanhemmuuden laatua nykyaikana. Voidaan ajatella, että lasten hyvinvoinnin suhteen, kyse onkin aikuisten kykenemättömydestä hallita tätä alati muuttuva ja monimuotoistuvaa yhteiskuntaamme. Paradoksaalista sinänsä on, että

meillä on kuitenkin tänä päivänä runsaasti tietoa ja ymmärrämme valtavasti esimerkiksi hyvään kasvuun ja kehitykseen liittyviä tekijöitä ja ongelmallisen elämän riskejä. Kysymys onkin siitä, miten pystymme siirtämään tällaiset yhteiskunnalliset voimavarat lasten hyvinvointia tukevan toimintakulttuurin muutosvoimaksi. (Lahikainen, Punamäki & Tamminen, 2008, 306.) Mielestämme tämä on keskeinen huomionkohde myös lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia laadittaessa.

Kysymys on siis hyvin suurelta osin siitä, että meidän tulee tehdä vahva ja tietoinen päätös lähteä siirtämään nyky-yhteiskunnan lasten ja nuorten hyvinvointiin ja sen sisällä ilmenevään osallisuuteen liittyvää retorista paatosta kohti aitoa toimintakulttuurista muutosta, joka tuo puheet ja julistukset sekä olemassa olevan tiedon ja arvokäsitykset käytännön toimintaan ja sitä kautta lasten kehitysympäristöihin lasten hyvinvointia edistäväksi voimaksi.

Opinnäytetyö kokonaisuudessaan oli erittäin opettavainen, ammatillisesti kehittävä ja mielenkiintoinen kasvuprosessi, jossa oma ymmärrys niin lapsuutta, hyvinvointia, osallisuutta, demokratiaa ja kuntapolitiikkaa kohden syventyi hyvin. Ainoa mieltä painava seikka opinnäytetyöprosessissa oli opinnäytetyön teon ympärillä läsnä ollut itse luomamme kiireellisyys. Tämä osaltaan asetti haasteita niin omalle oppimiselle kuin opinnäytetyön tekemiselle. Omasta mielestämme vastasimme tähän haasteeseen kohtuullisen hyvin. Opinnäytteemme merkitystä pohdittaessa, koemme, että työemme löysi oman paikkansa tehtävässään toteuttaa lasta paremmin arvostavaa, huomioon ottavaa ja osallistavaa toimintakulttuuria. Toivomme ja uskomme, että ainakin Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa, lapsi ja lapsen etu korostuu työemme ansiosta paremmin kuin mitä se olisi ollut ilman sitä.

LÄHTEET

- Alanen, L. 1992. Modern childhood? Exploring the child question in sociology. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 50.
- Alanen, L. 2001. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa. Toim. Sakari, A & Jyrkämä, J. Tampere: Vastapaino, 161–187.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1990. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiön laakapaino.
- Arponen, A-L. 2007. ”Miten nuo pienet ossaa ajatella kuin fiksumi?” Lasten mielipiteitä arkiympäristöstään. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. Lapsiasiavaltuutetun toimisto. Viitattu: 17.4.2010. http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8164.pdf
- Aula, M-K. 2007. Lasten hyvinvoinnin nykytila ja haasteet - Miten lapset voivat? Lapsuuden tutkijoiden ja päättäjien kohtaaminen – eduskunnassa 17.10.2007. Viitattu 30.3.2010. <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/lanka/lapsuudentutkimuksen.../Aula2.pdf>
- Aula, M-K. 2010. Vanhemmuuden merkitys lapsille ja nuorille. Tuula Lehmusvuoren läksiäisseminaari 26.2.2010 Pohjois-Suomen aluehallintoviraston Juhlahuoneistossa. Lapsiasiavaltuutetun puhe. Viitattu 20.4.2010. <http://www.lapsiasia.fi/nyt/puheenvuorot/puheet/puhe/view/1486289>
- Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. M. Bardy. Helsinki: Yliopistopaino, 17-47.
- Greene, S. & Hogan, D. 2005. Researching children´s experience. Approaches and methods. London: SAGE publications ltd.
- Gretschel, A. 2002. Kunnallisen nuorten osallisuuympäristöjen perustaminen. Teoksessa Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Toim. A. Gretschel. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 48–63.

Hansson, J. & Oscarsson, C. 2006. Onnellinen lapsuus. Kirja vanhemmille. Västerås: Forma Publishing Group AB.

Hakkola K., Laitinen S. & Ovaska-Airasmaa M. 1991. Lasten taidekasvatus. Hämeenlinna: Karsisto Oy.

Heino, T. 2007. Lapsen ja nuoren osallisuus lastensuojelussa -seminaari 14.9.2007. Viitattu 15.4.2010.
info.stakes.fi/NR/rdonlyres/...7A4E.../heino_140907.ppt

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. laitos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy. koski filander

Jokinen, K. & Saaristo, K. 2006. Suomalainen yhteiskunta. 2. uud. p. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy.

Horelli, L., Kyttä, M. & Kaaja, M. 2002. Lasten ja nuorten osallistumista tukevia menetelmiä. Teoksessa Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Toim. A. Gretschel. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 31–48.

Karimäki, R. 2008. Katsaus: Näkökulmia 2000-luvun suomalaiseen lapsuuteen. Suomen kansantietouden tutkijain seura ry. Viitattu 15.3.2010.
www.elore.fi/arkisto/1_08/kar1_08.pdf

Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. 2. korj. p. Helsinki: OY Edita AB.

Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Juva: WS Bookwell Oy.

Karvonen, S., Moisio, P. & Simpura, J. 2009. Suomalaisten hyvinvointi ja elinolot 2000-luvulla. Teoksessa Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S. Ahlström. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 20–38.

Kirmanen, T. 2000. Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6 -vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin lastensuojeluliitto. Helsinki: Fram.

Korhonen, M. 2007. Lasten ja aikuisten kesken. Kasvatuskulttuurin uudet pulmat ja mahdollisuudet. Viitattu 30.3.2010. www.sosiaalitalo.fi/.../Lasten_ja_aikuisten_kesken_merja_korhonen.pdf

Korhonen, P., Kraav, I., Lahikainen, A. & Taimalu, R. 2004. Children's perspective during societal change: a comparative perspective. Education-line. Viitattu 8.4.2010. <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003705.htm>

Koski, L. & Filander, K. 2009. Aikuiskasvatuksen jaettu kertomus: Yhteisen hyvän tulkintoja. Teoksessa Yhteisöllisyys liikkeessä. Toim. K. Filander ja M. Vanhalakka-Ruoho. Kansanvalistusseura. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 121–157.

Kraav, I. 2006. Lasten turvattomuus. Vertaileva tutkimus Suomessa ja Virossa. Teoksessa Lapsuus ja kasvuympäristöt -tutkimuksen kuvia. Toim. I. Järventie, M. Lähde ja J. Paavonen. Helsinki: Yliopistopaino, 91–117.

Kuntaliitto 2000. Eläköön lapset! Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki: Kuntaliitto. Viitattu 3.3.2010. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;5652;137520

Kuntaliitto 2007. Hyvinvointikunta. Viitattu 30.3.2010. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;55264;122868;113253;116340

Kuntaliitto 2008a. LapsiArvi. Viitattu 11.3.2010. http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;353;10336;104211

Kuntaliitto 2008b. Lapsipolitiikka. Viitattu 11.3.2010. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;5652

Kyttä, M. 2003. Lapsiystävällinen ympäristö. Teoksessa Lapsi ja kasvuympäristö. Toim. P. Sassi ja T. Tarkkonen. Helsingin: Cultura Oy. 22–27.

Lahikainen, A., Punamäki, R. & Tamminen, T. 2008. Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: Dark Oy.

Laine, K. 2005. Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Laine, T. 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysi menetelmiin. Toim. J. Aaltola ja R. Valli. 2. korj. ja täyd. p. Juva: WS Bookwell Oy.

Lammi-Taskula, J. & Bardy, M. 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet. Teoksessa Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S. Ahlström. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 60–70.

Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. 2009. Johdanto. Teoksessa Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S. Ahlström. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 11–20.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2009. Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S. Ahlström. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 38–50.

Lastensuojelun keskusliitto 2004. Lapsen hyvä elämä 2015. Toimintalinjaus. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 3.3.2010. <http://www.lskl.fi/showPage.php>

Lapsiasiavaltuutettu n.d.a Lapsia koskevat lait Suomessa. Viitattu 10.3.2010. http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiat/keskeiset_lait

Lapsiasiavaltuutettu n.d.b Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 15.3.2010. http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet

Lapsiasiavaltuutettu 2008. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2008. Lapsella on oikeus osallistua. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 20:2008. Helsinki: yliopistopaino.

Lapsiasiavaltuutettu 2009. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2009. Kaksi vuosikymmentä lapsen oikeuksia Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 1:2009. Helsinki: Yliopistopaino.

Lapsiasiavaltuutettu 2010a. Lapsiasiavaltuutetun toimiston toimintasuunnitelma vuodelle 2010. Viitattu 29.3.2010. <http://www.lapsiasia.fi/perustietoa/toimintasuunnitelma>

Lapsiasiavaltuutettu 2010b. Lapsiasiavaltuutetun strategia 2010. Lapsiystävällisempään Suomeen. Viitattu 29.3.2010. <http://www.lapsiasia.fi/perustieto/toimintasuunnitelma>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2005. Lapsille sopiva Suomi. YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: Yliopistopaino.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkänaikavälin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:3. Viitattu 15.4.2010. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3640.pdf&title=Hyvinvointi_2015__ohjelma__Sosiaalialan_pitkan_aikavalin_tavoitteita_fi.pdf

Lastensuojelun keskusliitto. 2009. Lapsen oikeudet. Viitattu 20.4.2010. http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=42

Laukaan kunta. 2005. Laukaan lapset ja nuoret – ohjelma lapsipolitiikan edistämiseksi. Viitattu 28.3.2010. <http://www.laukaa.fi/page.php?hid=35>

Luumi, P. 2008. Lapsen hyvä elämä. Tiivistelmä luennosta. Viitattu 2.4.2010. http://www.yhdessaelamaan.fi/index2.php3?file=tekstit/pentti_luumi.html

Madsen, M. 1999. Lasten äänet kuuluviin. Lasten mukaan otto paikalliseen päätöksentekoon. Katsaus. Helsinki: Sisäasianministeriö.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 1999. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2008. Hyvinvointiohjelma. Helsinki: Makeprint Oy

Marski, J. 1996. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia 1995: uhat, mahdollisuudet ja uudet haasteet. Helsinki: Hakapaino Oy.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsitteitä. Teoksessa Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Toim. J. Metsämuuronen

Mun vuoro! 2009. Hankkeen esittely. Viitattu 2.5.2010. <http://www.munvuoro.fi/hankkeen-esittely/>

- Niemelä, S. 2009. Alamaisestä kansalaiseksi: Kansalaisopinnot ja sivistyspedagogiikka. Teoksessa Yhteisöllisyys liikkeessä. Toim. K. Filander ja M. Vanhalakka-Ruoho. Kansanvalistusseura. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 273–299.
- Niemi, J., Peltola, E. & Särkiö H. 1999. Hyvän elämän eväät. Tutkimus nuorten kokemasta hyvinvoinnista. Opinnäytetyö. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala, Sosiaalialan koulutusohjelma.
- Opetusministeriö. 2007. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma. Helsinki: Opetusministeriö. Viitattu 8.4.2010. http://www.lapsiasia.fi/lapsiasiat/lapsipolitiikka_valtioneuvostossa
- Oranen M. 2009. Lasten osallisuus. Sosiaaliportti. Viitattu 16.3.2010. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>
- Paananen, S. 2006. Lasten hyvinvointia edistävä arki päivähoitossa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos.
- Parviainen, P. 2005. Ihmiskäsitys alueellisissa esiopetussuunnitelmissa ihmishanteen ja lapsikäsitteksen kautta tarkasteltuna. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos.
- Ranta-Tyrkkö, S. & Ropo, A. 2003. Turvallista hyvinvointia - Mitä, kenelle ja miksi? Teoksessa Turvallista hyvinvointia. Toim. S. Ranta-Tyrkkö ja A. Ropo. Tampere: Juvenes print-Tampereen yliopistopaino Oy, 7-21.
- Riihelä, M. 2004. Saduttamalla jakamiseen. Teoksessa Leikin pikkujättiläinen. Toim. L. Piironen. Porvoo: WS Bookwell Oy, 188–201.
- Riihinen, O. 2007. Arvot ja hyvinvointipolitiikka. Järjestöjohdon sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämisfoorumi. Heinola. 7.2.2007. Viitattu 30.3.2010. www.stkl.fi/jarjestojohto07_riihinen.pdf
- Rimpelä, M. 2010. Lapsiperheiden määrääikainen hyvinvointiarviointi: Yhteinen haaste ammattiryhmille ja hallintokunnille. Perhetutkimuspäivät, Jyväskylä 15.-16.4.2010.
- Rousu S. 2009. Lakisääteinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta, seuranta ja arviointi kunnassa. Kuntaliitto. Viitattu 17.3.2010. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;137513

Ruuskanen, P. 2002. Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Toim. Ruuskanen, P. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 5-28.

Rönkä, A., Kinnunen, U. & Sallinen, M. 2005. Vanhempien työ ja lasten hyvinvointi. Teoksessa Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Toim. P. Takala. Helsinki: Edita prima Oy, 170–188.

Saari, J & Yeung, A. 2007. Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Salmi, M., Sauli, H. & Lammi-Taskula, J. 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. J. Lammi-Taskula, S. Karvonen ja S.Ahlström. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino, 79–94.

Sillanpää, E. 2010. Laukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman luonnos. Sähköposti 26.3.2010.

Solantaus, T. 2009. KASTE ja lasten ja nuorten palvelujen uudistaminen. Lasten psykiatriapäivät 23.11.2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 17.4.2010. www.lpsy.org/bin/A523SOLANTAUS.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2009. Varhaiskasvatuksen uudistamisen linjauksia. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan jaosto varhaiskasvatuslainsäädännön kehittämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö 2009:28. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 8.4.2010. http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1422803

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Sosiaali- ja terveystiedot 2010. Sosiaali- ja terveysministeriö 2010:1. Helsinki: Yliopistopaino.

Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työpapereita 2008:1. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA & Heikki Waris -instituutti. Viitattu 18.4.2010. www.socca.fi/aineistot/Talo_lapsia_varten.pdf

Tiira, K. 2000. Yhteistä kieltä etsimässä. Pienten lasten osallisuuden lisäämisestä vesiprojektissa. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta, opettajankoulutuslaitos, varhaiskasvatus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2010. Muita asiakirjoja. Viitattu 8.4.2010. http://varttua.stakes.fi/FI/LaitJaLinjaukset/muita/muita_asiakirjoja.htm

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud. laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuononen P. 2008. Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 4:2008. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Tuuri O. 2008. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinta. Kuntaliitto. Viitattu 17.3.2010. http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;353;10336;137513

L 1999/731. Suomen perustuslaki. Viitattu 15.3.2010. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

L 2007/417. Lastensuojelulaki. Viitattu 17.3.2010. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search\[type\]=pika&search\[pika\]=lastensuojelulaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search[type]=pika&search[pika]=lastensuojelulaki)

Valtioneuvosto. 2007. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Viitattu 29.3.2010. <http://www.vn.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/lapset/fi.jsp>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. STAKES, oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Vesikansa, S. 2002. Demokratia kouluissa ja nuorisotyössä. Teoksessa Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. Toim. A. Gretschel. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 11–31.

Vornanen, R. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Toim. M. Törrönen. Pelastakaa lapset Ry. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 20–39.

Wais, M. 2005. Lapsuus ja nuoruus nykyaikana – Kasvatuksen mielekkyydestä ja mielettömyydestä. Tallinna: Tallprint.

Wiik, M. 2005. Asukasryhmät ja elinympäristö. Selvitys väestöryhmistä ja asukastarpeista. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Willamo, M.-R. & Väyrynen, O. 2001. Lasten ääni näkyväksi. Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina Jyväskylässä. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 1/2001. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveystieteiden keskus.

LIITTEET

Liite 1. Arki- ja kokemustiedon kyselylomake pienille lapsille

Lapsi täyttää lomakkeen yhdessä aikuisen kanssa, esimerkiksi kotona, neuvolassa, päivähoitossa

tai muussa sopivassa turvallisessa paikassa. Auttava aikuinen voi kysellä keskustelemaan sävyyn

ja auttaa lasta ymmärtämään kysymysten merkityksiä.

Kunta suunnittelee tähän saatetekstin, josta käy ilmi: mikä taho tiedonkeruusta on vastuussa,

miksi tietoa kerätään, mitä tiedolla tullaan tekemään, miten vastaajan anonymiteetistä huolehditaan

sekä miten tuloksista tullaan tiedottamaan. Mikäli kysely suoritetaan päivähoitossa tai vastaavassa paikassa, tulee saate toimittaa etukäteen, niin että lapsen vanhemmat/ huoltajat

saavat sen tietoonsa samalla, kun heiltä kysytään, saako heidän lapsensa osallistua kyselyyn.

Taustatiedot

Olen:

4-vuotias 5-vuotias 6-vuotias

Tyttö Poika

Äidinkieleni on

Suomi Ruotsi Muu äidinkieli: mikä? _____

Aikuinen kysyy lapselta: Keitä aikuisia teidän perheeseen kuuluu? Tai tilanteen mukaan:

Keitä aikuisia teidän kotonanne asuu? Sen jälkeen aikuinen valitsee listasta sopivan

vaihtoehdon.

Vanhempani ovat yhdessä ja asun heidän kanssaan

Asun äidin kanssa

Asun isän kanssa

Vanhempani asuvat erillään ja asun vuorotellen kummankin vanhemman kanssa.

Vanhempani ovat eronneet ja asun toisen vanhempani ja hänen uuden kumppaninsa kanssa

En asu kummankaan vanhempani kanssa

Hyvinvointi

Mitä näistä syöt päivittäin/usein?

Aamupala (esim. syötkö ennen kuin tulet päivähoitoon? Tai syötkö aamulla kun herää?)

Lounas (päiväruoka, esim. päiväkodissa syöty ruoka)

Välipala

Päivällinen (iltaruoka, isompi kuin iltapala, lämminruoka?)

Iltapala

Muu, mikä? _____

Mitä näistä syöt päivittäin tai useita kertoja viikossa?

Maitotuotteita (esim. maito, piimä, jogurtti, juusto)

Vihanneksia ja perunoita (esim. salaatti, tomaatti, kurkku, peruna)

Hedelmiä/marjoja

Leipää

Lihapiirakoita

Hampurilaisia

Pizzaa

Ranskalaisia

Virvoitusjuomia (esim. Coca-cola, Jaffa, Sprite)

Karkkia

Sipsejä tai muuta naposteltavaa (esim. suolapähkinät)

Kalaa, lihaa, kanaa

Nukutko päiväunet (myös kotona)?

Joka päivä Joskus En koskaan

Miten menet nukkumaan?

Isä/äiti/muu huoltaja laittaa nukkumaan Itsekseni

Onko sinulla vaikeuksia saada iltaisin unta?

Kyllä Ei

Jos sinulla on vaikeuksia saada iltaisin unta, mistä se johtuu?

Heräiletkö yöllä?

Aina/joka yö Usein Harvoin En koskaan

Nukutko mielestäsi riittävästi?

Kyllä En

Harrastatko jotain, mitä? (Aikuinen voi auttaa kyselemällä kerhoista, liikuntalajeista, mitä lapsi tekee mielellään jne.)

Onko harrastaminen mukavaa?

Kyllä Ei Ei aina

Haluaisitko harrastaa:

Useammin Harvemmin Harrastan nyt sopivasti

Tykkäätkö leikkiä ulkona?

Kyllä En

Leikitkö ulkona joka päivä (myös niinä päivinä kun et ole päivähoidossa)?

Kyllä En

Saatko leikkiä riittävästi ulkona vai tuntuuko siltä että sinun täytyy leikkiä liikaa ulkona?

Riittävästi/sopivasti Liikaa

Katsotko kotona tv:tä? (Vastausta ei tarvitse kirjata, tarkoitus on vain virittää lapsi seuraavaan

kysymykseen)

Pelottaako sinua joskus jokin tv-ohjelma/ mitä näet tv:stä?

Kyllä Ei

Jos lapsi vastasi ”kyllä” edelliseen kysymykseen kysytään jatkokysymys: Kun tv-ohjelma pelottaa kerrotko siitä jollekulle (aikuiselle)/ puhutko jonkun (aikuisen) kanssa ohjelmasta?

Aina Joskus En koskaan

Osaatko käyttää tietokonetta?

Kyllä En (Jos lapsi vastaa ei, voidaan hypätä kysymykseen: onko sinulla kavereita.)

Saatko käyttää/pelata tietokoneella kotona?

Joka päivä/ilta Joskus En koskaan

Pelottavatko tietokonepelit tai jotkin asiat mitä näet tietokoneelta sinua?

Kyllä Ei

Jos lapsi vastasi ”kyllä” edelliseen kysymykseen kysytään jatkokysymys: Kun tietokonepeli tai jokin tietokoneelta nähty asia pelottaa kerrotko siitä jollekulle (aikuiselle)/ puhutko jonkun (aikuisen) kanssa?

Aina Joskus En koskaan

Onko sinulla kavereita? (Lapsi voi luetella esim. nimiä ja aikuinen kirjaa luvun)

Ei yhtään 1–2 3–4 5 tai enemmän

Montako sellaista läheistä ihmistä sinulla on, jolle voit kertoa kivoista ja surullisista asioista?

(esim. äiti, isä, sisarukset, isovanhemmat, muut tutut. Lapsi voi luetella esim. nimiä ja aikuinen kirjaa luvun)

Ei yhtään 1–2 3–4 5 tai enemmän

Koetko, että vanhemmillasi on sinulle aikaa silloin kun sitä haluat?

Kyllä Ei

Jos et asu vanhempiesi luona, onko sinulla muita läheisiä aikuisia, joilla on sinulle aikaa

silloin kun sitä haluat?

Kyllä Ei

Onko muilla läheisilläsi sinulle aikaa silloin kun sitä haluat? (esim. sisaruksilla, iso-

vanhemmilla, kavereilla)?

Kyllä Ei

Jos koet, ettei muilla läheisillä ole riittävästi aikaa sinulle, kenen kanssa haluaisit viettää enemmän aikaa?

Kuunnellaanko sinua kotona?

Kyllä Ei

Kuunnellaanko sinua päivähoitossa?

Kyllä Ei

Kiusaako sinua joku tai onko joku sinulle ilkeä? Kuka? Aikuinen kirjaa vain sen kuka on kiusannut tai ollut ilkeä.

Minua ei kiusata.

Joku suunnilleen oman ikäinen lapsi (kaveri, sisarus jne.)

Joku isompi lapsi

Joku aikuinen kotona

Joku muu aikuinen

Onko sinua joskus pelottanut?

Lapselle selitetään, että kaikkia pelottaa joskus (myös aikuisia). Vastausta ei tarvitse kirjata sillä kysymyksen on tarkoitus vain valmistella seuraavaan kysymykseen.

Missä on pelottanut? Mikä silloin on pelottanut?

Pelottaako nyt jokin? (jos, niin mikä?)

Mikä on kivointa/ mukavinta kotona?

Mikä on kivointa/mukavinta muualla? (päivähoitossa, sukulaisilla, ulkona, harrastuksissa...)

Liite 2. Nalle Nepposen tarina

NALLE NEPPONEN, PIENI JA KARVAINEN YSTÄVÄ NIPPULASTA ON SUUREN HAASTEEN EDESSÄ. HÄNELLÄ ON PALJON POHDITTAVAA, MUTTA HÄNESTÄ TUNTUU, ETTEI HÄN LÖYDÄ VASTAUKSIA YKSIN. NALLE NEPPONEN ON PÄÄTTÄNYT PYYTÄÄ YSTÄVÄLLISIÄ YSTÄVIÄÄN APUUN RATKAISEMAAN HÄNEN ONGELMANSÄ.

HEI TE KAIKKI YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI SIELLÄ LAUKAASSA! NIMENI ON NALLE NEPPONEN. OLEN PIENI JA KARVAINEN JA TULEN PIENESTÄ NIPPULAN KYLÄSTÄ, JOKA SIJAITSEE SYVÄLLÄ LAUKAAN LÄHIMETSISSÄ, PIENEN PURON VIERELLÄ.

OLETTE EHKÄ JOSKUS SAATTANEET KUULLA HYVÄSTÄ YSTÄVÄSTI PUH NALLESTA. KUTEN PUH, MINÄKIN OLEN SEN KALTAINEN NALLE, JOKA TYKKÄÄ KOVASTI MIETTIÄ JA POHTIA ASIOITA, JOTKA MINUA MIETITTYTTÄVÄT JA POHDITUTTAVAT. MUTTA PUH NALLEN TAVOIN, EN PYSTY SIIHEN YKSIN, VAAN TARVITSEN SIIHEN YSTÄVIÄ AVUKSI. NIINPÄ YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI LAUKAASSA, PYYTÄISIN TEITÄ AUTTAMAAN MINUA, KERTOMALLA MINULLE MITÄ AJATTELETTE ASIOISTA, JOITA MINÄ ITSE OLEN AJATELLUN.

LUULENPA, ETTÄ APUNNE AUTTAISI MINUA KOVASTI. MINÄ OLEN LÄHETTÄNYT AIKUISILLE PÄIVÄKOTIINNE KIRJEITÄ, JOISSA POHDIN ERILLAISIA POHTIMUKSIA. OLISI HUIPPUMUKAVAA, JOS AUTTAISITTE MINUA YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, POHTIMAAN NÄITÄ POHTIMUKSIA KANSSANI. AIKUISET PÄIVÄKODISSANNE AUTTAVAT TEITÄ KYLLÄ.

KAUNIISTI KIITTÄEN, NALLE NEPPONEN

TEEMA NRO 1**POHTIMUS ENSIMMÄINEN:**

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, TÄMÄ ON MINUN ENSIMMÄINEN POHTIMUKSENI. ENSIKSI KIITOS, ETTÄ SUOSTUTTE AUTTAMAAN MINUA, SIITÄ ON MINULLE AINAKIN SELLAINEN VALASKALAN KOKOINEN APU! TÄSSÄ ENSIMMÄISESSÄ POHTIMUKSESSA MINUA KOVASTI KIINOSTAISIT TIETÄÄ, MITÄ TE HYVÄT IHMISYSTÄVÄNI TYKKÄÄTTE SYÖDÄ JA MILLÄ TAVOIN? MINÄ OIKEASTAAN SYÖN AIKA YKSIPUOLISESTI, AAMULLA HUNAJAA, LOUNAAKSI HUNAJAA, VÄLIPALAKSI HUNAJAA, PÄIVÄLLISEKSI HUNAJAA JA ILTAPALAKSI HUNAJAA. OHHOH, AIKA PALJON HUNAJAA VAI MITÄ? MITÄ TE TAPAATTE SYÖDÄ JA MILLAISIA RUOKATAPOJA TEILLÄ ON? KIITOS HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, AIKUISET AUTTAVAT TEITÄ TEHTÄVÄSSÄNNE!

POHTIMUS TOINEN:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, ON AIKA TOISEN POHTIMUKSEN, JOKA ON AIKA KIVA. MINULLA ON TAPANA YLEENSÄ NUKKUA MUKAVASTI, AINAKIN YHDEKSÄN TUNTIA, ONNELLISESTI KUORSATEN. JOSKUS AAMULLA MINUA VÄSYTTÄÄ, KUN ISÄ TAI ÄITI HERÄTTÄVÄT. JOSKUS EI NUKUTA YHTÄÄN JA HARMITTAAN, JOS EI KUKAAN LUE ILTASATUA. KUINKA TEILLÄ IHMISILLÄ ON TAPANA NUKKUA, NUKUTTEKO MYÖS PÄIVÄLLÄ? ONKO SE MUKAVAA, ONKO NUKKUMINEN HELPPOA, ONKO MUKAVIA VAI PELOITTAVIA UNIA? HUI, PALJON KYSYMYKSIÄ, MUTTA HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI AIKUISET AUTTAVAT TEITÄ TAAS! KIITOKSIA AVUSTANNE.

POHTIMUS KOLMAS:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, OLISI AIKA KOLMANNEN JA SAMALLA VIIMEISEN POHTIMUKSEN, JOHON PYYTÄISIN TEILTÄ APUA. OLET-

TE MIETTINEET RUOKAJUTTUJA JA UNIJUTTUJA, MUTTA NYT ANNANKIN VÄHÄN VAIKEAMMAN POHTIMUKSEN, MUTTA SELVIÄTTE TÄSTÄ KYLLÄ. TÄLLÄ KERTAA HALUAISIN, ETTÄ POHTISITTE AIKUISTEN KANSSA SIITÄ, MILTÄ TEISTÄ TUNTUU OLLA ERILAISISSA PAIKOISSA, KUTEN KOTONA, PÄIVÄKODISSA, MATKALLA, KYLÄSSÄ TAI ULKONA. ONKO SIELLÄ AINA MUKAVAA, PELOITTAAKO KOSKAAN? AIKUISET TAAS AUTTAVAT TEITÄ TEHTÄVÄSSÄNNE HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI.

TEEMA NRO 2

POHTIMUS ENSIMMÄINEN:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, TÄMÄ ON MINUN ENSIMMÄINEN POHTIMUKSENI. MINUSTA ON TOSI MUKAVA, ETTÄ MINULLA ON KAIKENLAISIA MUITA NALLEJA YMPÄRILLÄNI. PERHEESSÄ, JOSSA ON ÄITI, ISÄ JA VELI- JA SISKONALLEJA, KAVERINALLEJA, NAAPURINALLEJA JA MUITA SETÄ- JA TÄTINALLEJA. SITTEN MYÖS TOISET NIISTÄ OVAT TÄRKEÄMPIÄ JA MUKAVAMPIA KUIN TOISET, MUTTA MINUSTA ON MUKAVAA, ETTÄ HE KAIKKI OVAT OLEMASSA. MINUA KIINNOSTAISITOSI PALJON TIETÄÄ MILLAINEN ON SINUN PERHEESI, MILLAISIA YSTÄVIÄ SINULLA ON JA MUITA TUTTUJA? AIKUISET AUTTAVAT SINUA TÄSSÄ TEHTÄVÄSSÄ. KIITOKSIA YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI!

POHTIMUS TOINEN:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, ENSIMMÄISESSÄ POHTIMUKSESSANI POHDITUTTI KAIKKI NE IHMISET, JOTKA OVAT TEIDÄN ELÄMÄNNE YMPÄRILLÄ. NYT MINUA, TOISESSA POHTIMUKSESSANI, POHDITUTTAAKIN SE, MILLAINEN OLO SINULLA ON ERI TUTTujen LÄHELLÄ. JOSKUS VOI OLLA, ETTÄ ESIMERKIKSI JOKU VÄHÄN KIUSAA, TAI TUNTUU, ETTEI KUUNNELLA. TOISAALTA TAAS MINUA PIDETÄÄN HYVÄNÄ JA TÄRKEÄNÄ JA MINUSTA PIDETÄÄN HUOLTA. ENTÄ TE? OLISIN HURJAN

KIINNOSTUNUT. KIITOKSIA YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI! AIKUISET KYLLÄ AUTTAVAT TEITÄ TEHTÄVÄSSÄNNE.

POHTIMUS KOLMAS:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI. NYT ON AIKA KOLMANNEN JA VIIMEISEN POHTIMUKSEN. ME OLEMME NYT YHDESSÄ MIETTINEET PALJON PERHEJUTTUJA, KAVERIJUTTUJA JA SELLAISIA JUTTUJA, MILTÄ MEISTÄ TUNTUU OLLA HEIDÄN KANSSAAN. NYT ONKIN AIKA KINKKINEN JUTTU HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI. NYT SAAMME HIEMAN UNELMOIDA. UNELMOINTIHAN ON SITÄ, ETTÄ KUVITELLAAN ASIOITA, MITÄ EI TÄLLÄ HETKELLÄ VIELÄ OLEKAAN. EILEN ILLALLA, ENNEN KUIN NUKAHDIN, MINÄ UNELMOIN SELLAISESTA UNELMAPERHEESSÄ, UNELMAKAVEREISTA JA UNELMATUTUISTA. NYT MINUA TOSIAAN KOVASTI KIINNOSTAISI, MILLAINEN TEIDÄN MIELESTÄNNE OLISI MAAILMAN PARAS PERHE, MAAILMAN PARHAAT KAVERIT JA MAAILMAN PARHAAT TUTUT IHMISET, JOIDEN KANSSA OLETTE TEKEMISISSÄ. KIITOKSIA TAASEN KOVASTI HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI! AIKUISET AUTTAVAT TEITÄ TAAS TÄSSÄ KINKKISESSÄ TEHTÄVÄSSÄ, MUTTA ROHKEASTI VAIN!

TEEMA NRO 3

POHTIMUS ENSIMMÄINEN:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, TÄMÄ ON ENSIMMÄINEN POHTIMUKSENI, JOHON KAIPAISIN TEIDÄN APUANNE. OLIN AAMULLA HAKEMASSA VETTÄ JUOTAVAKSI PIENESTÄ PUROSTAMME, KUN VEDEN PINNASTA HEIJAISTUI ETEEN PEILIKUVANI. MINUA KOVASTI POHDITUTTI MILLAINEN NALLE OLENKAAN. YRITIN PIIRTÄÄ ITSESTÄNI KUVIA JA KESKUSTELIN NIISTÄ YSTÄVIENI KANSSA. HALUAISIN KOVASTI TIETÄÄ MILLAISIA TE OLETTE, YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI. OLISIN KOVIN MIELISÄNI, JOS PIIRTÄISITTE MINULLE KUVAN ITSESTÄNNE JA KESKUSTELI-

SITTE SIITÄ AIKUISTEN KANSSA. HE AUTTAVAT TEITÄ KYLLÄ. KIITOKSI YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI!

POHTIMUS TOINEN:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, KUTEN MINULLE OMINAISTA ON, OLEN HIEMAN HAJAMIELINEN JA UNOHDIN KERTOAA TEILLE, MITÄ MUUTA SAATOIN POHTIA TUONA HETKENÄ, KUN OLIN NÄHNYT PEILIKUVANI VEDEN PINNASTA JA SITTEN JATKANUT POHTIMUKSIANI. YRITIN KOVASTI POHTIA MISSÄ MINÄ OLEN TOSI HYVÄ. SE OLI ALUKSI AIKA VAIKEAA, MUTTA KUN RAUHASSA ASIAA POHDIN, LÖYSIN KAIKENLAISIA HYVIÄ ASIOITA ITSESTÄNI. MISSÄ TE OLETTE HYVIÄ, HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI? VOITTE LISÄTÄ HYVIÄ ASIOITA ITSESTÄNNE PIIRUSTUKSEENNE. LISÄKSI VOITTE KERTOAA NIISTÄ AIKUISILLE, NIIN HE KIRJOITTAVAT NIITÄ ASIOITA MUISTIIN, KOSKA HE OVAT AIKA HYVIÄ KIRJOITTAMAAN, LUULISIN. MINUA KIINNOSTAISII TODELLA TIETÄÄ, MISSÄ OLETTE HYVIÄ, HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI

POHTIMUS KOLMAS:

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, MINULLA OLISI TEILLE VIELÄ YKSI PIENI PYYNTÖ. KOLMANNESSA POHTIMUKSESSA MIETIMME ASIOITA, JOITA TYKKÄÄMME TEHDÄ. MINÄ ESIMERKIKSI TYKKÄÄN KALASTAA JA LASKEA PULKALLA MÄKEÄ. ON MYÖS ASIOITA MITÄ HALUAISIN TEHDÄ, MUTTEN VOI, KOSKA SE EI OLE MAHDOLLISTA. HALUAISIN ESIMERKIKSI LEIKKIÄ KOVASTI HIEKKALAATIKOILLA, MUTTA MEILLÄ TÄÄLLÄ NIPPULASSA EI OLE LAISINKAAN HIEKKAA, MUTTA SE OLISI TOIVEENI. MITÄ TE HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI TYKKÄÄTTE TEHDÄ? KERTOISITTEKO SIITÄ AIKUISILLE, NIIN HE KIRJAAVAT AJATUKSENNE PAPERILLE. JOS KERTOISITTE MITÄ TYKKÄÄTTE TEHDÄ, VAIKKA KOLME KIVOINTA ASIAA. TÄMÄN LISÄKSI VOITTE KERTOAA MITÄ ASIOITA NÄITTEN LISÄKSI HALUAISITTE TEHDÄ, JOS SE OLISI MAHDOLLISTA. AIKUISET AUTTAVAT TEITÄ JA KYSELEVÄT TEILTÄ LISÄÄ. KIITOKSIA, HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI

HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI, OLEN HYVIN SYDÄMELLISESTI KIITOLLINEN TEILLE, KUN OLETTE AUTTANEET MINUA. SIITÄ OLI MINULLE TODELLA PALJON APUA JA LUULENPA, ETTÄ OLEN NYT TAAS PALJON ONNELLISEMPI NALLE NEPPONEN.

PS. KIITOKSEKSI VIELÄ LÄHETÄN TEILLE PIKKUISEN MAKUISTA. ITSE PIDÄN KOVASTI HUNAJASTA, KUTEN ME NALLET MONESTI, MUTTA AJATTELIN, ETTÄ NAMIKARKIT OVAT ENEMMÄN IHMISLASTEN MIELEEN. KIITOKSIA HYVÄT YSTÄVÄLLISET YSTÄVÄNI OIKEIN PALJON!!

-NALLE YSTÄVÄNNE NEPPONEN-

Liite 3. Perustarpeet ja ympäristön turvallisuus (Teema 1)

Teema/ohjauksen aihe:

Ravinto

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia kertomaan omista ruokailutilanteistaan niin kotona kuin päiväkodissakin. Tarkoituksena on saada tietoa lasten ruokailutottumuksista.

MENETELMÄT:

Sadutus ja piirtäminen

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijä pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista ja ohjata lapsia aiheeseen. Aikuinen kirjaa ylös mitä lapsi kertoo ruokailutilanteestaan.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje ja piirustusvälineitä.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Lapset saavat ensimmäisen kirjeen Nippulassa asuvalta Nalle Nepposelta. Nepposen kirje luetaan lapsille. Kirjeessä Nalle Nepponen pohtii ja kertoo omista ruokailutottumuksistaan.

Toiminnan eteneminen

Kun lapset ovat kuulleet Nallen kirjeen, lapset keskustelevat lyhyesti kirjeen herättämistä ajatuksista ja omista ruokailutottumuksista.

Keskustelun jälkeen lapset piirtävät kaksi kuvaa.

Toisessa kuvassa aiheena on ruokailutilanne kotona ja toisessa ruokailutilanne päiväkodilla.

Kun lapsi on piirtänyt kuvat valmiiksi, aikuinen saduttaa lasta piirustuksista.

Tavoitteena olisi saada tietoa:

- Keitä kuvassa on syömässä? Puuttuuko kuvasta joku/joitakin?
- Kuka ruoan on laittanut? (Kotikuva)
- Mistä ruokailuhetkestä kuvassa on kyse esim. aamupala?
- Mitä kuvassa syödään?
- Miltä ruokailutilanne lapsesta tuntuu?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion lopuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Uni

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia kertomaan omista nukkumistottumuksistaan.

MENETELMÄT:

Sadutus ja piirtäminen

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijää pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista ja ohjata lapsia aiheeseen. Aikuinen kirjaa ylös mitä lapsi kertoo nukkumistottumuksistaan.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje ja piirustusvälineitä.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Muistellaan keneltä lapset saivat kirjeen edellisellä kerralla. Lapset saavat uuden kirjeen Nalle Nepposelta ja kirje luetaan lapsille. Kirjeessä Nalle Nepponen kertoo omista nukkumistottumuksistaan ja nukkumaanmeno rutiineistaan.

Toiminnan eteneminen

Kun lapset ovat kuulleet Nallen kirjeen, lapset keskustelevat lyhyesti kirjeen aiheesta eli nukkumisesta ja lepäämisen tärkeydestä.

Keskustelun jälkeen lapset piirtävät kuvan, joka liittyy heidän nukkumaan menemiseensä kotona.

Kun lapsi on piirtänyt kuvan valmiiksi, aikuinen saduttaa lapsen piirustuksesta.

Tavoitteena olisi saada tietoa:

- Keitä kuvassa on?(Nukkuuko lapsi omassa huoneessa?)
- Herääkö lapsi öisin? Jos herää, miksi? (Esim. sisarus herättää, lapsi näkee painajaisia jne...)
- Onko lapsella nukkumiseen liittyviä rutiineita esim. iltasatu?
- Onko lapsi väsynyt aamuisin, kun hän herää?
- Toivoisiko lapsi jotain nukkumistilanteisiin esim. iltasatua?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion loppuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Ympäristön turvallisuus

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia keskustelemaan omista ympäristöistään.

MENETELMÄT:

Sadutus ja piirtäminen

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijää pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista ja ohjata lapsia aiheeseen. Aikuinen kirjaa ylös mitä lapsi kertoo omasta ympäristöstään ja siinä toimimisesta.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje ja piirustusvälineitä.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA**Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen**

Muistellaan mitä Nalle Nepponen kirjoitti edellisessä kirjeessään lapsille. Lapsille luetaan Nalle Nepposelta tullut kirje. Kirjeessä Nalle Nepponen kertoo mitä hän itse tykkää leikkiä sisällä ja ulkona. Nalle kertoo myös häntä pelottavista tilanteista.

Toiminnan eteneminen

Kun lapset ovat kuulleet Nallen kirjeen, lapset kertovat mitä he tykkäävät leikkiä ja missä. Lapset miettivät myös tilanteita/paikkoja lähiympäristössä, jotka voivat olla/ovat pelottavia. Lapset voivat nimetä henkilöitä, joille he kertovat pelottavista tilanteista

Keskustelun jälkeen lapset piirtävät kaksi kuvaa. Toiseen kuvaan lapsi piirtää tilanteen, jossa hän viihtyy ja kokee olonsa turvalliseksi.

Toiseen kuvaan lapsi piirtää tilanteen, jossa häntä pelottaa/kokee olonsa turvattomaksi.

Kun lapsi on piirtänyt kuvat valmiiksi, aikuinen saduttaa lapsen piirustuksista

Tuokion tavoitteena olisi saada tietoa:

- Ulkoileeko lapsi myös niinä päivinä, kun hän ei ole päiväkodissa?
- Keiden kanssa hän ulkoilee?
- Saako lapsi ulkoilla mielestään riittävästi?
- Leikkiikö lapsi mieluummin sisällä vai ulkona?
- Mitä lapsi leikkii sisällä ollessaan vai katseleeko hän tv:tä tai pelaa tietokonetta? Jos katselee tv:tä, ovatko ohjelmat pelottavia? Saako itse valita mitä katsoo?

Lapsen piirustuksista olisi tavoitteena saada selville:

- Keitä kuvassa on?
- Mikä on kuvan tapahtumapaikka? (Onko lapsi kotona, kaverin luona, leikki-
puistossa jne...)
- Mikä kuvan tilanteesta tekee turvallisen/turvattoman?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion loppuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Liite 4. Sosiaalinen verkosto ja sen laatu (Teema 2)

Teema/ohjauksen aihe:

Sosiaalisen verkoston rakenne

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia kertomaan omista sosiaalisista verkostoistaan.

MENETELMÄT:

Sadutus ja piirtäminen

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERITYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijää pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista ja ohjata lapsia aiheeseen. Aikuinen kirjaa ylös mitä lapsi kertoo omasta sosiaalisesta verkostostaan.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje ja piirustusvälineitä.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Muistellaan mitä Nalle kirjoitti edellisessä kirjeessä. Lapsille luetaan Nalle Nepposelta tullut uusi kirje. Kirjeessä Nalle Nepponen kertoo omasta sosiaalisesta verkostostaan.

Toiminnan eteneminen

Kun lapset ovat kuulleet Nallen kirjeen, lapset saavat kertoa omista sosiaalisista verkostoista.

Lapset piirtävät (valmiille pohjalle) omat sosiaaliset verkostonsa. Piirtämisen jälkeen lapsi nimeää sosiaaliseen verkostoonsa kuuluvat ihmiset.

Lapsi voi kertoa myös tarkemmin sosiaalisesta verkostostaan ja aikuinen kirjaa tämän ylös.

Toiminnan lopettaminen

Tuokion loppuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Unelmien verkosto

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapset pohtimaan, millainen heidän mielestään olisi paras mahdollinen sosiaalinen ympäristö, niin sanottu unelmien verkosto. Tarkoituksena on selvittää, mikä olisi heidän mielestään paras mahdollinen ympäristö sosiaalisen rakenteen puolesta heidän omasta mielestään.

MENETELMÄT:

Sadutus

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijää pienryhmää kohden. Kukin ryhmä jaetaan edelleen puoliksi, niin että ryhmän toinen puoli leikkii vapaasti, kun toinen puoli osallistuu tuokioon. Kun ensimmäinen ryhmä on valmis, vaihdetaan ryhmien tehtäviä.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on johdattaa lapset aiheeseen ja pyrkiä pitämään tarina aiheen ympärillä. Henkilöstö kirjaa ylös lasten tarinat juuri niin kuin he itse ne kertovat.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen tarina, rauhallinen ympäristö, leikkivälineitä tai esimerkiksi kirjoja vapaata leikkiä varten.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Kerrataan lyhyesti, mitä aikaisemmillä tuokioilla tehtiin.

Virittäytymiseksi ohjaaja lukee kirjeen Nalle Nepposelta, jossa pohditaan millainen olisi maailman paras läheisverkosto.

Toiminnan eteneminen

Virittäytymisen jälkeen annetaan lapsille heidän aiemmin tekemänsä verkostokartat. Lisäksi jaetaan uudet verkostokarttapohjat, johon lapset piirtävät unelmien verkostonsa. Tämän jälkeen piirustukset sadutetaan.

Sisällöt, joita tuokiossa tavoitellaan:

- Jos saisitte päättää, millainen olisi maailman paras perhe?
- Ketä siihen kuuluisi, millaisia he olisivat, asuisivatko he yhdessä?
- Olisiko heillä ystäviä, millaisia ystävät olisivat, missä he asuisivat?

Toiminnan lopettaminen

Lopuksi pieni rentoutuminen ennen seuraavia toimia. Esimerkiksi musiikin kuuntelua hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Saivatko kaikki mahdollisuuden osallistua?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Yksilö yhteisössään

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia kertomaan heidän asemastaan yhteisössä. Tarkoituksena on selvittää, miten lapset itse kokevat oman asemansa heidän sosiaalisissa ympäristöissään.

MENETELMÄT:

Sadutus

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijää pienryhmää kohden. Kukin ryhmä jaetaan edelleen puoliksi, niin että ryhmän toinen puoli leikkii vapaasti, kun toinen puoli osallistuu tuokioon. Kun ensimmäinen ryhmä on valmis, vaihdetaan ryhmien tehtäviä.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on ohjata yhteistä keskustelua ja pitää keskustelu aiheen ympärillä. Henkilöstö kirjaa tuokion aikana lasten kertomat ajatukset ylös juuri sellaisina kuin lapset ne kertovat.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje, rauhallinen ympäristö, leikkivälineitä tai esimerkiksi kirjoja vapaata leikkiä varten.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Kerrataan lyhyesti, mitä ensimmäisessä tuokiossa tehtiin.

Virittäytymiseksi ohjaaja lukee Nalle Nepposen kirjeen, jossa hän kertoo kokemuksista omasta asemastaan perheessä, lähipiirissä ja kaveripiirissä.

Toiminnan eteneminen

Virittäytymistarinan pohjalta, Nalle kokemuksiin verraten ryhdytään pohtimaan lasten henkilökohtaista tilannetta. Ohjaaja esittää kysymyksiä, joihin lapset vastaavat. Tavoitteena on, että kaikki pääsisivät ilmaisemaan omia ajatuksiaan. Tuokio toteutetaan ryhmäsadutus.

Sisällöt, joita tuokiossa tavoitellaan:

- Onko vanhemmillasi riittävästi aikaa olla kanssasi?
- Onko sinulla muita läheisiä, joilla on aikaa sinulle ja jotka kuuntelevat sinua? (sukulaiset, tuttavat, sisarukset)
- Onko sinulla kavereita? Montako? Onko heitä tarpeeksi?
- Kenen kanssa haluaisit viettää aikaasi?
- Kuunnellaanko sinua kotona?
- Kuunnellaanko sinua päiväkodissa?
- Kuuntelevatko kaverisi sinua?
- Kiusataanko sinua? Kuinka usein? Puututaanko siihen?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion lopuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Saivatko kaikki mahdollisuuden osallistua?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti? Muita ajatuksia tuokiosta?

Liite 5. Minäkuva ja itsensä toteuttaminen (Teema 3)

Teema/ohjauksen aihe:

Minäkuva

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapsia kertomaan millaisina he kokevat itsensä. Tarkoituksena on saada tietoa heidän minäkuvastaan.

MENETELMÄT:

Piirtäminen & keskustelu

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijä pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tarkoituksena on rohkaista ja ohjata lapsia aiheeseen. Tuokion aikana henkilöstö kirjaa ylös lasten mielipiteet sellaisina kuin ne ovat.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje ja piirustusvälineet.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Virittäytymiseksi ohjaaja kertoo lapsille tulevasta kolmesta tuokiosta. Ryhmä on saanut kirjeen Nalle Nepposelta, joka haluaa kuulla lasten mielipiteitä hänestä itseään askarruttavissa asioissa. Kolmen tuokion ajan pohditaan, piirretään ja keskustellaan Nepposen esittelemistä aiheista. Tuokioiden loputtua kaikki aikaansaannokset kerätään talteen ja lähetetään Nalle Nepposelle. Luetaan myös kirjeen ensimmäinen tuokioita koskeva osa.

Toiminnan eteneminen

Virittäytymisen jälkeen jakaannutaan pienryhmiin ja aloitetaan työskentely. Lapset piirtävät oman kuvansa paperille vuorovaikutteisesti ohjaajan opastamana. Samalla keskustellaan sitä millainen minä olen ja pyritään se tuomaan esiin piirustukseen. Ohjaaja voi tarvittaessa kirjoittaa piirustukseen lisähuomioita, mitä lapset itsestään kertoivat, jos he eivät sitä itse piirustukseen tuoneet.

Sisältö, jota tavoitellaan:

- Millainen sinä olet, miksi? (persoonaa, tavat jne...)

Toiminnan lopettaminen

Tuokion loppuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Minun vahvuuteni

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapset ”Minäkuva”-tuokion pohjalta keskittymään omiin vahvuuksiinsa.

MENETELMÄT:

Piirtäminen ja sadutus

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERITYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijä pienryhmää kohden.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista ja ohjata lapsia kertomaan omista vahvuuksistaan. Tuokion aikana henkilöstö kerää lasten mielipiteet ylös sellaisina kuin lapset ne kertovat. Tuokion aikana henkilöstö myös havainnoi sitä missä suhteessa positiivisia ominaisuuksia itsestä löydetään tai niistä ollaan valmiit kertomaan ja kirjaa havaintonsa ylös.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje, piirustusvälineet.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Kerrataan mitä edellisessä tuokiossa tehtiin. Virittäytymiseksi ohjaaja lukee

Nalle Nepposen kirjeen, jossa hän pohtii omia vahvuuksiaan.

Toiminnan eteneminen

Virittäytymisen jälkeen jakaudutaan pienryhmiin ja lähdetään etsimään omia vahvuuksia ja käymään keskustelua niiden kautta. Apuna käytetään edellisen tuokion piirustuksia. Ohjaaja kirjaa lasten kommentit ylös.

Sisällöt, joita tavoitellaan:

- Missä olet hyvä?
- Millaisia hyviä asioita sinulle tulee mieleesi itsestäsi?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion loppuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana?

Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Teema/ohjauksen aihe:

Itsensä toteuttaminen

TOIMINNAN TAVOITE/TAVOITTEET:

Tuokion tavoitteena on rohkaista lapset kertomaan kuinka he toteuttavat ja kuinka he haluaisivat toteuttaa itseään. Tarkoituksena on saada tietoa, mitä lapset harrastavat ja mitä he haluaisivat harrastaa.

MENETELMÄT:

Sadutus

TOIMINTA-/OPPIMISYMPÄRISTÖ:

Päiväkoti

RYHMÄN KOKO/ERIYTTÄMINEN:

Pienryhmät. Yksi työntekijä ryhmää kohden. Kukin ryhmä jaetaan edelleen puoliksi, niin että ryhmän toinen puoli leikkii vapaasti, kun toinen puoli osallistuu tuokioon. Kun ensimmäinen ryhmä on valmis, vaihdetaan ryhmien tehtäviä.

HENKILÖKUNNAN TEHTÄVÄT TOIMINNAN AIKANA:

Henkilöstön tehtävänä on rohkaista lapsia ja ohjata keskustelua pysymään aiheen ympärillä. Henkilöstö kirjaa tuokion aikana lasten mielipiteet sellaisina kuin lapset ne kertovat.

TARVITTAVAT VÄLINEET, MATERIAALIT JA ETUKÄTEISVALMISTELUT:

Muistiinpanovälineet, Nalle Nepposen kirje, leikkivälineitä tai esimerkiksi kirjoja vapaata leikkiä varten.

TOIMINNAN ETENEMISEN SUUNNITELMA

Ryhmän järjestäytyminen, motivointi ja toiminnan aloittaminen

Kerrataan, mitä edellisissä tuokioissa tehtiin. Viimeinen tuokio. Virittäytymiseksi ohjaaja lukee lapsille viimeisen osan Nepposen kirjeestä, jossa Nepponen puuhailee haluamiaan asioita ja pohtii mitä haluaisi tehdä jos se olisi mahdollista.

Toiminnan eteneminen

Virittäytymisen jälkeen kokoonnutaan pienryhmittäin, joissa piirretään kaksi piirustusta. Ensimmäiseen piirustukseen lapset piirtävät mitä he tekevät/harrastavat ja toiseen asioita, mitä he haluaisivat tehdä/harrastaa. Piirustukset sadutetaan. Lopuksi lapset kertovat kolme maailman kivointa asiaa. Aikuinen kirjaa lasten kommentit ylös.

Sisällöt, joita tavoitellaan:

- Harrastatko jotain, mitä?
- Kuinka usein? Onko se mielestäsi liikaa vai liian vähän?
- Onko sinulla usein tylsää? Miksi?
- Saatko tehdä tarpeeksi sinulle tärkeitä asioita? (Kotona, päiväkodissa, muualla)
- Kerro kolme kivointa asiaa, mitä haluaisit tehdä, jos saisit vapaasti itse päättää?

Toiminnan lopettaminen

Tuokion lopuksi rentoudutaan ja kuunnellaan musiikkia hiljaisuudessa.

Palaute

Tuokion jälkeen henkilöstö kirjaa ylös lyhyesti omia ajatuksiaan tuokiosta:

Olivatko lapset hyvin mukana? Osallistuivatko kaikki lapset?

Tavoitettiin tuokion päämäärä?

Oliko aikaa sopivasti?

Muita ajatuksia tuokiosta?

Liite 6. Lupa-anomus vanhemmille

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Jyväskylän ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä lasten osallisuudesta ja kuulemisesta kunnallisessa suunnittelutyössä. Opinnäytetyö on osa Laukaan kunnan hyvinvointisuunnitelmaa. Tarkoituksena opinnäytetyöllä on tuoda lasten ääni esiin heitä itseään koskevan suunnitelman teossa. Opinnäytetyöllä pyritään siis edistämään lasten oikeutta mielipiteidensä ilmaisuun niin, että ne kuullaan ja niillä olisi vaikutusta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lapsilähtöisten menetelmien (sadutus, piirtäminen) avulla haastatella lapsia ja tämän kautta saada arvokasta tietoa siitä kuinka lapset kokevat ja mitä he ajattelevat omasta hyvinvoinnistaan. Saatua tietoa käytetään ainoastaan laadittaessa Laukaan kunnan Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa sekä opinnäytetyössämme. Aineistoa käsittelevät ainoastaan opinnäytetyön tekijät ja aineistosta saatava tieto käsitellään anonymisti.

Pyydämme suostumustanne, että lapsenne saa osallistua tähän arvokkaaseen työhön.

Kiitos!

Anne ja Tatu

Anne Huovinen

xxxxxxxxxx

xxxxxxxxxxxxxxxx

Tatu Tossavainen

xxxxxxxxxx

xxxxxxxxxxxxxxxx

Lapsemme _____ saa / ei saa osallistua tutkimukseen.

Huoltajan allekirjoitus